

Leena Koivusilta

**Perhetaustaan liittyvät erot
perusopetuksen oppilaiden
hyvinvoinnissa Seinäjoella**

Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Seinäjoen yliopistokeskus
Seinäjoen kaupunki
2017

TAMPEREEN
YLIOPISTO

Seinäjoki

Kannen alkuperäisteos: Kaupunkileikki, tekijät Elissa Eriksson ja Heidi Hänninen (Multicoloured Dreams-katutaidekollektiivi) *Valokuva:* Mika Mäntykoski (Seipark Oy)

Graafinen suunnittelu ja taitto: Sirpa Randell

ISBN 978-952-03-0433-1 (pdf)

Sisältö

Esipuhe ja kiitokset	4
Tiivistelmä	5
Johdanto	9
Tutkimustavoitteet	14
Tutkimusaineisto ja menetelmät	15
Tutkimusaineiston kerääminen	15
Indikaattorit ja aineiston analyysi	15
Indikaattorit	15
Analyysimenetelmät	25
Tulokset	27
Yleinen sosiaalinen hyvinvointi	27
Sosioekonomiset tekijät perhetaustan kuvaajina	27
Asuinympäristöön kiinnittyminen	30
Toimintaympäristöjen koettu turvallisuus	35
Suhteet perheeseen ja muuhun lähipiiriin	38
Kodin ja koulun yhteistyö	43
Harrastukset	48
Informaatio- ja kommunikaatioteknologian (IKT) käyttö	55
Sosiaalinen hyvinvointi koulu yhteisössä	59
Kiinnittyminen kouluun ja oppilasryhmiin	59
Ystävyys, yksinäisyys ja kiusaaminen	64
Tulevaisuuden voimavarat	69
Sosiaaliset taidot, itsetunto ja tunnetietoisuus	69
Onnellisuus, koettu vaikutusmahdollisuus ja luottamus	71
Ajatukset tulevaisuudesta	75
Lopuksi	79
Mittareiden arviointi ja aineiston edustavuuden tarkastelu	79
Viestit tulevaisuudelle	81
Lähdekirjallisuus	85

Esipuhe ja kiitokset

Tämä raportti jatkaa vuonna 2014 Seinäjoella aloitetun lapsiin ja nuoriin kohdistuneen tutkimuksen tulosten julkituomista. Tutkimus tehtiin perusopetuksessa vuosina 2013–2014 toteutetun syrjäytymisen ehkäisemisen teemavuoden aikana. Aikaisemmin ovat ilmestyneet perusraportti (Koivusilta 2014) ja seurantaraportti (Koivusilta 2015). Toteutin tiedonkeruun yhdessä kasvatuspsykologian professori Niina Junntilan kanssa ja ensimmäinen raportti kohdistui varsinkin yksinäisyyteen liittyviin asioihin. Niina Junntila on sekä Suomessa että kansainvälisesti arvostettu lasten ja nuorten vertaissuhteiden tutkija sekä aktiivinen yhteiskunnallinen vaikuttaja yksinäisyyden torjumisessa ja lasten ja nuorten kaikinpuolisen hyvinvoinnin edistäjä. Lämmin kiitos yhteistyöstä Niina!

Vielä kerran myös suurkiitos teille kaikille tutkimuksen tekemiseen osallistuneille ja tietenkin erityisesti kyselyihin vastanneille lapsille ja nuorille! Osallistumalla tutkimukseen loitte todella rikkaan ja monipuolisen tietopankin, jonka sisällön tutkiminen antaa vastauksia hyvin monenlaisiin ajankohtaisiin kysymyksiin. Samoin vielä uudelleen kiitän myös opettajia ja muita tiedonkeruun mahdollistaneita kouluissa työskennelleitä ihmisiä – erityisesti opettaja Pirjo Kotapakkaa ja rehtori Margit Orrenmaata. Perusopetusjohtaja Jari Jaskarille kuuluu kiitos koko tutkimuksen tehokkaasta organisoinnista ja uunituoreiden ensimmäisen ja toisen raportointivaiheen tulosten jakamisesta rehtoreiden kautta kouluille ja tiedotusvälineiden kautta laajemmalle yleisölle.

Tämän raportin perustyyötä on tukenut Seinäjoen kaupungin, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin ja Tampereen yliopiston yhteistyösopimukseen sisältyvä rahoitus. Kiitos myös siitä!

Seinäjoella huhtikuussa 2017

Leena Koivusilta

Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Seinäjoen yliopistokeskus

Tiivistelmä

Raportti jatkaa vuonna 2014 Seinäjoella aloitetun lapsiin ja nuoriin kohdistuneen tutkimuksen tulosten julkituomista. Tutkimusaineisto kerättiin perusopetuksessa vuosina 2013–2014 toteutetun syrjäytymisen ehkäisemisen teemavuoden aikana. Vaikka ala- ja yläkoululaisten hyvinvointi näytti vuonna 2014 hyvältä sen kaikilla tutkituilla osa-alueilla, jotkut oppilaat kuitenkin kokivat vähäistä kiinnittymistä arkielämän ympäristöihin ja turvattuutta niissä paikoissa ja ympäristöissä, joissa liikkuvat. Kaikki eivät myöskään tunteneet koulussa kuuluvansa muiden oppilaiden joukkoon tai kokeneet, että heidät hyväksytään aivan omiana itsenään. Kiusaamista tapahtuu aina vain huolimatta kaikesta, mitä sen kitkemiseksi on tehty. Katsottiinkin tarpeelliseksi selvittää, onko olemassa kokonaisia oppilasryhmiä, joille oman paikan löytäminen koulussa ja muissa tärkeissä yhteisöissä on vaikeaa joidenkin sellaisten yhteiskunnallisten tekijöiden vuoksi, joihin he eivät itse pysty vaikuttamaan.

Tutkimuksen tavoitteena oli saada selville, minkälaisia perheen sosioekonomisen aseman mukaisia eroja Seinäjoen perusopetukseen osallistuneilla oppilaila oli yleisessä ja kouluyhteisössä koetussa sosiaalisessa hyvinvoinnissa, tulevaisuuden voimavaroissa ja tulevaisuutta koskevissa ajatuksissa vuoden 2014 alussa. Sosioekonomisen aseman osoittimina käytettiin perheen materiaalisen varallisuuden indeksiä, tietoa siitä, olivatko vanhemmat kokeneet työttömyyttä tai olleet pakkolomalla viimeksi kuluneen vuoden aikana, perherakennetta sekä (vain yläkoululaisilla) vanhempien korkeinta koulutusta.

Aineisto kerättiin maaliskuussa 2014 osana koulupäivää Internet-pohjaisella Webropol-kyselyllä, johon vastasi 399 neljäsluokkalaista (poikia 47 %, tyttöjä 53 %), 415 seitsemäsluokkalaista (49 %, 51 %) ja 448 kahdeksaluokkalaista (48 %, 52 %). Vastausprosentit laskettuna kunkin vuosiluokan oppilasmääristä olivat neljäsluokkalaisilla 49 % (N=811), seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla (yhteenlaskettuna) 64 % (N=1351). Neljäsluokkalaisista pojista vastasi 45 %, seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisista 63 %. Tyttöillä osuudet olivat 54 % ja 65 %. Henkilökohtaista hyvinvointia koskevien tutkimusten tuloksia tulkittaessa on syytä ottaa huomioon se mahdollisuus, että osallistumishalukkuuden yleisesti painottuessa elämäänsä tyytyväisiin, erot saattavat todellisuudessa olla tutkimuksessa havaittuja suurempia.

Suuri osa oppilaille esitetyistä kysymyksistä kohdistui arkielämään ja vertaissuhteisiin, mutta myös vanhempien ja koulun väliseen yhteydenpitoon, onnellisuuteen, koettuun mahdollisuuteen vaikuttaa omaan elämään sekä tulevaisuuden suunnitelmiin. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan omalla kohdallaan joitakin henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten yksinäisyyden kokemista, itsetuntoa, sosiaalisia taitoja (eli sosiaalista kyvykkyyttä) sekä omien tunteiden tunnistamista. Kysymykset olivat joko tätä kyselyä varten kehitettyjä tai muissa tutkimuksissa käytettyjä tai joko Suomessa tai kansainvälisesti testattuja ja validoituja kysymyssarjoja. Erilaisista sosioekonomisista taustoista tulevien oppilaiden ryhmäerojen tarkasteleminen tehtiin Khin neliö -testillä, t-testillä ja varianssianalyysillä. Tähän tiivistelmään on koottu vain selkeimmät ryhmäerot (tilastollisesti erittäin merkitsevät).

Yleinen sosiaalinen hyvinvointi. Sosioekonomisia eroja esiintyi runsaasti kaikilla hyvinvoinnin alueilla ja aseman osoittimilla. Kukin osoittaja paljasti eroja kokemuksissa omaan *asuinalueeseen kiinnittymisestä*. Heikko tunne alueelle kuulumisesta yhdistyi vanhempien kokemaan työttömyyteen ja muuhun kuin kahden vanhemman muodostamaan perheeseen. Muiden kuin ydinperheiden lapset myös kokivat harvemmin asuinalueensa turvalliseksi ja luonnonläheiseksi. Turvallisuuden kokemus oli sitä vähäisempi, mitä matalampi oli vanhempien koulutustaso. *Toimintaympäristöjen koetun turvallisuuden* kohdalla ryhmäerot näkyivät niin, että vähävaraiset lapset ja nuoret tunsivat varakkaampia harvemmin turvalliseksi kaduilla tai teillä ja keskustassa liikkumisen, ja työttömyyttä kokeneiden vanhempien lapset kokivat muita harvemmin olonsa turvalliseksi luonnossa liikkuessaan. Vanhempien alimman koulutusryhmän nuoret kokivat muita useammin turvattomuutta kotona. Tarkasteltaessa *suhteita perheeseen ja muuhun lähipiiriin* havaittiin, että perheen keskusteluilmapiiri oli vähemmän avoin muissa kuin ydinperheissä. Nimi- ja syntymäpäivien viettämistä sekä sukulaisten ja tuttavien kanssa yhdessä olemista tapahtui kaikilla sosioekonomisen aseman osoittimilla tarkastellen selvästi vähemmän vähäosaisten perheiden keskuudessa. Kaikkien sosioekonomisen aseman osoittimien mukaisia eroja esiintyi myös useissa *kodin ja koulun yhteistyön* muodoissa siten, että yhteistyö oli vähäisempää sosioekonomisesti vähäosaisemmissa perheissä. Sen sijaan *harrastuksissa* eroja ei juuri esiintynyt, joskin vanhempien työttömyys, muu kuin ydinperhe ja vanhempien matala koulutustaso merkitsivät vähäisempää liikunnan harrastamista. Yläkoululaisten keskuudessa jokin, mikä tahansa, harrastus oli harvimminkin ammattikoulutettujen vanhempien nuorilla, mutta joihinkin yhdistyksiin kuuluivat yleisimmin alimmin koulutettujen perheiden nuoret; heissä silti oli usein

myös mihinkään yhdistykseen kuulumattomia. **Informaatio- ja kommunikaatio-tekniologia (IKT)** välineistä puhelinta käyttivät eniten vähävaraisimpien ja vähiten koulutettujen perheiden lapset ja älypuhelinta muiden kuin ydinperheiden lapset. Vähiten koulutettujen vanhempien nuoret ilmoittivat muita nuoria useammin käyttävänsä nettiä tiedonhakuun. Sekä IKT:n parissa vietetty kokonaisaika että aika yhteydenpitoon kavereiden kanssa olivat suuremmat muissa kuin ydinperheissä ja myös alimmassa koulutusryhmässä.

Sosiaalinen hyvinvointi koulu yhteisössä. Useat **arviot oppilaiden keskinäisistä suhteista** poikkesivat suuresti toisistaan vanhempien työttömyyttä kokeneiden ja muiden oppilaiden välillä; työttömyys merkitsi suhteiden kokemista heikommiksi. Muiden kuin ydinperheiden lapset ja nuoret kokivat muita harvemmin viihtyvän- sä koulussa ja kuuluvansa omaan kouluunsa. He, samoin kuin työttömyyttä koke- neiden vanhempien lapset ja nuoret kokivat muita harvemmin koulun oppilaiden olevan ystävällisiä ja avuliaita. **Ystävyyden, yksinäisyyden ja kiusaamisen osalta** oppilaita, jotka sanoivat itsellään olevan ystäviä vain netissä oli eniten matalimmin koulutetuissa perheissä. Suuria sosioekonomisia eroja ei ollut siinä, onko lapsel- la tai nuorella läheinen ystävä, eikä myöskään kiusatuksi joutumisen tai kiusaami- seen osallistumisen kokemuksissa. Osallistumista raportoivat yleisimmin alimmin koulutettujen vanhempien lapset. Tätä tutkimusta varten sovelletulla yksinäisyyden PNDL-mittarilla tarkastellen kokonaisyksinäisyys ja emotionaalinen yksinäisyys oli- vat sitä yleisempiä, mitä vähävaraisempi perhe oli. Kokonaisyksinäisyys ja sosiaa- lisen yksinäisyys olivat yleisempiä työttömyyttä kokeneiden vanhempien lapsilla verrattuna työttömyyttä kokemattomiin.

Tulevaisuuden voimavarat. Tarkasteltaessa koulunkäyntiä ja tulevaisuuden suunnittelua tukevin voimavaroina **sosiaalisia taitoja, itsetuntoa ja tunnetietoi- suutta** havaittiin oppilaan itsetunnon olevan heikompi, jos vanhemmat olivat ko- keneet työttömyyttä ja jos lapsi eli muussa kuin ydinperheessä ja yläkoululaisilla myös silloin, jos vanhempi kuului jompaankumpaan kahdesta alimmasta koulutus- ryhmästä. Tunnetietoisuus vaihteli voimakkaasti perheen varallisuuden mukaises- ti; mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä vaikeampaa lapsen tai nuoren oli tunnistaa ja nimetä tunteitaan. **Onnellisuuden, koetun omaan elämään vaikutusmahdolli- suuden ja luottamuksen** tarkastelu osoitti onnellisuudentunteen olevan selvästi vähäisempää muissa kuin ydinperheissä verrattuna ydinperheiden lapsiin, ja myös vähemmän koulutettujen vanhempien nuoret kokivat onnellisuutta muita harvem- min. Muita ihmisiä kohtaan koetussa luottamuksessa ei yhtä suuri ryhmäeroja ollut.

Ajatukset tulevaisuudesta. Lapsella tai nuorella oli jokin suunnitelma tulevaisuutensa suhteen sitä useammin, mitä varakkaampi hänen perheensä oli tai mitä korkeampi oli vanhempien koulutus. Työttömyyttä kokeneiden perheiden nuoret ajattelivat työttömyyttä kokemattomien perheiden nuoria useammin, että omat asiat voivat mennä tulevaisuudessa nykyistä huonompaan suuntaan.

Pienetkin huonosti voivien lasten ja nuorten prosenttiosuudet paljastavat tässä tutkimuksessa suuren joukon ihmisiä, jotka lähtökohtiensa vuoksi ovat muita enemmän vaarassa kokea useita ongelmia. On syytä edelleen vahvistaa kodin ja koulun mahdollisuuksia auttaa lasten kiinnittymistä hyvinvoinnin ja tulevaisuuden kannalta tärkeisiin yhteisöihin tavoilla, joita lähtökohtien epätasa-arvo ei haittaa. Ei välttämättä ole suuren ja totaalisen puutteen ja kurjuuden vallassa eläviä perheitä ja lapsia, vaan hyvinvoinnin eroja esiintyy asteittaisesti myös etuoikeutettujen ryhmien sisällä. Tasa-arvon takaamiseksi tarvitaan sekä yleisesti kaikkiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa toimintaa että erityisesti niiden yhteiskunnan osaryhmien tukemista, joihin kuuluvat ihmiset ovat hyvinvointinsa kannalta haavoittuvimpia. Jos sama tutkimus tehtäisiin nyt, koko yhteiskunnassa koettu huoli työllisyystilanteesta ja lapsiperheiden toimeentulon kehityksestä voisi vielä lisätä sosioekonomisia eroja varsinkin luottamuksen tunteen ja koettujen tulevaisuuden näkymien osalta.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tasa-arvon edistäminen, esimerkiksi luomalla tukijärjestelmiä ja rakentamalla suojatekijöitä yllättävien vastaantulevien ongelmien ratkaisemiseksi, on tärkeää myös siksi, että niin voidaan katkaista sukupolvelta toiselle siirtyviä huono-osaisuuden ketjuja. Erityisen tärkeää on yhä jatkaa kodin ja koulun yhteydenpidon tehokkaampien muotojen ja tiedonkulun kehittämistä, jotta useimmat vanhemmat tulisivat mukaan toimimaan lastensa parhaaksi yhdessä koulun kanssa. Seinäjoella on tehty paljon työtä luomalla hyvinvointia edistäviä rakenteita ja toimintatapoja, mutta yhteisesti jaettujen hyvien tavoitteiden nimissä voidaan vielä hienosäätää hallinnonalojen yhteistyötä tasa-arvon edistämiseksi. Kaikkien lasten ja nuorten ei tarvitse tähdätä yhteiskunnan korkeimmille huipuille, sillä kaikkia tarvitaan, mutta lähtökohtien eriarvoisuus ei saisi olla se tekijä, joka estää oman paikan löytämisen, omannäköisen tien kulkemisen ja omien persoonallisten voimavarojen käyttämisen. Luonnollisesti suurin vastuu on koko maahan vaikuttavia yhteiskuntapoliittisia päätöksiä tekevillä, mutta myös juuri valituilla kuntapäätäjillä. Kaikilla kunnassa, järjestöissä ja muissa paikallisissa instituutioissa ja yhteisöissä toimivilla ihmisillä on loistavat mahdollisuudet edistää lasten ja nuorten hyvinvoinnin tasa-arvoa, kunhan tämänkin tavoite tiedostetaan ja pidetään koko ajan mielessä.

Johdanto

Tämän tutkimuksen ensimmäisen raportin (Koivusilta 2014) perusteella Seinäjoella, kuten koko maassa (Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2014), lasten ja nuorten sosiaalinen hyvinvointi ja tulevaisuuden voimavarat näyttivät vuonna 2014 hyviltä niiden kaikilla tutkituilla osa-alueilla. Jotkut kuitenkin kokivat vähäistä kiinnittymistä arkielämän ympäristöihin ja turvattomuutta niissä paikoissa ja ympäristöissä, joissa liikkuvat. Kaikki eivät myöskään tunteneet koulussa kuuluvansa muiden oppilaiden joukkoon tai kokeneensa, että heidät hyväksytään aivan omana itsenään. Kiusaamista tapahtuu aina vain huolimatta kaikesta, mitä sen kitkemiseksi on tehty. Yleisestä hyvinvoinnista huolimatta on siis yhä jatkettava työtä koulujen ja muiden elinympäristöjen kehittämiseksi, jotta kaikilla lapsilla ja nuorilla olisi hyvät mahdollisuudet rakentaa tulevaisuutensa voimavaroja ja niitä henkilökohtaisia ominaisuuksiaan, joiden varassa omannäköinen ja hyvinvoiva tulevaisuus voidaan luoda.

Ensimmäinen raportti päättyi pohdintaan siitä, miten tarvitaan yleisesti kaikkiiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa toimintaa mutta myös erityisesti osallisuuden ulkopuolelle jäämässä oleviin kohdistettuja toimia (ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2008). Jotta näin voidaan tehdä, on syytä selvittää, onko olemassa kokonaisia oppilasryhmiä, joille oman paikan löytäminen koulussa ja muissa tärkeissä yhteisöissä on vaikeaa joidenkin sellaisten yhteiskunnallisten tekijöiden vuoksi, joihin he eivät itse pysty vaikuttamaan. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveytustutkimuksen perusteella monet puutteellisesta hyvinvoinnista kertovat asiat, kuten heikko terveys ja oireilu sekä terveyttä kuluttava käyttäytyminen kasautuvat samoille nuorille. Eroja on myös perusasteen jälkeen erilaisia koulutusväyliä valinneiden välillä, ja erityisesti jatkokoulutuksen ulkopuolelle jääneet poikkeavat muista nuorista. (Luopa ym. 2014.) Tällaisten kohti aikuisikää mentäessä kärjistyvien erojen taustalla ovat usein erot perheiden elinoloissa ja niistä johtuvissa vanhempien mahdollisuuksissa tukea lastensa elämää. Näiden erojen tavoittamiseksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan *oppilaiden hyvinvoinnin sosioekonomisia eroja*.

Puhuttaessa sosioekonomisista ryhmistä voidaan tilanteesta riippuen tarkoittaa monella eri tavalla määriteltyjä ja nimettyjä väestön osajoukkoja, joita voidaan kutsua esimerkiksi sosiaaliryhmiksi tai sosiaaliluokiksi. Olipa ilmaisu mikä tahansa, niillä kaikilla viitataan siihen jokaisessa yhteiskunnassa havaittavaan ilmiöön, että erot-

tuu ihmisryhmiä, joiden jäsenillä on erisuuruisia määriä voimavaroja hyvinvointinsa rakentamiseen. Näitä ovat mm. raha, valta, tieto ja muilta saatava arvostus. Nämä resurssit liittyvät vahvasti esimerkiksi asuinalueiden turvallisuuteen tai ympäristön viihtyisyyteen, mahdollisuuksiin nauttia hyvästä puhtaasta ruoasta tai mukavista harrastuksista tai löytää tietoa, jota voi käyttää oman ja perheen elämän kohentamiseen. Ilman näitä hyvinvointi ei muodostu sellaiseksi kuin muuten olisi mahdollista. Sosioekonomisten tekijöiden mukaisissa hyvinvoinnin eroissa on pohjimmiltaan kyse sellaisesta epätasa-arvosta, johon yksittäiset ihmiset eivät voi omilla tekemisillään paljonkaan vaikuttaa, vaan joka aiheutuu mahdollisuuksien epäreilusta jakautumisesta koko yhteiskunnassa (esim. Palosuo ym. 2007, Sihto & Karvonen 2016). Varsinkaan lapset ja nuoret eivät voi itse määrätä, minkälaisiin olosuhteisiin, perheisiin, sukuihin tai ympäristöihin sattuvat syntymään. Koska ainakin periaatteessa elämän lähtökohtien eroja voidaan yhteiskunnan toimin tasoittaa, tarvitaan lisätietoa siitä, miten lasten ja nuorten hyvinvointi poikkeaa sen mukaisesti, minkälaiset reunaehdot heidän perheidensä elämää määrittävät.

Vaikka yleinen elintaso on Suomessa korkea, tuloerot melko pieniä ja terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvon lisääminen on keskeinen yhteiskuntapolitiikan tavoite, ei hyvinvointivaltiokaan ole saanut väestöryhmien hyvinvointieroja tasoitetuksi, ei aikuisten (Rotko ym. 2011) eikä lasten ja lapsiperheiden (Kaikkonen ym. 2012). Eriarvoisuuden voidaan ajatella yhä vain korostuvan tänä aikana, jolloin vielä korjataan 1990-luvun lamakauden sekä vuoden 2008 jälkeisen maailmanlaajuisen talous- ja kehitysnäkymien heikentymisen satoa. Elinolojen huononemisen on huomattu entisestään kasvattaneen terveys- ja hyvinvointieroja (European Union 2013) ja vaikuttaneen haitallisesti lasten hyvinvointiin (Paananen ym. 2012). Erityisessä vaarassa ovat ne väestöryhmät, joita lisäksi kohtaavat niin sanotut uudet sosiaaliset riskit, joihin sosiaaliturvajärjestelmissä ei ole riittävästi varauduttu (Taylor-Gooby 2004). Uusia riskejä syntyy esimerkiksi väestörakenteen tai työelämän muutosten seurauksena ja niitä ovat esimerkiksi työttömyys tai elämäntilanteiden nopeista muutoksista johtuvat yllättävät menot tai yksinhuoltajuuteen johtava perheen hajoaminen (esim. Kessler 1999, Hastrup ym. 2016).

Sosioekonomisen aseman mittaamiseen käytettävien osoittimien ideana on saada esiin ryhmiä, joiden jäsenet elävät joiltakin osin samantapaisissa oloissa ja jakavat samankaltaisia arvoja (ks. Maunu ym. 2016). Vaikka kukin mittari valaisee olojen erilaisia puolia, yleinen on havainto ns. gradientista, mikä tarkoittaa, että olipa käytetty mittari mikä tahansa, hyvinvointi on aina asteen verran sitä parempi,

mitä vauraampi, koulutetumpi, suurituloisempi jne. ihminen on (Sihto ym. 2007). Samoin on niin, että jos hyvinvoinnin puutteita havaitaan yhdellä osoittimella, ne yleensä näkyvät myös muilla osoittimilla tarkastellen. Mittarit voivat myös kanavoida toistensa vaikutuksia, esimerkiksi niin, että vähäinen koulutus johtaa työttömyyden riskiin. On kuitenkin myös mahdollista, että eri väestöryhmissä toiset osoittimet paljastavat eroja mutta toiset eivät (ks. Galobardes ym. 2007, Geyer ym. 2006). Tässä tutkimuksessa sovelletaan sellaisia usein käytettäviä aseman osoittimia, joita lasten ja nuorten on kyselyissä melko helppo arvioida. Ensimmäinen on Maailman terveysjärjestön piirissä kehitetty perheen varallisuusindeksi, joka kuvaa mahdollisuuksia käyttää rahaa joihinkin tärkeinä pidettäviin asioihin, kuten autoon tai perheen ulkomaanmatkoihin (Currie ym. 2008). Se on osoittautunut ratkaisuksi sille ongelmalle, että lasten ja nuorten on vaikea antaa luotettavaa tietoa esimerkiksi vanhempiensa ammatillisesta asemasta, koulutuksesta tai tuloista (Currie ym. 1997, Koivusilta ym. 2006). Varallisuusindeksiä käytetään myös maiden välisissä vertailuissa, sillä sen osioita voidaan vaihdella sen mukaan, miten niiden merkitykset poikkeavat vertailtavissa yhteiskunnissa (Hartley ym. 2016, Doku ym. 2010).

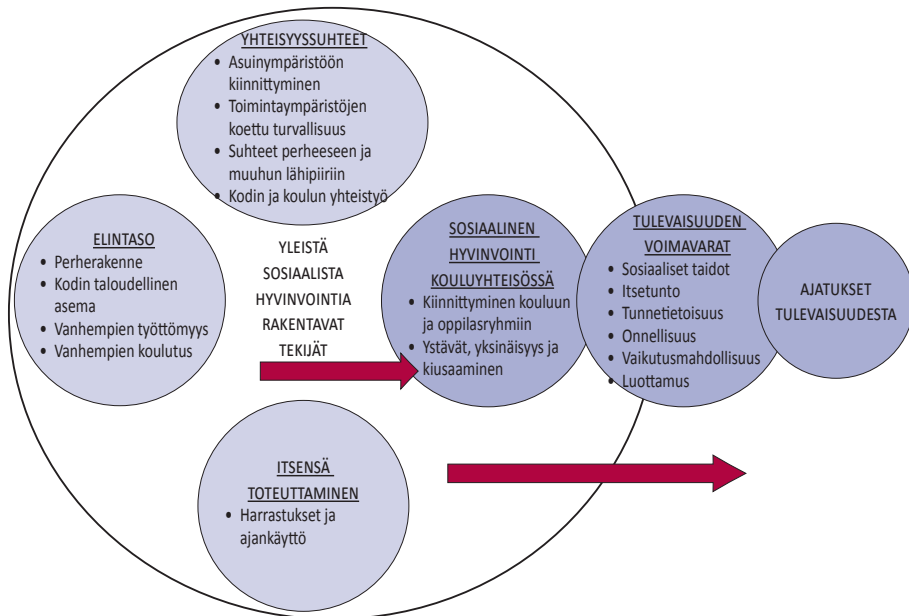
Toisena sosioekonomisen aseman kuvaajana käytetään vanhempien työmarkkina-aseman yhtä ulottuvuutta eli kysytään, onko jompaakumpaa tai toista vanhempaa viimeksi kuluneen vuoden aikana kohdannut työttömyys tai pakkoloma. Jo työttömyyden uhka ja taloudellinen epävarmuus, työelämän ihmissuhteiden ulkopuolelle jääminen tai kokemus saadun arvostuksen vähenemisestä voivat heikentää vanhempien hyvinvointia ja tulla näkyviin mm. terveysongelmina tai päihitteiden käyttönä (Martikainen & Mäki 2011). Vanhempien heikentynyt jaksaminen voi puolestaan vaikuttaa lapsiin. Työttömyyteen yleensä liittyy tulojen pienenemistä, mikä voi lasten kaveripiirissä näkyä stereotyyppisinä käsityksinä taloudellisesti heikommin pärjäävien perheiden lapsista. Suomalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että köyhiä lapsia voidaan pitää nöyrinä ja passiivisina ja varakkaita ylimielisinä ja välinpitämättöminä (Hakovirta & Kallio 2014). Jos vielä mahdollisuudet harrastamiseen ja kulutukseen ovat heikot, lasten asema ja arvostus vertaisryhmissä voi laskea (Hakovirta ja Rantalaiho 2012). Sekä perheen varallisuus että vanhempien työttömyys heijastavat siis lasten elämään monia yhteiskunnan vaikutuksia.

Taloudelliseen ja työmarkkina-asemaan liittyvien mittarien lisäksi käytettiin myös tietoa siitä, minkälaisissa perheissä lapset ja nuoret elävät. Perherakenne on todettu tärkeäksi lasten hyvinvointiin vaikuttavaksi tekijäksi (Adamsons & Johnson 2013). Vaikutus kulkee usein taloudellisten resurssien kautta, sillä yhden huoltajan

perheet kokevat kahden huoltajan perheitä useammin toimeentulovaikeuksia (Okkonen 2014, Haataja 2009). Joidenkin tutkimusten mukaan kuitenkin perhedynamiikkaan liittyvät tekijät merkitsevät lasten hyvinvoinnin kannalta vähintään yhtä paljon kuin taloudellinen tilanne (Rissanen 2016, Krueger ym. 2015). Yksinhuoltajaperheissä vanhemmalla on usein myös paineita saada aikaan riittämään kaikkeen tarvittavaan tekemiseen ja toisen aikuisen puuttuminen heijastuu myös kotitöiden määrään (Miettinen ja Rotkirch 2012). Vanhemman menetys on lapselle kriisi, joka voi aiheuttaa pelkoa hylätyksi tulemisesta ja epävarmuutta muuttuneisiin oloihin sopeutumisesta tuottaen näin pitkäaikaista hyvinvointiin haitallisesti vaikuttavaa stressiä (Wolchnik ym. 2002). Perhemuotojen lisääntyvään monimuotoisuuteen kohdistuvassa tutkimuksessa on havaittu, että kahden huoltajan perheet, yksinhuoltajaperheet ja uusperheet voivat poiketa toisistaan paitsi taloudellisilta resursseiltaan, myös perheen koetun toimivuuden ja kasvatusasioita koskevien ristiriitojen osalta, ja oman lisänsä tuovat vielä lasten suhteet etävanhempiin (Broberg 2010) tai vuoroasuminen (Rissanen 2016). Vaikka suuri osa eri tavoin koostuneista perheistä voikin hyvin, myös perherakenteen merkitykseen lasten ja nuorten hyvinvoinnille on syytä kiinnittää huomiota.

Vielä tiedusteltiin isän ja äidin korkeinta koulutusta, mutta vain yläkoululaisilta, joiden voidaan ajatella pystyvän kertomaan siitä luotettavimmin. Väestöryhmien terveys- ja hyvinvointierojen tutkimuksessa koulutusta pidetään erityisen tärkeänä aseman mittarina (Lahelma & Rahkonen 2011), sillä se on nykyään edellytys työmarkkinoille pääsemiselle ja riittävälle toimeentulolle ja tätä kautta hyvinvointia tukevan elinympäristön luomiselle. Koulutusta hankkineilla ihmisillä on usein myös kyky ja halu etsiä tietoa, jonka varassa perheen hyvinvointia koskevia ratkaisuja tehdään (ks. Leskinen & Koskinen-Ollonqvist 2000). Suuria sosioekonomisia eroja on havaittu niin sanotussa terveyden lukutaidossa eli kyvyssä hankkia terveys- ja hyvinvointiasioihin liittyvää tietoa ja toimia sen varassa yhteiskunnassa (Kaasalainen 2016). Koulutuksen havaitaan myös vaikuttavan asenteisiin, mikä näkyy esimerkiksi koulutusryhmien elintapaeroissa (Helldán ym. 2013). Koulutus voi myös tuoda itsetuottamusta ja rohkeutta, jota tarvitaan perheen asioiden ajamisessa ja tukiverkostojen luomisessa tai osallistumisessa muuhun hyvinvointia edistävään toimintaan yhteiskunnassa (esim. OECD 2015). Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset usein itsekin kouluttautuvat pitkälle (Kivinen ym. 2012) ja näin hyvinvointia luovia rakenteita ja verkostoja siirtyy sukupolvelta toiselle.

Tutkimus pohjautuu kuviossa 1 kuvatulle teoreettiselle mallille, jota on tarkemmin esitelty ensimmäisessä raportissa (Koivusilta 2014). Pohjautuen Erik Allardtin (1976, 1993) teorialle hyvinvoinnin ulottuvuuksista, elintasosta (having), yhteisyys-suhteista (loving) – tai kuulumisesta (belonging, Kiili 1998) – ja itsensä toteuttamisesta (being), oppilaiden hyvinvointia tarkastellaan sekä *yleisenä sosiaalisena hyvinvointina* että *sosiaalisena hyvinvointina koulu yhteisössä*. Yleisen sosiaalisen hyvinvoinnin ulottuvuuksien välille oletetaan syy- ja seuraussuhde siten, että kaikkien ulottuvuuksien sisältämät osatekijät vaikuttavat kaikkiin muihin. Yleisen sosiaalisen hyvinvoinnin kokonaisuuden oletetaan rakentavan sosiaalista hyvinvointia koulu yhteisössä, mikä vaikuttaa mahdollisuuksiin rakentaa tulevaisuuden voimavaroja. Tässä tutkimuksessa kohdevalo on suunnattu kuviossa äärimmäisenä vasemmalla olevaan, Allardtin elintasoksi kutsumaan palloon ja sen merkitykseen mallin kaikille muille osille.

Kuvio 1. Yksilön yleisen hyvinvoinnin osatekijät ja niiden yhteydet sosiaaliseen hyvinvointiin koulu yhteisössä, tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta

Tutkimustavoitteet

Tutkimuksessa tarkastellaan, minkälaisia perheen sosioekonomisen aseman mukaisia eroja Seinäjoen perusopetukseen osallistuneilla oppilailta oli yleisessä ja kouluhyteisössä koetussa sosiaalisessa hyvinvoinnissa, tulevaisuuden voimavaroissa ja tulevaisuutta koskevissa ajatuksissa vuoden 2014 alussa.

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimusaineiston kerääminen

Tutkimusaineisto kerättiin maaliskuussa 2014 osana koulupäivää Internet-pohjaisella Webropol-kyselyllä. Tiedot tallentuivat kyselystä suoraan datatiedostoksi ilman tunnistetietoja. Kyselyyn vastasi 399 neljäsluokkalaista (poikia 47 %, tyttöjä 53 %), 415 seitsemäsluokkalaista (49 %, 51 %) ja 448 kahdeksaluokkalaista (48 %, 52 %). Vastausprosentit laskettuna kunkin vuosiluokan oppilasmääristä olivat neljäsluokkalaisilla 49 % (N=811), seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla (yhteenlaskettuna) 64 % (N=1351). Neljäsluokkalaisista pojista vastasi 45 %, seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisista 63 %. Tyttöillä osuudet olivat 54 % ja 65 %.

Tutkimukselle on lupa Seinäjoen kaupungin opetustoimelta ja puoltava lausunto Tampereen yliopiston Ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Tutkimuksesta kerrottiin kullekin oppilaalle ja heidän vanhemmilleen koteihin koulujen välityksellä lähetetyllä tiedotteella. Siinä kerrottiin, mistä tutkimuksessa on kysymys, miten se toteutetaan, että vastauksia käsitellään tutkimuksen jokaisessa vaiheessa luottamuksellisesti ja että vastaaminen on vapaaehtoista. Vastamiseen osallistuivat vain ne oppilaat, jotka palauttivat kouluun sekä itse allekirjoittamansa lupapaperin että myös vanhemman allekirjoittaman.

Indikaattorit ja aineiston analyysi

Indikaattorit

Oppilaille esitetyt kysymykset kohdistuivat pääasiassa heidän arkielämäänsä ja vertaissuhteisiinsa. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan omalla kohdallaan joitakin henkilökohtaisia ominaisuuksiaan, kuten yksinäisyyden kokemista, itsetuntoa, sosiaalisia taitoja (eli sosiaalista kyvykkyyttä) sekä omien tunteiden tunnistamista. Osa kysymyksistä oli tätä kyselyä varten kehitettyjä ja muissa tutkimuksissa käytettyjä,

mutta osa oli joko Suomessa tai kansainvälisesti testattuja ja validoituja kysymyssarjoja. Joidenkin keskeisten kysymyssarjojen luonne ja tausta kuvattiin ensimmäisessä raportissa (Koivusilta 2014). Kaikki tutkimuksen indikaattorit ja niistä muodostetut analyyseissä käytetyt muuttujat – myös ne, joita ei ole käytetty tässä tutkimuksessa – on kuvattu taulukossa 1.

Sosioekonomisen aseman mittaamiseen käytettiin neljää mittaria. Niistä ensimmäinen on *perheen materiaalisen varallisuuden indeksi* (Family Affluence Scale, FAS). Se on kehitetty Maailman terveysjärjestön kanssa yhteistyössä toteutettavassa kansainvälisessä Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) -tutkimuksessa eli WHO-koululaistutkimuksessa (Currie ym. 2008). Mittari tuottaa luotettavampaa tietoa kuin perinteiset vanhempien ammattiin perustuvat mittarit, joita koskeviin kysymyksiin vastaaminen on vaikeaa varsinkin nuoremmille lapsille. Mittari koostetaan neljästä osiokysymyksestä, jotka koskevat perheen autojen lukumäärää, sitä onko nuorella oma makuuhuone, perheen yhteisten lomamatkojen määrää kuluneen vuoden aikana sekä perheen tietokoneiden lukumäärää. Varallisuusindeksi saatiin laskemalla yhteen arvot, joiksi vastausvaihtoehdot oli koodattu. Mitä suurempi oli summamuuttujan arvo, sitä enemmän perheellä oli näin mitattua varallisuutta. Summamuuttujan arvot luokiteltiin matalaksi, keskitasoiseksi ja korkeaksi (vrt. Kämppe ym. 2012). Koska varakkuuden osoittimet muuttuvat nopeasti, tiedusteltiin lisäksi perheen Internet-yhteydestä. Tämä kysymys ei kuitenkaan erotellut vastaajia, joten sitä ei sisällytetty kokonaismittarin laskemiseen; Internet-yhteyden omaavien perheiden osuudet vaihtelivat vuosiluokka- ja sukupuoliryhmissä välillä 96 %–100 %.

Toisena osoittimena käytettiin tietoa siitä, olivatko oppilaan vanhemmat *kokeneet työttömyyttä tai olleet pakkolomalla* viimeksi kuluneen vuoden aikana. Analyyseja varten ryhmät yhdistettiin siten, että toisena ryhmää olivat ne oppilaat, joiden vanhemmista kumpikaan ei ollut kokenut työttömyyttä tai ollut pakkolomalla. Toisen ryhmän muodostivat ne oppilaat, joiden vanhemmista ainakin toinen oli ollut työttömänä tai pakkolomalla.

Vaikka *perheen rakenne* ei ole sosioekonomisen aseman mittari samalla tavalla kuin edellä mainitut, sen mukaisten erojen tarkastelu on tärkeää. Kuten johdannossa mainitaan, rakenteeltaan erilaiset perheet voivat suuresti poiketa toisistaan lasten hyvinvoinnin rakentamiseksi tarpeellisten voimavarojen osalta. Tällaisia ovat taloudelliset resurssit (Haataja 2009), perheen ihmissuhteiden toimivuus (Broberg 2010) ja ajalliset resurssit (Miettinen & Rotkirch 2012). Mahdollisia perhetyyppejä

oli kysymyslomakkeella seitsemän, mutta analyyseja varten noudatettiin usein käytettyä – ja aineiston melko pienen koon sanelemaa – jakoa kahden vanhemman ns. ydinperheeseen ja muunlaiseen perheeseen.

Seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilta kysyttiin lisäksi isän ja äidin suorittamaa korkeinta koulutusta. Nuoremmilta oppilailta tätä ei kysytty, sillä nuorempien lasten on usein vaikea luotettavasti kertoa vanhempiensa koulutustasoa (Doku ym. 2010, Koivusilta ym. 2006). Analyyseja varten muodostettiin yhdistetty *vanhempien korkeinta koulutustasoa* kuvaava muuttuja, jonka mukaisesti jako tapahtui seuraaviin luokkiin: peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu; ammattikoulutus; lukio, mutta ei ammattikoulutusta; yliopisto- tai korkeakoulututkinto. Jos toisen vanhemman osalta ei ollut tietoa, muuttujan arvo määräytyi yhden vanhemman perusteella.

Taulukko 1. Indikaattorit ja muuttujien muodostaminen

(Alkuperäisistä indikaattoreista muodostetut muuttujat on merkitty keltaisella)

INDIKAATTORI	KYSYMYS, MUUTTUJEN ARVOT, UUSIEN MUUTTUJEN MUODOSTAMINEN
Perheiden elinot	
Perherakenne	<i>Keiden aikuisten kanssa asut?</i> <u>Arvot:</u> 1=äidin ja isän kanssa, 2=äidin ja isän kanssa vuorotellen, sillä vanhempani eivät asu yhdessä, 3=vain äidin kanssa, 4=vain isän kanssa, 5=äidin tai isän ja hänen kumppaninsa kanssa, 6=muun aikuisen tai aikuisten kanssa, 7=asun muulla tavoin
Perhetyyppi (uudelleen luokiteltu perherakenne)	Muodostettu 7-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=ydinperhe (luokka 1); 2=muu (luokat 2–7)
Sisarusten lukumäärä	<i>Kuinka monta sisarusta kotonasi asuu SUURIMMAN OSAN AJASTA?</i> Ei mukana raportissa
Perheen materiaalisien varallisuuden indeksin osio-muuttujat (family affluence scale, FAS; ks. Currie ym. 2008)	<i>Onko perheelläsi auto tai autoja?</i> <u>Arvot:</u> 1=ei (koodi 0), 2= kyllä, yksi (1), 3=kyllä, kaksi tai enemmän” (2) <i>Onko sinulla oma makuuhuone?</i> <u>Arvot:</u> 1=ei (koodi 0), 2=kyllä (1) <i>Kuinka monta kertaa kävit perheenjäseniesi kanssa lomamatkalla viimeisen 12 kuukauden aikana?</i> <u>Arvot:</u> 1=ei yhtään (koodi 0), 2=yhden (1), 3=kahdesti tai useammin (2) <i>Kuinka monta tietokonetta perheesi omistaa?</i> <u>Arvot:</u> 1=ei yhtään (koodi 0), 2=yhden (1), 2=kaksi (2), 3=kolme tai enemmän (3)

Perheen varallisuusindeksi	Muodostettu osiomuuttajien koodien summana <i>Arvot:</i> 1=matala (0–4, 21 %), 2=keskitasoinen (5, 54 %), 3=korkea (6–8, 25 %)
Vanhempien työttömyys	<i>Ovatko vanhempasi olleet viimeksi kuluneen VUODEN AIKANA työttöminä tai pakkolomalla?</i> <i>Arvot:</i> 1=ei kumpikaan, 2=toinen vanhemmistani, 3=molemmat vanhempani
Vanhempien työttömyys (uudelleen luokiteltu)	Muodostettu 2-luokkaisesta: <i>Arvot:</i> 1= ei kumpikaan (luokka 1); 2=toinen tai molemmat (luokat 2–3)
Isän koulutus (7. ja 8. luokka)	<i>Mikä on korkein koulutus, jonka isäsi on suorittanut?</i> <i>Arvot:</i> 1=peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu, 2=ammattikoulutus, 3=lukio, mutta ei ammattikoulutusta, 4=yliopisto- tai korkeakoulututkinto
Äidin koulutus (7. ja 8. luokka)	<i>Mikä on korkein koulutus, jonka äitisi on suorittanut?</i> <i>Arvot:</i> 1=peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu, 2=ammattikoulutus, 3=lukio, mutta ei ammattikoulutusta, 4=yliopisto- tai korkeakoulututkinto
Vanhempien korkein koulutus (7. ja 8. luokka)	Muodostettu yhdistelmän isän ja äidin koulutuksesta: <i>Arvot:</i> 1=peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu, 2=ammattikoulutus, 3=lukio, mutta ei ammattikoulutusta, 4=yliopisto- tai korkeakoulututkinto (toisen vanhemman arvon puuttuessa arvo määräytyy yhden vanhemman perusteella)
Asuinympäristöön kiinnittyminen	
Alueella asuttu aika	<i>Kuinka kauan olet asunut Seinäjoella (tai Ylistarossa, Peräseinäjoella tai Nurmassa)?</i> <i>Arvot:</i> 1=koko ikäni, 2=en koko ikääni, sillä olen joskus asunut muualla
Asuinaluetta koskevat väitteet	<i>Mitä mieltä olet seuraavista asuinaluettasi koskevista väitteistä?</i> (Puhun usein naapureilleni; Tervehdin yleensä naapureitani; Asuinalueeni ihmiset ovat luotettavia ja rehellisiä; Asuinalueeni on turvallinen; Asuinalueeni on luonnonläheinen; Alueella on riittävästi harrastusmahdollisuuksia; Alueella on riittävästi virkistyspaikkoja (esim. retkeilyyn tai urheiluun); Ympäristö on kaunis; Kavereita tai sukulaisia asuu lähellä; Naapurini tarjoavat apua toisilleen (esim. kuljetusapua, neuvoja); Tunnen kuuluvani omalle alueelleni) <i>Arvot:</i> 1=olen samaa mieltä, 2=en osaa sanoa, 3=olen eri mieltä
Asuinaluetta koskevat väitteet (luokiteltu)	Muodostettu 3-luokkaisista: <i>Arvot:</i> 1=samaa mieltä, 2=en osaa sanoa tai eri mieltä (luokat 2 ja 3)
Toimintaympäristöjen koettu turvallisuus	
Turvallisuudentunne	<i>Tunnetko olosi turvalliseksi seuraavissa paikoissa?</i> (Asuinalueella; Kaduilla ja teillä tai keskustassa; Yleisissä paikoissa (esim. harrastuksissa, nuorisotalolla); Matkalla kouluun tai koulusta; Luokassa; Välitunneilla; Kotona; Luonnossa liikkuessi) <i>Arvot:</i> 1=en koskaan, 2=en kovin usein, 3=usein, 4=aina
Turvallisuudentunne (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisista: <i>Arvot:</i> 1=en koskaan tai kovin usein (luokat 1 ja 2), 2=usein tai aina (luokat 3 ja 4)

Suhteet perheeseen ja muuhun lähipiiriin	
Perheen keskusteluilmapiiri	<i>Valitse mielipidettäsi parhaiten vastaava vaihtoehto seuraavista väittämistä, jotka koskevat perhettäsi.</i> (Puhumme kotona kaikenlaisista asioista; Minusta on mukavaa jutella vanhempieni kanssa, vaikka olisimme jostakin eri mieltä; Emme kotona paljoakaan keskustele erilaisista asioista; Jos olen jostakin eri mieltä kuin vanhempani, on paras, etten kerro sitä heille) <u>Arvot:</u> 1=olen täysin eri mieltä, 2=olen jonkin verran eri mieltä, 3=en ole samaa enkä eri mieltä, 4=olen jonkin verran eri mieltä, 5=olen täysin samaa mieltä
Perheen keskusteluilmapiiri (luokiteltu)	Muodostettu 5-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=ei samaa mieltä (luokat 1–3), 2=samaa mieltä (luokat 4 ja 5)
Perheenjäsenen nimi- ja syntymäpäivät	<i>Onko teillä tapana viettää perheenjäsenen nimi- tai syntymäpäiviä?</i> <u>Arvot:</u> 1=usein, 2=joskus, 3=ei
Perheenjäsenen nimi- ja syntymäpäivät (luokiteltu)	Muodostettu 3-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=usein (luokka 1), 2=kyllä (luokat 2 ja 3)
Syöminen tai muu ajan viettäminen sukulaisten ja tuttavien kanssa	<i>Onko perheelläsi tapana syödä tai muuten viettää aikaa yhdessä sukulaisten tai tuttavien kanssa?</i> <u>Arvot:</u> 1=usein, 2=joskus, 3=ei
Syöminen tai muu ajan viettäminen sukulaisten ja tuttavien kanssa (luokiteltu)	Muodostettu 3-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=usein (luokka 1), 2=kyllä (luokat 2 ja 3)
Perheen lemmikit	Onko kotonasi lemmikki tai lemmikkejä? <u>Arvot:</u> 1=kyllä, koira tai koiria, 2=kyllä, kissa tai kissoja, 3=kyllä, muu lemmikki tai muita lemmikkejä, 4=ei ole lemmikkejä [Luokat eivät ole toisensa poissulkevat]
Perheen lemmikit (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=kyllä (yhdistetty luokat 1-3), 2=ei (luokka 4)
Kodin ja koulun yhteistyö	
Kodin ja koulun yhteydenpito	<i>Valitse kunkin väitteen kohdalla se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi siitä, miten paljon VANHEMPASI (TAI AINAKIN TOINEN HEISTÄ) pitää yhteyttä koulun kanssa</i> (Kyselevät koulupäivästä ja kavereista; Seuraavat olenko tehnyt läksyni; Kyselevät mitä koulussa on opetettu; Kyselevät opettajistani; Kyselevät koenumeroistani; Ottavat yhteyttä kouluun (esim. luokanvalvojaan); Osallistuvat koulussa järjestettäviin tapahtumiin (esim. vanhempainillat, juhlat); Keskustelevat kanssani kurssivalinnoista; Lukevat Internetissä tai sähköpostilla opettajien viestejä; Lukevat koulusta tuomiani tiedotteita; Osallistuvat vanhempien yhteiseen toimintaan; Osallistuvat koulussa järjestettävien tapahtumien valmisteluun (esim. myyjäisten); Tukevat ja auttavat läksyissä ja muissa kouluasioissa; Sanovat olevansa tyytyväisiä koulunkäyntiini; Rohkaisevat ja kannustavat minua koulunkäynnissä; Kuuntelevat jos luen heille jotakin mitä olen kirjoittanut koulua varten; Rajoittavat netin tai TV:n äärellä viettämäni aikaa koulupäivinä; Rajoittavat kaverien kanssa viettämäni aikaa koulupäivinä) <u>Arvot:</u> 1=usein, 2=joskus, 3=harvoin, 4=ei koskaan

Kodin ja koulun yhteistyö (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisesta: <u>Arvot:</u> 1=usein tai joskus (luokat 1-2), 2=harvoin tai ei koskaan (luokat 3-4)
Harrastukset	
<p>Onko harrastus</p> <p>Mitä harrastuksia</p> <p>Vapaa-ajan toiminta</p>	<p><i>Onko sinulla jokin harrastus, aivan mikä tahansa?</i> <u>Arvot:</u> 1=kyllä, 2=ei</p> <p>Mitä harrastat? Voit mainita useita.” Ei mukana raportissa.</p> <p><i>Kuinka usein teet seuraavia asioita vapaa-ajallasi?</i> (Urheilen tai harrastan liikuntaa; Harrastan luovaa toimintaa (esim. piirtämistä, kirjoittamista, soittamista tai laulamista, teatteria, valokuvausta); Teen käsitöitä tai harrastan teknisiä asioita (esim. kudon tai teen puutöitä, korjaan mopoja tai tietokoneita); Käyn elokuvissa, teatterissa, museoissa, näyttelyissä; Ulkoilen luonnossa (esim. kalastan, retkeilen); Autan kotona (esim. tyhjennän tiskikoneen, ulkoilen koiran kanssa, teen lumitöitä); Vietän aikaa kavereiden kanssa (muuten kuin netissä tai puhelimessa); Osallistun seura- tai yhdistystoimintaan (esim. partio, 4H); Teen työtä, josta maksetaan palkkaa; Shoppailen; Käyn kirjastossa; Käyn nuorisotalolla, nuorisokahvilassa tai vastaavassa; Kuuntelen musiikkia) <u>Arvot:</u> 1=lähes joka päivä, 2=muutaman kerran viikossa, 3=noin kerran viikossa, 4=harvemmin</p>
<p>Vapaa-ajan toimintaa lähes päivittäin</p> <p>Vapaa-ajan toimintaa vähintään muutaman kerran viikossa</p> <p>Vapaa-ajan toimintaa vähintään kerran viikossa</p>	<p>Niiden vapaa-ajan toimintojen kokonaismäärä, joita harrasti lähes joka päivä</p> <p>Niiden vapaa-ajan toimintojen kokonaismäärä, joita harrasti vähintään muutaman kerran viikossa</p> <p>Niiden vapaa-ajan toimintojen kokonaismäärä, joita harrasti vähintään kerran viikossa</p>
<p>Yhdistys- ja seuraosallistuminen (7. ja 8. luokka)</p>	<p><i>Kuulutko TÄLLÄ HETKELLÄ johonkin seuraavista yhdistyksistä tai seuroista?</i> (Urheiluseura tai -kerho; Nuorisoyhdistys tai -järjestö (esim. 4H); Retkeily-yhdistys (esim. partio); Uskonnollinen toiminta (esim. seurakunnan lapsiryhmä); Kulttuuriyhdistys (esim. musiikki, tanssi, teatteri); Verkosto tai yhdistys internetissä; Harrastusyhdistys (esim. moottoriseura, käsityökerho); Ihmisten tai eläinten oikeuksia puolustava yhdistys; Poliittinen järjestö tai yhdistys; Luonnonsuojeluyhdistys (esim. Luontoliitto, WWF); Olen yhdistyksessä tai järjestössä, mutta mikään edellisistä vaihtoehdoista ei sovellu; En ole missään yhdistyksessä) <u>Arvot:</u> 1=kyllä, 2=ei</p>

Informaatio- ja kommunikatioteknologian (IKT) käyttö

Informaatio- ja kommunikatioteknologiaan (IKT) käytetty aika	<p><i>Jos ajattelet tavallista päivääsi, kuinka paljon teet seuraavia asioita?</i> (IKT:n muodot: Pelaan pelejä tietokoneella tai muulla laitteella (esim. Play Station, tietokone, tabletti); Etsin tietoa netistä (esim. kouluu tai harrastuksia varten) tai hoidan asioita netissä; Olen yhteydessä kavereiden kanssa tietokoneella tai tabletilla, jossa on netti (esim. Facebook, WhatsApp, Skype); Olen yhteydessä kavereiden kanssa älypuhelimella, jossa on netti (esim. Facebook, WhatsApp, Skype, tekstiviestit); Puhun puhelimessa kavereiden kanssa)</p> <p><u>Arvot:</u> 1=en joka päivä (koodi 0), 2=tunnin tai alle (koodi 1), 3=1–2 h (koodi 1.5), 4=2–3 h (koodi 2.5), 5=4–5 h (koodi 4.5), 6=yli 5 h (koodi 5.5)</p>
Kokonais-IKT	Arvio ns. ruutuajalle: kaikkien osioiden summa
Kaveri-IKT	Arvio kaveriyhteydenpitoon käytetylle ajalle: summa kolmesta viimeisestä osiosta

Kiinnittyminen kouluun ja oppilasryhmiin

Suhteet luokassa ja koulussa (ks. Konu 2002)	<p><i>Mieti syyslukukautta. Valitse se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa KOKEMUKSIASI JA NÄKEMYKSIÄSI KULUNEESTA SYSSLUKUKAUDESTA.</i> (Luokassani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä; Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani; Luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtävissä; Luokkakaverit auttavat toisiaan ongelmatilanteissa; Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan; Koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen; Koulukaverit hyväksyvät minut sellaisena kuin olen; Minulla on ystäviä tässä koulussa; Minun työtäni arvostetaan koulussa; Minua pidetään koulussa henkilönä, jolla on merkitystä; Viihdyn hyvin tässä koulussa; Tunnen kuuluvani tähän joukkoon; Tunnen oloni turvalliseksi koulussani)</p> <p><u>Arvot:</u> 1=täysin samaa mieltä, 2=samaa mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=eri mieltä, 5=täysin eri mieltä.</p>
Suhteet luokassa ja koulussa (luokiteltu)	<p><u>Muodostettu 5-luokkaisesta:</u> <u>Arvot:</u> 1=samaa mieltä (luokat 1-2), 2=ei samaa mieltä (luokat 3-5)</p>
Oppilaiden koettu ystävällisyys ja avuliaisuus	<p>Kuinka monet koulusi oppilaat ovat mielestäsi ystävällisiä ja avuliaita? <u>Arvot:</u> 1=ei kukaan, 2=hyvin harvat, 3=alle puolet, 4=noin puolet, 5=yli puolet, 6=melkein kaikki, 7=kaikki</p>

Ystävät, yksinäisyys ja kiusaaminen

Läheinen ystävä	<p><i>Onko sinulla tällä hetkellä todella läheinen ystävä, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi?</i></p> <p><u>Arvot:</u> 1=ei läheisiä ystäviä, 2=yksi läheinen ystävä, 3=kaksi läheistä ystävää, 4=useampia läheisiä ystäviä</p>
Läheinen ystävä (luokiteltu)	<p><u>Muodostettu 4-luokkaisesta:</u> <u>Arvot:</u> 1=ei, 2=kyllä (luokat 2–4)</p>
Läheiset ystävät netissä	<p><i>Onko sinulla läheisiä ystäviä...?</i></p> <p><u>Arvot:</u> 1=vain muualla kuin netissä, 2=sekä netissä että muualla, 3=pelkästään netissä</p>
Yksin jääminen	<p><i>Kuinka usein SINUT ON JÄTETTY YKSIN kuluneen SYSSLUKUKAUDEN aikana?</i></p> <p><u>Arvot:</u> 1=useita kertoja viikossa, 2=noin kerran viikossa, 3=harvemmin, 4=ei lainkaan</p>

Yksin jääminen (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisesta: <i>Arvot:</i> 1=vähintään kerran viikossa (luokat 1–2), 2=harvemmin tai ei (luokat 3–4)
Kiusatuksi tuleminen	<i>Kuinka usein sinua on kiusattu koulussa kuluneen SYYSLUKUKAUDEN aikana?</i> <i>Arvot:</i> 1=useita kertoja viikossa, 2=noin kerran viikossa, 3=harvemmin, 4=ei lainkaan
Kiusatuksi tuleminen (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisesta: <i>Arvot:</i> 1=vähintään kerran viikossa (luokat 1–2), 2=harvemmin tai ei (luokat 3–4)
Kiusaamiseen osallistuminen	<i>Kuinka usein sinä olet osallistunut muiden oppilaiden kiusaamiseen SYYSLUKUKAUDEN aikana?</i> <i>Arvot:</i> 1=useita kertoja viikossa, 2=noin kerran viikossa, 3=harvemmin, 4=ei lainkaan
Kiusaamiseen osallistuminen (luokiteltu)	Muodostettu 4-luokkaisesta: <i>Arvot:</i> 1=vähintään kerran viikossa (luokat 1–2), 2=harvemmin tai ei (luokat 3–4)
Mitä kukin voisi tehdä yksinäisyyden estämiseksi	<i>Mitä sinä itse voisit tehdä tai muut oppilaat, opettajat tai joku muu voisivat tehdä, jotta koulussanne kukaan ei jäisi yksinäiseksi?</i> Ei mukana raportissa
Yksin olemisesta joskus nauttiminen	<i>Onko sinulla joskus sellaisia hetkiä, jolloin nautit yksin olemisesta?</i> <i>Arvot:</i> 1=ei, 2=kyllä
Mitä haluaa tehdä yksin ollessaan?	<i>Jos vastasit edelliseen kysymykseen myöntävästi, mitä haluat tehdä silloin, kun nautit yksin olemisesta?</i> Ei mukana raportissa
Mitä kuuluu hyvään ystävyYTEEN?	<i>Mitä mielestäsi kuuluu hyvään ystävyYTEEN? Voit mainita kaikki asiat, jotka tulevat mieleesi.</i> Ei mukana raportissa
Yksinäisyys kouluYhteisössä (PNDL, Peer Network Dyadic Loneliness Scale) (Junttila & Vauras 2009)	<i>Alla on kuvattu toiminnaltaan ja tunteiltaan erilaisia oppilaita. Mieti tarkasti JOKAISILLA RIVILLÄ, miten kuvaus sopii sinuun.... Mieti siis, minkälainen oppilas olet ja muista vastata JOKAISELLE RIVILLE.</i> (Jotkut oppilaat tuntevat sopivansa hyvin muiden joukkoon; Jotkut oppilaat tuntevat itsensä harvoin hyväksytyiksi; Joillakin oppilailla on melkein aina kavereita, joiden kanssa olla; Jotkut oppilaat tuntevat monien oppilaiden pitävän heistä; Jotkut oppilaat ovat yksinäisiä, koska haluaisivat muiden ottavan heidät useammin mukaan; Joillakin oppilailla on tosi läheinen oma ystävä; Joillakin oppilailla ei ole ystävää, jolle he voisivat puhua kaikista asioistaan; Joillakin oppilailla on ystävä, jonka he tietävät aina välittävän heistä; Jotkut oppilaat toivovat, että joku kaveri pitäisi heitä hyvin tärkeinä; Jotkut oppilaat ovat hyvin harvoin yksinäisiä, koska heillä on oma paras kaveri) <i>Arvot:</i> 1=sopii hyvin, 2=sopii jonkin verran, 3=ei oikeastaan sovi, 4=ei sovi ollenkaan
Yksinäisyyssumma	Summa kaikista em. osioista ($\alpha(4.)=0.742$; $\alpha(7.)=0.770$. $\alpha(8.)=0.823$) Osio 9 (Jotkut oppilaat toivovat, että joku kaveri pitäisi heitä hyvin tärkeinä) on jätetty pois ja osiot 2, 5 ja 7 on käännetty. Mitä suurempi arvo, sitä suurempaa on yksinäisyys.
Luokiteltu yksinäisyyssumma	Summamuuttuja luokiteltiin kahteen yhtä suureen osaan: 1= vähemmän yksinäinen (ylärajana mediaani), 2=enemmän yksinäinen (arvo suurempi kuin mediaani). Jako tehtiin jokaisella luokka-asteella erikseen.

Sosiaalinen yksinäisyys	Summamuuttuja osioista 1–5 (osiot 2 ja 5 on käännetty) ($\alpha(4.)=0.633$; $\alpha(7.)=0.666$; $\alpha(8.)=0.701$) Mitä suurempi arvo, sitä suurempaa on yksinäisyys.
Emotionaalinen yksinäisyys	Summamuuttuja osioista 6–8 ja 10 (osio 7 on käännetty) ($\alpha(4.)=0.598$; $\alpha(7.)=0.674$; $\alpha(8.)=0.743$) Mitä suurempi arvo, sitä suurempaa on yksinäisyys.
Seurustelu (7. ja 8. luokka)	<i>Seurusteletko nykyisin vakituisesti?</i> <u>Arvot:</u> 1=kyllä, 2=en
Sosiaaliset taidot, itsetunto ja tunnetietoisuus	
Sosiaaliset taidot (sosiaalinen kompetenssi) (MASK, Multisource Assessment of Children's Social Competence)	<i>Kuinka usein nämä väittämät sopivat sinuun?</i> (Tarjoan apuani muille oppilaille; Osallistun innokkaasti ryhmän toimintaan; Kutsun muita oppilaita mukaan toimintaan; Osaan aloittaa taitavasti keskustelun kavereiden kanssa; Teen yhteistyötä muiden oppilaiden kanssa; Osaan olla hyvä kaveri; Otan huomioon muiden oppilaiden tunteet; Osoitan muille oppilaille, että hyväksyn heidät; Minulla on lyhyt pinna; Saan raivokohtauksia ja kiukunpuuksia; Ärsynnyn helposti; Härnään ja teen pilaa muista oppilaita; Väittelen ja riitelen kavereiden kanssa; Häiritseen ja ärsytän muita oppilaita; Toimin ajattelematta) <u>Arvot:</u> 1=en koskaan, 2=harvoin, 3=usein, 4=erittäin usein
Yhteistyö	Summa MASK-osioista 1–5 ($\alpha(4.)=0.785$; $\alpha(7.)=0.860$; $\alpha(8.)=0.867$)
Empatia	Summa MASK-osioista 6–8 ($\alpha(4.)=0.668$; $\alpha(7.)=0.925$; $\alpha(8.)=0.838$)
Impulsiivisuus	Summa MASK-osioista 9–11 ($\alpha(4.)=0.822$; $\alpha(7.)=0.843$; $\alpha(8.)=0.843$)
Häiritsevyys	Summa MASK-osioista 12–15 ($\alpha(4.)=0.737$; $\alpha(7.)=0.884$; $\alpha(8.)=0.884$)
Itsetunto (RSES, Rosenberg Self-esteem Scale) (Rosenberg 1965, 1989)	<i>Miltä sinusta tuntuu? Valitse jokaisesta väittämästä omia tuntemuksiasi tai ajatuksiasi parhaiten vastaava vaihtoehto</i> (Tunnen, että minulla on arvoa ihmisenä vähintään yhtä paljon kuin muillakin; Uskon, että minulla on monia hyviä ominaisuuksia; Aina silloin tällöin ajattelen, ettei minussa ole mitään hyvää; Kaiken kaikkiaan on tunnustettava, että olen epäonnistunut monessa asiassa; Pystyn tekemään asioita yhtä hyvin kuin muutkin ihmiset; Minulla ei ole paljonkaan, josta voisin olla ylpeä; Minulla on myönteinen käsitys itsestäni; Olen kaiken kaikkiaan tyytyväinen itseeni; Toivoisin voivani kunnioittaa itseäni enemmän; Tietysti tunnen itseni hyödyttömäksi ajoittain) <u>Arvot:</u> 1=ei lainkaan samaa mieltä, 2=ei samaa mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä (alkuperäisessä 7-portainen) Kaikista osioista laskettiin summamuuttuja (osiot 3, 4, 6, 9 ja 10 käännettiin). ($\alpha(4.)=0.779$; $\alpha(7.)=0.834$; $\alpha(8.)=0.824$). Mitä suurempi arvo, sitä parempi itsetunto.

<p>Tunnetietoisuus</p> <p>(TAS, Toronto Alexithymia Scale) (Bagby ym. 1994)</p>	<p><i>Valitse seuraavien toteamusten kohdalla jokin seuraavista vaihtoehdoista sen mukaan, MITEN HYVIN KUKIN TUNTEMUS SOPII KUVAAMAAN SINUA</i></p> <p>(Suppea versio alkuperäisistä 20 osiosta): Olen usein epävarma siitä, mitä milloinkin tunnen; Minun on vaikea löytää oikeita sanoja kuvatakseni tunteitani; Minulla on fyysisiä tuntemuksia, joita lääkäritkään eivät ymmärrä; Minun on helppo kuvailla tunteitani; Kun olen poissa tolaltani, en tiedä, olenko surullinen, peloissani vai vihainen; Olen usein ymmälläni kehoni tuntemuksista; Minun on vaikea kuvailla tunteita, joista toiset ihmiset minussa herättävät; Ihmiset ovat kehottaneet minua kertomaan enemmän tunteistani; En tiedä, mitä sisimmässäni oikein tapahtuu; En aina tiedä, miksi olen vihainen; Minun on vaikea paljastaa sisimpiä tunteitani edes läheisille ystäville)</p> <p><u>Arvot:</u> 1=ei lainkaan pidä paikkaansa, 2=ei juuri pidä paikkaansa, 3=en osaa sanoa, 4=pitää melko lailla paikkaansa, 5=pitää täysin paikkaansa.</p> <p>Kaikista osioista laskettiin summamuuttuja (osio 4 käännettiin). ($\alpha(4.)=0.844$; $\alpha(7.)=0.883$; $\alpha(8.)=0.883$.)</p> <p>Mitä suurempi arvo, sitä suurempia vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa.</p>
<p>Onnellisuus, vaikutusmahdollisuus ja luottamus</p>	
<p>Onnellisuus</p>	<p><i>Kuinka onnellinen koet olevasi tällä hetkellä?</i></p> <p><u>Arvot:</u> 1=erittäin onnellinen, 2=melko onnellinen, 3=en onnellinen enkä onneton, 4=melko onneton, 5=erittäin onneton</p>
<p>Onnellisuus (luokiteltu)</p>	<p><u>Muodostettu 5-luokkaisesta:</u></p> <p><u>Arvot:</u> 1=erittäin tai melko onnellinen (luokat 1–2), 2=ei onnellinen (luokat 3–5)</p>
<p>Vaikutusmahdollisuus</p>	<p><i>Tuntuuko sinusta siltä, että sinulla on mahdollisuus vaikuttaa moniin itseäsi ja elämäsiäsi koskeviin asioihin?</i></p> <p><u>Arvot:</u> 1=kyllä, 2=ei, 3=en osaa sanoa</p>
<p>Vaikutusmahdollisuus (luokiteltu)</p>	<p><u>Muodostettu 3-luokkaisesta:</u></p> <p><u>Arvot:</u> 1=kyllä (luokka 1), 2=ei/en osaa sanoa (luokat 2 ja 3)</p>
<p>Luottamus</p>	<p><i>Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä?</i></p> <p>(Minulla on ystäviä tai omaisia, joilta voin pyytää apua tai neuvoa; Suuri osa ihmisistä on avuliaita; Suuri osa ihmisistä ajattelee vain omaa etuaan; Ihmiset kohtelevat minua yleensä reilusti)</p> <p><u>Arvot:</u> 1=olen samaa mieltä, 2=en ole samaa enkä eri mieltä, 3=olen eri mieltä</p>
<p>Luottamus (luokiteltu)</p>	<p><u>Muodostettu 3-luokkaisesta:</u></p> <p><u>Arvot:</u> 1=samaa mieltä (luokka 1), 2=ei samaa mieltä (luokat 2 ja 3)</p>

Ajatukset tulevaisuudesta

Suunnitelmat peruskoulun jälkeen	<i>Mitä aiot tehdä peruskoulun jälkeen?</i> <i>Arvot:</i> 1=mennä lukioon, 2=mennä ammattikouluun, 3= suorittaa kaksoistutkinto (lukio + ammattitutkinto), 4=mennä kansalaisopistoon, 5=mennä töihin, 6=muuta (esim. lähteä ulkomaille), 7=elää avustuksilla, 8=en tiedä [Kohdassa 4 oli virhe, sillä tarkoitus oli kysyä kansanopistoon menemistä]
Jatkoväyläsuunnitelma	<u>Muodostettu 8-luokkaisesta:</u> <i>Arvot:</i> 1=lukio (luokat 1 ja 3), 2=ammattikoulu, 3=muu (luokat 4–8)
Onko jatkoväyläsuunnitelmaa	<u>Muodostettu 8-luokkaisesta:</u> <i>Arvot:</i> 1=on suunnitelma (luokat 1–7), 2=ei suunnitelmaa (luokka 8)
Elantoa koskeva suunnitelma	<i>Millä tavalla haluat elättää itsesi tulevaisuudessa, kun olet aikuinen?</i> <i>Arvot:</i> 1=haluan oman yrityksen, 2=haluan palkkatyötä, 3=haluan elää avustuksilla, 4=ei merkitystä, onko kyseessä työ vai avustus, 5=en tiedä
Elantotoive (7. ja 8. luokka)	<u>Muodostettu 5-luokkaisesta:</u> <i>Arvot:</i> 1=oma yritys (luokka 1), 2=palkkatyö (luokka 2), 3=muu (luokat 3–5)
Asioiden kehitys tulevaisuudessa (7. ja 8. luokka)	<i>Kun ajattelet OMAA TULEVAISUUTTASI, mihin suuntaan asiat mahtavat mennä?</i> <i>Arvot:</i> 1=pysyvät ennallaan, 2=parempaan suuntaan, 3=huonompaan suuntaan
Odotukset tulevaisuudelta	<i>Mitä toivot tai odotat tulevaisuudelta? Voit mainita niin monta asiaa kuin haluat.</i> Ei mukana raportissa.

Analysimenetelmät

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten erilaisista sosioekonomisista taustoista tulevat oppilaat poikkeavat toisistaan sosiaalista hyvinvointiaan koskevissa asioissa. Kuten kahdessa aikaisemmassakin raportissa joitakin hyvinvoinnin kuvaajia käsitellään alkuperäisessä muodossaan ja joidenkin osalta tieto on tiivistetty ns. summamuuttujiksi taulukossa 1 kuvatuilla tavoilla. Sekä mittareista että summamuuttujien muodostamisesta on kerrottu tarkemmin tutkimuksen ensimmäisessä raportissa (Koivusilta 2014).

Tulokset esitetään taulukkoina, joissa näkyvät, miten erilaisiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat oppilaat ovat vastanneet kuhunkin kysymykseen. Niille muuttujille, jotka oli mitattu viisiluokkaisella Likert-asteikolla (esim. täysin samaa mieltä, samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, eri mieltä, täysin eri mieltä) tai summamuuttujille, tulokset on esitetty keskiarvoina keskihajontoineen. Tällainen tiedon tiivistäminen peittää alleen muuttujien äärimmäisiä arvoja, mutta tiedon runsauden takia

näistä ei ole erikseen mainittu. Samasta syystä tässä kolmannessa raportissa ei ole erikseen esitelty vuosiluokkakohkaisia tai sukupuolen mukaisia tietoja.

Jokaisen kysytyyn asian kohdalla on tutkittu, onko sosiaaliluokkien välinen ero vastauksissa siinä määrin suuri, että sitä ei voida pitää pelkästään sattumasta aiheutuvana. Tällaista eroa kutsutaan tilastollisesti merkitseväksi. Ryhmien välisten erojen testaamiseen on käytetty Khin neliö -testiä (ristiintaulukoinneissa) tai keskiarvojen vertaamista t-testillä tai varianssianalyysillä (esim. Metsämuuronen 2002). Esiin on nostettu vain ne ryhmien väliset erot, jotka ovat tilastollisesti ”melkein merkitseviä” eli havaittu merkitsevyytaso $p < 0.05$ (*), ”merkitseviä” ($p < 0.01$, **) tai ”erittäin merkitseviä” ($p < 0.001$, ***). Em. Luvut kuvaavat sitä, miten suuri riski otetaan sanottaessa, että tilastollisesti merkitsevä ero todella esiintyy. Esimerkiksi kun tähtiä on kaksi (**), otetaan yhden prosentin riski, että väite ryhmien eroista itse asiassa onkin vain sattumaa. Mitä useampia tähtiä, sitä pienempi on riski, että havaitut erot olisivat vain sattumasta aiheutuvia eli sitä ”todellisempia” ne ovat.

Taulukoissa on esitetty perheen varallisuusindeksin, vanhempien kokeman työtömyyden ja perhetyypin mukaiset erot. Koska vanhempien koulutusta on kysytty vain seitsemäs- ja kahdeksasluokkalaisilta, niitä koskevat tiedot on esitetty asetelmissä taulukoiden jälkeen. Tilastollisesti melkein merkitsevät erot on korostettu keltaisella varoitusvärillä, merkitsevät oranssilla huomiovärillä ja erittäin merkitsevät punaisella hälytysvärillä.

Kunkin alaluvun lopuksi havaittujen sosioekonomisen aseman mukaisia eroja pohdittu suhteessa tutkimuskirjallisuuteen keskittymällä kuitenkin vain suurimpiin eroihin eli niihin, jotka taulukoissa ja asetelmissä oli korostettu joko oranssilla huomiovärillä tai punaisella hälytysvärillä.

Tulokset

Yleinen sosiaalinen hyvinvointi

Sosioekonomiset tekijät perhetaustan kuvaajina

Taulukossa 2 on esitetty perheiden sosioekonomista asemaa kuvaavat muuttujat alkuperäisine arvoineen ja analyysija varten muodostettuine luokkineen (keltainen). Hyvinvointieroja ei raportissa tarkastella vuosiluokan tai sukupuolen mukaisesti, mutta tässä kappaleessa kerrotaan sosioekonomisten indikaattorien arvojen vaihtelusta niiden mukaan. Neljäsluokkalaiset poikkesivat seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisista perheen varallisuuden osalta (***) siten, että kun nuorimmista vastaajista 27 % kuului vähävaraisimpiin, vastaava osuus oli seitsemäsluokkalaisilla 17 % ja kahdeksaluokkalaisilla 19 %. Varakkaimpien osuudet olivat vastaavasti 16 %, 27 % ja 30 %. Erot voivat johtua alakoululaisten vanhempien nuoremmasta iästä yläkoululaisten vanhempiin verrattuna. Sekä perherakenteessa (*) että vanhemman korkeimmassa koulutuksessa (*) oli pieni sukupuolen mukainen ero. Pojista 76 % ja tytöistä 71 % eli ydinperheissä ja pojat (47 %) ilmoittivat tyttöjä (42 %) useammin, että vanhempien korkein koulutus oli yliopisto- tai korkeakoulututkinto. On vaikea tulkita erojen syytä.

Taulukko 2. Vastaajien jakautuminen sosioekonomisen aseman osoittimien mukaisesti, luokkien frekvenssit ja prosentiosuudet

<i>Sosiaalisen aseman indikaattori</i>	n	%
Perheen varallisuus (alkuperäinen)		
0	4	0,3
1	1	0,1
2	10	0,8
3	18	1,5
4	69	5,6
5	155	12,5
6	291	23,5
7	385	31,1
8	305	24,6
<i>Yhteensä</i>	<i>1238</i>	<i>100,0</i>
Perheen varallisuus (luokiteltu)		
Korkea (6–8)	305	24,6
Keskitasoinen (5)	676	54,6
Matala (0–4)	257	20,8
<i>Yhteensä</i>	<i>1238</i>	<i>100,0</i>
Vanhempien työttömyys (alkuperäinen)		
Ei kumpikaan	932	74,6
Toinen	274	22,0
Molemmat	43	3,4
<i>Yhteensä</i>	<i>1249</i>	<i>100,0</i>
Vanhempien työttömyys (luokiteltu)		
Ei kumpikaan	932	74,6
Toinen tai molemmat	317	25,4
<i>Yhteensä</i>	<i>1249</i>	<i>100,0</i>
Perherakenne (alkuperäinen)		
Äidin ja isän kanssa	913	73,2
Äidin ja isän kanssa vuorotellen, sillä vanhempani eivät asu yhdessä	160	12,8
Vain äidin kanssa	67	5,4
Vain isän kanssa	13	1,0
Äidin tai isän ja hänen kumppaninsa kanssa	66	5,3
Muun aikuisen tai aikuisten kanssa	7	0,6
Asun muulla tavoin	21	1,7
<i>Yhteensä</i>	<i>1247</i>	<i>100,0</i>
Perhetyyppi (luokiteltu)		
Ydinperhe (luokka 1)	913	73,2
Muu (luokat 2–7)	334	26,8
<i>Yhteensä</i>	<i>1247</i>	<i>100,0</i>

Äidin korkein koulutus (7. ja 8. luokka)		
Peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu	45	5,7
Ammattikoulutus	279	35,0
Lukio, mutta ei ammattikoulutusta	192	24,1
Yliopisto- tai korkeakoulututkinto	280	35,2
<i>Yhteensä</i>	<i>796</i>	<i>100,0</i>
Isän korkein koulutus (7. ja 8. luokka)		
Peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu	69	8,8
Ammattikoulutus	378	48,2
Lukio, mutta ei ammattikoulutusta	96	12,2
Yliopisto- tai korkeakoulututkinto	242	30,8
<i>Yhteensä</i>	<i>785</i>	<i>100,0</i>
Vanhempien korkein koulutus (7. ja 8. luokka)		
Peruskoulu, kansa- tai kansalaiskoulu	32	4,0
Ammattikoulutus	233	28,9
Lukio, mutta ei ammattikoulutusta	187	23,1
Yliopisto- tai korkeakoulututkinto	355	44,0
<i>Yhteensä</i>	<i>807</i>	<i>100,0</i>

Kaikkien sosioekonomisen aseman osoittimien välillä oli positiiviset tilastollisesti merkitsevät yhteydet. Tekemättä oletuksia siitä, mikä osoitin on ensisijaisempi muihin verrattuna taulukosta 3 nähdään, kuinka moni rivimuuttujan kuhunkin luokkaan lukeutuva vastaaja sijoittui kuhunkin sarakemuuttujan luokkaan (prosenttiosuudet summautuvat sadaksi riveillä). Vähintään toisen vanhemman työttömyys liittyi perheen vähävaraisuuteen (**). Myös vähintään toisen vanhemman työttömyys ja muu kuin ydinperhe (***). Yläkoululaisilla vanhempien korkeimman koulutuksen ja perheen varallisuuden välillä oli positiivinen yhteys (***) ja työttömyyden (**) sekä muun kuin ydinperheen todennäköisyys (**) olivat sitä suurempia, mitä matalampi oli vanhempien korkein koulutus.

Taulukko 3. Sosioekonomisen aseman osoittimien väliset yhteydet, riviprosentit

	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Perheen varallisuus							
Korkea				81	19	78	22
Keskitasoinen				75	25	76	24
Matala				67	33	61	39
Vanhempien työttömyys							
Ei kumpikaan	27	55	18			76	24
Toinen tai molemmat	19	54	27			65	35
Perhetyyppi							
Ydinperhe	27	56	17	78	22		
Muu	20	50	30	67	33		

Asuinympäristöön kiinnittyminen

Vastaajilla esiintyi sosioekonomisia eroja kysyttäessä olivatko he asuneet Seinäjoella (tai Ylistarossa, Peräseinäjoella tai Nurmossa) koko ikänsä vai muuttaneet muualta (ei taulukkoa). **Perheen varallisuus.** Vähävaraisten perheiden lapset olivat muita harvemmin asuneet koko ikänsä alueella (*). **Vanhempien työttömyys.** Työttömyyttä kokeneiden vanhempien lapsista harvempi oli asunut seudulla koko ikänsä kuin työttömyyttä kokemattomien (***). **Perhetyyppi.** Isän ja äidin muodostamissa ns. ydinperheissä elävät oppilaat olivat muita oppilaita useammin asuneet alueella koko ikänsä (***)

Mielipiteet asuinalueen ominaisuuksista poikkesivat kaikilla osa-alueillaan oppilaan sosioekonomisen aseman mukaisesti (taulukko 4).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä harvemmin vastaajat pitivät asuinalueen ihmisiä luotettavina ja rehellisinä ja asuinalueita turvallisena tai luonnonläheisenä. Kielteisempi oli myös kokemus naapurien toisilleen tarjoamasta avusta ja omalle alueelle kuulumisesta. Keskimmäiseen varallisuusluokkaan kuuluva lapset kokivat muita lapsia harvemmin alueella olevan virkistyspaikkoja.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapset tervehtivät naapureitaan harvemmin kuin työttömyyttä kokemattomien perheiden lapset, pitivät harvemmin asuinalueensa ihmisiä luotettavina ja rehellisinä tai kokivat alueen turvallisiksi tai luonnonläheisiksi. Heillä oli myös harvemmin harrastusmahdollisuuksia, virkistyspaikkoja, ympäristön kokemista kauniiksi, kavereiden tai sukulaisten asumista lähellä, naapurien keskinäistä auttamista tai tunne asuinalueelle kuulumisesta.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapsille oli ydinperheiden lapsiin verrattuna harvinaisempaa naapureille puhuminen, naapurien tervehtiminen, kokemus asuinalueen ihmisten luotettavuudesta ja rehellisyydestä, alueen turvallisuudesta ja luonnonläheisyydestä, virkistyspaikkojen riittävydestä, ympäristön kauneudesta, kavereiden tai sukulaisten asumisesta lähellä, naapurien toisilleen tarjoamasta avusta ja tunteesta että kuuluu alueelle.

Taulukko 4. Mielenpito asuinalueen ominaisuuksista sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Mitä mieltä olet seuraavista asuinalueitasi koskevista väitteistä?	Vastausvaihtoehdot	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
		Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Puhun usein naapureilleni	Samaa mieltä	40	40	40	42	35	43	33
	Ei osaa sanoa	40	40	38	39	42	39	42
	Eri mieltä	20	20	22	19	23	18	25
Tervehdin yleensä naapureitani	Samaa mieltä	81	77	79	80	73	80	73
	Ei osaa sanoa	13	16	14	13	20	14	17
	Eri mieltä	6	7	7	7	7	6	10
Asuinalueeni ihmiset ovat luotettavia ja rehellisiä	Samaa mieltä	59	55	53	58	50	57	52
	Ei osaa sanoa	36	41	39	38	42	39	41
	Eri mieltä	5	4	8	4	8	4	7
Asuinalueeni on turvallinen	Samaa mieltä	86	79	78	83	74	84	71
	Ei osaa sanoa	12	18	17	15	21	14	24
	Eri mieltä	2	3	5	2	5	2	5
Asuinalueeni on luonnonläheinen	Samaa mieltä	73	65	61	67	64	71	53
	Ei osaa sanoa	24	31	29	29	28	26	37
	Eri mieltä	3	4	9	4	8	3	10
Alueella on riittävästi harrastusmahdollisuuksia	Samaa mieltä	61	59	60	62	54	61	57
	Ei osaa sanoa	28	31	26	28	31	28	31
	Eri mieltä	11	10	14	10	15	11	12
Alueella on riittävästi virkistyspaikkoja (esim. retkeilyyn tai urheiluun)	Samaa mieltä	64	55	61	60	54	61	52
	Ei osaa sanoa	29	35	28	32	32	31	36
	Eri mieltä	7	10	11	8	14	8	12
Ympäristö on kaunis	Samaa mieltä	63	58	62	63	54	62	55
	Ei osaa sanoa	31	34	29	31	34	31	34
	Eri mieltä	6	8	9	6	12	7	11
Kavereita tai sukulaisia asuu lähellä	Samaa mieltä	76	71	73	75	68	74	67
	Ei osaa sanoa	13	18	14	16	17	15	20
	Eri mieltä	11	11	13	9	16	11	13
Naapurini tarjoavat apua toisilleen (esim. kuljetusapua, neuvoja)	Samaa mieltä	55	50	47	53	46	53	47
	Ei osaa sanoa	36	37	35	36	37	36	36
	Eri mieltä	9	13	18	11	17	11	17
Tunnen kuuluvani omalle alueelleni	Samaa mieltä	83	75	74	80	67	80	67
	Ei osaa sanoa	13	20	19	17	23	16	24
	Eri mieltä	4	5	7	3	10	4	9

Kun tarkasteltiin yläkoululaisten asuinympäristöön kiinnittymistä vanhempien suoriuttaman korkeimman koulutuksen osalta (asetelma 1) havaittiin, että vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta olevien vanhempien lapset kokivat useimmat asuinalueen ominaisuudet negatiivisempina kuin enemmän koulutettujen vanhempien lapset kokivat. Tyytyväisyys joihinkin alueen ominaisuuksiin kasvoi vanhempien koulutustason mukaisesti.

Asetelma 1. Asuinympäristöön kiinnittymisen yhteys vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksasluklaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Alueella asuttu aika	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Puhun usein naapureilleni	Samaa mieltä oltiin useimmin kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä ja harvimminkin alimmassa (*)
Tervehdin yleensä naapureitani	Samaa mieltä olevien osuus kasvoi koulutustason myötä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Asuinalueeni ihmiset ovat luotettavia ja rehellisiä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Asuinalueeni on turvallinen	Samaa mieltä olevien osuus kasvoi koulutustason myötä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (***)
Asuinalueeni on luonnonläheinen	Samaa mieltä olevien osuus kasvoi koulutustason myötä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Alueella on riittävästi harrastusmahdollisuuksia	Samaa mieltä oltiin useimmin kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Alueella on riittävästi virkistyspaikkoja	Samaa mieltä oltiin useimmin kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Ympäristö on kaunis	Samaa mieltä oltiin useimmin kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Kavereita tai sukulaisia asuu lähellä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Naapurini tarjoavat apua toisilleen	Samaa mieltä oltiin useimmin kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä ja eri mieltä olevien osuus oli suurin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Tunnen kuuluvani omalle alueelleni	Eri mieltä oltiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (**)

Pohdinta asuinympäristöön kiinnittymisestä

Kukin sosioekonomisen aseman osoittaja paljasti eroja asuinalueisiin liittyvissä kokemuksissa. Perheen varallisuus tosin erotteli suuresti vain luonnonläheisyyden kokemusta siten, että mitä varakkaampi oli perhe, sitä useammin lapsi koki alueen luonnonläheiseksi. Vanhempien työttömyys vähensi kokemusta ihmisten luotettavuudesta ja rehellisyydestä, alueen turvallisuudesta, ympäristön kauneudesta ja siitä, että kavereita tai sukulaisia asui lähellä. Erittäin selvästi työttömyys heikensi tunnetta alueelle kuulumisesta. Naapureille puhuminen ja alueen kokeminen kauliiksi olivat harvinaisempia muissa kuin ydinperheissä elävien lasten keskuudessa ja vieläkin selvempi perhetyyppien ero oli kokemuksessa alueen turvallisuudesta ja luonnonläheisyydestä sekä tunteessa alueelle kuulumisesta. Yläkoululaiset kokivat alueensa turvalliseksi sitä useammin, mitä korkeampi koulutus heidän vanhemmiltaan oli.

On vaikea sanoa, miksi varallisuuden mukaiset erot muita havaittuja eroja vähäisempiä, kun aineistossa varallisuus kuitenkin yhdistyi vahvasti työttömyyteen ja perherakenteeseen. On mahdollista, että työttömyys on yleisempää aluesuunniteltaan ja rakennustavaltaan karummilla alueilla, joilla on vain vähän mahdollisuuksia asukkaiden väliselle luontevalle vuorovaikutukselle ja sen synnyttämälle luottamukselle (Beenackers ym. 2011, Komu & Hellsten 2010, Clark ym. 2007). Tällaisille alueille ehkä myös muutetaan perheiden hajotessa ja ne voidaan kokea väliaikaisina ratkaisuin, jotka eivät johda kiinnittymiseen tai alueiden hyvin puolien, kuten luontoarvojen, havaitsemiseen. Suomalaisten kaupunkien sisällä on 1990-luvun laman jälkeen tapahtunut sosiaalisen eriytymisen kasvua ja vakiintumista, joka voi liittyä alueellisten tuloerojen kasvuun ja työttömyyden sekä toimeentulo-ongelmien muodostumiseen pysyväksi osaksi joidenkin alueiden sosiaalisia ongelmia. Nämä voivat näkyä häiriöinä ja turvattuutena (Rasinkangas 2013). Asuntomarkkinoiden eriytymistä ja ns. köyhyystaskuja voi olla myös Seinäjoen kaupungissa.

Alueiden ja niiden kulttuurien merkitykseen on hyvinvointitutkimuksessa alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota (Karvonen 2011, Stafford & McCarthy 2006, Bond Huie 2001, Ziersch ym. 2005), mutta lasten ja nuorten kohdalla tutkimus on vasta alkamassa (esim. Leventhal & Brooks-Gunn 2003). Yhteistä tekemistä tukevat ympäristöt voivat sekä lisätä yleistä hyvinvointia että suojata haavoittuvien yksilöiden kehitystä (Aminzadeh ym. 2013). Ympäristöissä tapahtuvilla hyvillä tunnekokemuksilla, varsinkin ympäristön vihreyden kokemuksilla, sekä vähäisillä peloilla on

havaittu olevan selviä vaikutuksia lasten terveyteen ja psyykkisiin oireisiin (Kyttä ym. 2009). Yhden viitekehyksen alueiden merkitysten tutkimukselle tarjoaa ns. kokemuksellinen kotiseutu, jonka osina voidaan erottaa luonnonympäristö, rakennettu ympäristö ja henkinen ympäristö (Riukulehto 2013, Suutari & Riukulehto 2012). Etelä-Pohjanmaalla kokemuksellista kotiseutua on laajasti kartoitettu, myös lapsiperheiden osalta, ja esimerkiksi läheisten ihmisten ja sukulaisten luoma turvallisuus tai yhteinen puheenparsi näyttävät olevan kokemuksen ainesosia (Riukulehto ym. 2012).

Toimintaympäristöjen koettu turvallisuus

Toimintaympäristöjen koetussa turvallisuudessa oli monia sosioekonomisen aseman mukaisia eroja (taulukko 5).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä harvemmin koettiin turvallisuutta asuinalueella, kaduilla, teillä tai keskustassa tai yleisissä paikoissa, koulumatkoilla, luokassa, välitunneilla, kotona tai luonnossa.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapset tunsivat muita harvemmin olonsa turvalliseksi asuinalueella, kaduilla, teillä ja yleisissä paikoissa, luokassa, välitunneilla, kotona tai luonnossa.

Perhetyyppi. Verrattuna ydinperheiden lapsiin, muiden perhemuotojen lapset tunsivat harvemmin turvallisuutta asuinalueella, kaduilla, teillä tai keskustassa, yleisissä paikoissa, koulumatkoilla tai kotona.

Taulukko 5. Toimintaympäristöjen koettu turvallisuus sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Tunnetko olosi turvalliseksi seuraavissa paikoissa?	Vastausvaihtoehdot	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
		Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Asuinalueellasi	En koskaan tai kovin usein	4	5	9	4	10	5	8
	Usein tai aina	96	95	91	96	90	95	92
Liikkuessasi kaduilla ja teillä tai keskustassa	En koskaan tai kovin usein	6	11	17	9	15	10	14
	Usein tai aina	95	89	83	91	85	90	86
Yleisissä paikoissa (esim. harrastuksissa, nuorisotalolla)	En koskaan tai kovin usein	3	7	11	5	10	5	10
	Usein tai aina	97	94	89	95	90	95	90
Matkalla kouluun tai koulusta	En koskaan tai kovin usein	2	6	9	5	7	5	8
	Usein tai aina	98	94	91	95	93	95	93
Luokassa	En koskaan tai kovin usein	2	6	7	4	7	4	6
	Usein tai aina	98	94	93	96	93	96	94
Välitunneilla	En koskaan tai kovin usein	3	6	9	5	10	6	7
	Usein tai aina	97	94	91	95	90	94	93
Kotona	En koskaan tai kovin usein	1	4	7	3	7	3	6
	Usein tai aina	99	96	93	97	93	97	94
Luonnossa liikkuessasi	En koskaan tai kovin usein	5	9	13	6	15	9	9
	Usein tai aina	95	91	87	94	85	91	91

Yläkoululaisten tarkastelu vanhemman korkeimman koulutuksen mukaisesti (asetelma 2) osoitti, että turvattomuutta koettiin useimmin, jos vanhemmilla oli vain perusasteen koulutus. Vain kokemusta luonnossa liikkumisen turvallisuudesta ei vanhempien koulutustaso erotellut.

Asetelma 2. Toimintaympäristöjen koetun turvallisuuden yhteys vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaslukkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Asuinalueella	Turvattomuutta asuinalueella koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Kaduilla, teillä ja keskustassa	Turvattomuutta kaduilla, teillä ja keskustassa koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Yleisissä paikoissa	Turvattomuutta yleisissä paikoissa koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Matkalla kouluun tai koulusta	Turvattomuutta matkalla kouluun tai koulusta koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Luokassa	Turvattomuutta luokassa koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Välitunneilla	Turvattomuutta välitunneilla koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Kotona	Turvattomuutta kotona koettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä (***)
Luonnossa liikkuesssa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja

Pohdinta toimintaympäristöjen koetusta turvallisuudesta

Suurimmat puutteet turvallisuuden kokemisessa liittyivät perheen vähävaraisuuteen ja vanhempien työttömyyteen, mutta vähäisemmin perherakenteeseen. Varsinkin kaduilla, teillä ja keskustassa liikkuminen koettiin sitä harvemmin turvallisiksi, mitä vähävaraisempi perhe oli ja sama näkyi usein myös yleisissä paikoissa, koulumatkoilla, välitunneilla, kotona ja luonnossa liikkumisessa. Vanhempien työttömyys yhdistyi usein luonnossa liikkumisen kokemiseen turvattomaksi ja melko usein turvattomuuteen asuinalueella, yleisissä paikoissa, välitunneilla ja kotona. Muiden kuin ydinperheiden lapset kokivat usein turvattomuutta yleisissä paikoissa liikkueensa. Vanhempien koulutustason mukainen tarkastelu toi esiin alimmin koulutettujen perheiden nuorten kotona kokeman turvattomuuden.

Vaikka kasvuympäristöt ovat entistä turvallisempia, pahoinvointia tai uhkia kokee muutamista prosenteista kymmeneen prosenttiin lapsista riippuen kulloinkin käytetystä mittarista (Lapsiasiainvaltuutetun toimisto 2014). Turvattomuuden kokeminen oli Seinäjoella harvinaisinta luokassa, mutta heti sen ulkopuolella sosioekonomiset erot olivat nähtävissä. Huomion kiinnittäminen oppilaitosten turvalli-

suuteen on viime aikoina kasvanut ja tutkimusta on tehty paljon (Lindfors 2012). Oppilaitosympäristöjen terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista huolehtiminen on jo lainsäädännössä annettu monen toimijan tehtäväksi ja sen valvomisen on välineitä (Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015). Turvallisuus voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisena tilana, joka on yhteydessä kaikkiin elämän osa-alueisiin, kuten perhe- ja ystävyysuhteisiin, sosiaalisiin taitoihin, koulumenes-tykseen, mieleisiin harrastuksiin tai yksilön voimavaroihin, jotka voivat kompensoi-da joillakin elämän alueilla koettuja vastoinkäymisiä (Virta ym. 2012). On kehitetty keinoja, joilla lasten ja nuorten kokemaa turvallisuutta arjen toimintaympäristöissä voidaan lisätä monialaisella yhteistyöllä. Lapsille ja heidän vanhemmilleen voidaan opettaa esimerkiksi tapaturmien riskiä madaltavia tietoja ja taitoja, mutta myös asenteita, joiden kautta vaarojen ehkäisemiseen tähtäävä käyttäytyminen kehittyy. (Marjanen & Martikainen 2012.)

Kokemus elinympäristön turvallisuudesta on ollut yhtenä osa-alueena sovel-lettaessa paikkatietojärjestelmää aluesuunnitteluun siten, että sen avulla kartoite-taan lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia edistäviä ympäristöjä. On löydetty yhteyksiä mm. rakentamisen tiiviyn ja lasten aktiivisen, kävellen ja pyöräillen tapahtuvan koulumatkaliikkumisen välillä, mutta havaittu, että kaupunkimaisen, melko tiiviisti rakennetun ympäristön itsenäistä arkiliikkumista edistävää vaikutusta voi vaikeuttaa ympäristön kokeminen turvattomaksi (Kytä ym. 2009). Terveyden tasa-arvon lisäämistä koskeissa puheenvuoroissa on huomiota kiinnitetty siihen, miten aluesuunnittelussa olisi vielä enemmän panostettava kävelyn ja pyöräilemi-sen mahdollisuuksiin, ei vain väyliä rakentamalla, vaan myös niiden kauneusarvoja ja elämyksellisyyttä lisäämällä (ks. Rantala 2016, Vaismaa 2016). Varsinkin lasten ja nuorten kannalta olisi hyväksi, jos näiden heille tärkeiden kulkutapojen turvallisuus-teen kevyen liikenteen turvallisuutta ja laatua yhä kehitettäisiin.

Suhteet perheeseen ja muuhun lähipiiriin

Perheen keskusteluilmapiiriä koskeneet kaksi ensimmäistä väitettä kertoivat kes-kustelun helppoudesta ja kaksi jälkimmäistä päinvastaisesta (taulukko 6). Mieli-pide sai arvon 1 vastaajan ollessa sen kanssa täysin eri mieltä ja arvon 5, jos hän oli täysin samaa mieltä, joten suuri vastausten keskiarvo kahdella ensimmäisellä osiolla mer-kitsi keskustelun helppoutta ja jälkimmäisillä sen vaikeutta.

Perheen varallisuus. Ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneissa perheissä puhuttiin asioista vähemmän kuin työttömyyttä kokemattomissa ja lasten mielestä jutteleminen oli harvemmin mukavaa. Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapset myös sanoivat muita lapsia useammin, että eivät paljonkaan keskustele perheen kesken.

Perhetyppi. Muissa kuin ydinperheissä puhuttiin asioista harvemmin kuin ydinperheissä ja lapset kokivat harvemmin jutteleminen mukavaksi. Muiden kuin ydinperheiden lapset myös sanoivat ydinperheiden lapsia useammin, että eivät paljonkaan keskustele perheen kesken.

Taulukko 6. Perheen keskusteluilmapiirin avoimuuden ja keskustelun helppouden tai sen puutteen keskiarvot ja keskihajonnat sosioekonomisen mukaan

Valitse mielipidettäsi parhaiten vastaava vaihtoehto seuraavista väittämistä, jotka koskevat perhettäsi.	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Puhumme kotona kaikenlaisista asioista ¹⁾	4.0 (1.3)	3.9 (1.2)	3.8 (1.4)	4.0 (1.2)	3.7 (1.3)	4.0 (1.2)	3.6 (1.3)
Minusta on mukavaa jutella vanhempieni kanssa, vaikka olisimme jostakin eri mieltä ¹⁾	3.9 (1.2)	3.7 (1.2)	3.7 (1.4)	3.8 (1.2)	3.6 (1.4)	3.8 (1.2)	3.5 (1.4)
Emme kotona paljonkaan keskustele erilaisista asioista ²⁾	2.2 (1.3)	2.3 (1.2)	2.3 (1.3)	2.2 (1.2)	2.4 (1.3)	2.2 (1.2)	2.5 (1.4)
Jos olen jostakin eri mieltä kuin vanhempani, on paras, etten kerro sitä heille ²⁾	2.5 (1.3)	2.6 (1.3)	2.6 (1.4)	2.5 (2.7)	2.7 (1.4)	2.5 (1.3)	2.6 (1.3)

¹⁾ Suuri arvo=keskustelun helppous, ²⁾ Suuri arvo=keskustelun vaikeus

Lähipiirin vuorovaikutusta tarkasteltiin myös kysymällä yhteisen ajan viettämisestä perheenjäsenten nimi- tai syntymäpäivinä, perheen kokoontumisesta yhteen sukulaisten tai tuttavien kanssa aterioille tai muulla tavoin sekä perheen lemmikeistä (taulukko 7).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe, sitä harvemmin vietettiin juhlapäiviä tai syötiin yhdessä.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneissa perheissä vietettiin muita perheitä harvemmin juhlapäiviä tai syötiin yhdessä.

Perhetyyppi. Myös muissa kuin ydinperheissä vietettiin ydinperheisiin verrattuna harvemmin juhlapäiviä tai syötiin yhdessä. Lemmikki oli useammin muussa kuin ydinperheessä.

Taulukko 7. Perheenjäsenten nimi- tai syntymäpäivien viettäminen, yhdessä ruokaileminen tai muu ajanvietto sukulaisten tai tuttavien kanssa sekä lemmikkieläin perheessä sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Nimi- tai syntymäpäivät / Yhteinen ajanvietto / Lemmikit	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Nimi- tai syntymäpäivien viettäminen							
Usein	86	83	74	85	75	85	73
Joskus	13	16	19	14	21	14	23
Ei	1	1	7	1	4	1	4
Yhdessä syöminen tai muu ajanvietto							
Usein	51	41	35	45	33	45	33
Joskus	47	54	56	51	56	51	57
Ei	2	5	9	4	11	4	10
Lemmikki perheessä							
Kyllä	62	67	61	64	64	62	70
Ei	38	33	39	36	36	38	30

Yläkoululaisten keskusteluyhteydessä vanhempien kanssa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja (asetelma 3). Vanhempien koulutuksella ei myöskään ollut merkitystä sen suhteen, oliko perheessä lemmikki vai ei. Sen sijaan alimmassa koulutusryhmässä vietettiin muihin koulutusryhmiin verrattuna paljon harvemmin merkkipäiviä, syötiin tai oltiin muuten yhdessä.

Asetelma 3. Suhteet perheeseen ja muuhun lähipiiriin yhteydessä vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaslukkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Puhumme kotona kaikenlaisista asioista	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Minusta on mukavaa jutella vanhempieni kanssa, vaikka olisimme jostakin eri mieltä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Emme kotona paljoakaan keskustele erilaisista asioista	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Jos olen jostakin eri mieltä kuin vanhempani, on paras, etten kerro sitä heille	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Perheenjäsenten nimi- tai syntymäpäivät	Alimmassa koulutusryhmässä vietettiin muihin koulutusryhmiin nähden harvemmin nimi- tai syntymäpäiviä (***)
Syöminen tai muu ajanvietto	Alimmassa koulutusryhmässä syötiin tai vietettiin aikaa yhdessä harvemmin kuin muissa koulutusryhmissä (***)
Perheen lemmikit	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja

Pohdinta suhteista perheeseen ja lähipiiriin

Perheen varallisuutta ja vanhempien työttömyyttä kuvastavat sosioekonomiset indikaattorit eivät juuri erotelleet oppilaita perheen ja muun lähipiiriin ihmissuhteiden osalta. Jutteleminen ja keskusteleminen vanhempien kanssa oli kuitenkin selvästi yleisempää ydinperheissä kuin muissa. Nimi- ja syntymäpäivien viettämisen sekä sukulaisten ja tuttavien kanssa yhdessä olemisen kohdalla sen sijaan kaikki indikaattorit paljastivat suuria eroja siten, että niitä tekivät eniten sosioekonomisesti hyväosaisten perheiden lapset. On havaittu, että yhteinen aika perheen, suvun ja muiden läheisten kanssa sekä keskusteluyhteys vanhempiin ovat tärkeitä lapsen kehitykselle. Hyvä suhde vanhempiin suojaa lasta myöhemmän elämän vaikeuksilta, vaikka perheessä olisikin toimeentulo-ongelmia (mm. Mustonen ym. 2013) ja keskusteluyhteys vanhempien kanssa on myös suoja sekä koulutuksen että ihmissuhteiden kannalta (Paananen 2013). Kun hyvät suhteet lähiomaisiin vielä yhdistyvät koulun toimiviin vertaissuhteisiin, ne kaikki ovat yhdessä luomassa sosiaalista pääomaa, jonka varassa tulevaisuutta on hyvä rakentaa (mm. Ellonen & Korkiamäki 2006, Ellonen ym. 2008). Vaikka vanhempien kokemus perheen yhteisen ajan riittämättömyydestä onkin yleisempää pikkulapsivaiheessa, näin on usein myös silloin,

kun lapset ovat kouluikässä. Lasten terveysseurannan kehittäminen (LATE) -hankkeen raportissa tarkasteltiin suhteita isovanhempiin ja muihin sukulaisiin, naapureihin ja ystäviin kysymällä koettua mahdollisuutta saada heiltä apua tarvittaessa. Kouluikäisten lasten vanhemmista 15 % koki avunsaannin osittain tai täysin riittämättömäksi (Mäki ym. 2010).

Tukea tarjoavien sosiaalisten verkostojen sosioekonomiset erot merkitsevät, että joissakin perheissä tukea ei ole tarjolla silloin, kun sitä tarvittaisiin. Tukiverkostojen toimimista on tutkittu ns. sosiaalisen pääoman käsitteen avulla. Yksi teorian kehittäjistä, Robert Putnam julkaisi vuonna 2015 kirjan, jossa hän tarkastelee yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvun tuhoisia vaikutuksia perheissä kehittyvälle sosiaaliselle pääomalle. Yksi tutkimushavainto on, että työläisperheissä lasten kanssa vietetään keskimäärin vähemmän aikaa kuin ylemmissä sosiaaliryhmissä ja niissä puuttuu aikaa ja rahaa harrastuksiin sekä perheen yhteisiin aterioihin. Jos koulussa lapsiin kiinnitetäänkin huomiota, näin ei siis tapahdu koulun ulkopuolella. (Putnam 2015.) Tämä voi johtaa siihen, että lapsi tai nuori jää ilman sellaista perheen, suvun ja ystävien välisessä myönteisessä kanssakäymisessä muodostuvaa kulttuurista pääomaa, joka helpottaisi hänen toimintaansa myös koulutuksen kentällä. Tällaista voi olla esimerkiksi puhutavat, tieto ja käsitykset koulutuksen merkityksestä ja siitä, minkälaiseen koulutukseen kannattaa hakeutua ja minkälaisia kursseja kannattaa valita. (Bourdieu & Passeron 1977, Rinne ym. 2005.) Myös tässä mielessä sosiaaliryhmittäin poikkeavat suvun kanssa kommunikoinnin tavat voivat aiheuttaa hyvinvointieroja pitkällä aikavälillä. Vähäiseen sosiaaliseen pääomaan katsotaan myös liittyvän vähäistä luottamusta muita ihmisiä ja yhteiskunnan instituutioita kohtaan (Coleman 1988).

Läheissuhteiden osana kysyttiin myös, onko perheessä lemmikki. Tämän osalta oli vain perhetyyppin mukainen ero siten, että lemmikki oli hieman useammin muissa kuin ns. ydinperheissä. Lemmikien merkityksestä ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille tiedetään yhä enemmän ja havaitaan moniulotteisia vaikutuksia, oli pa lemmikki kissa, koira tai jokin muu (esim. Serpell 1991, Matchock 2015, Barker & Wollen 2008, Langinvainio 2016). Lemmit ovat kumppaneita, mutta ne myös antavat elämälle muuta sisältöä, kuten harrastuksia ja kavereita ja opettavat kantamaan vastuuta muista. Lemmikkisuhteiden hyötyjä yhteen vetävässä kirjoituksessaan Markku Laatu (2012) tuo esiin, miten lemmikkien merkitys voimavarana korostuu erityisesti silloin, kun elämässä on suuria muutoksia tai epävarmuutta. Tieto lemmikkien merkityksestä on myös johtanut eläinten läsnäoloon pohjautuvien sosiaali-

pedagogisten hoito- ja terapiamenetelmien kehittymiseen esimerkiksi syrjäytymisvarassa olevien lasten ja nuorten parissa (esim. Forsling 2001, Mattila-Rautiainen 2011), ja niillä voi olla paljon annettavaa sosiaali- ja terveyspalveluille (Laatu 2012). Myös tuki- ja kaverieläinkoiratoimintaa kehitetään (<http://www.tukikoirahanke.fi/>). Lemmit voivat siis olla tärkeä tuki ja ilon, lohdutuksen ja turvan lähde lapselle tai nuorelle silloin, kun hänellä ei ole molempia vanhempiaan läsnä jokapäiväisessä elämässä.

Kodin ja koulun yhteistyö

Kodin ja koulun yhteistyöstä tiedusteltiin kysymällä, miten paljon oppilaiden käsityksen mukaan pidettiin vanhempien ja koulun välistä yhteyttä kysymyksessä luetelluilla tavoilla. Sosioekonomisen aseman mukaisia eroja oli runsaasti (taulukko 8).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe, sitä harvemmin vanhemmat kyselivät koulupäivästä ja kavereista, seurasivat onko läksyt tehty, kyselivät mitä koulussa on opetettu, kyselivät opettajista, kyselivät koenumeroista, ottivat yhteyttä kouluun, osallistuivat koulussa järjestettäviin tapahtumiin, keskustelivat oppilaan kanssa kursivalinnoista, lukivat opettajien viestejä Internetissä tai sähköpostilla, lukivat koulusta tulleita tiedotteita, tukivat ja auttoivat läksyissä ja muissa kouluasioissa, sanoivat olevansa tyytyväisiä lapsensa koulunkäyntiin, rohkaisivat ja kannustivat koulunkäynnissä tai kuuntelivat jos lapsi luki jotain, mitä oli kirjoittanut koulua varten.

Vanhempien työttömyys. Vanhemman työttömyys liittyi vähäisempään koulupäivästä ja kavereista kyselemiseen ja läksyjenteon, koulussa opetetun ja koenumeroiden seuraamiseen. Työttömyyttä kokeneet vanhemmat myös muita harvemmin lukivat koulusta tulleita tiedotteita, osallistuivat vanhempien yhteiseen toimintaan, tukivat ja auttoivat läksyissä ja muissa kouluasioissa, sanoivat olevansa tyytyväisiä lapsensa koulunkäyntiin, rohkaisivat ja kannustivat koulunkäynnissä tai kuuntelivat jos lapsi luki jotain, mitä oli kirjoittanut koulua varten.

Perhetyyppi. Verrattuna ydinperheisiin muiden perheiden vanhemmat harvemmin kyselivät koulupäivästä ja kavereista, seurasivat onko läksyt tehty, kyselivät mitä koulussa on opetettu, kyselivät opettajista, kyselivät koenumeroista, osallistuivat koulussa järjestettäviin tapahtumiin, keskustelivat lapsen kanssa kurssivalinnoista, lukivat opettajien viestejä Internetissä tai sähköpostilla, lukivat koulusta tulleita tiedotteita, osallistuivat vanhempien yhteiseen toimintaan tai koulun tapahtumien valmisteluun, tukivat ja auttoivat läksyissä ja muissa kouluasioissa, sanoivat olevansa tyytyväisiä lapsensa koulunkäyntiin, rohkaisivat ja kannustivat koulunkäynnissä, kuuntelivat jos lapsi luki jotain, mitä oli kirjoittanut koulua varten, rajoittivat koulupäivinä netin tai TV:n äärellä vietettyä tai kavereiden kanssa vietettyä aikaa.

Taulukko 8. Koulun ja kodin yhteistyötä koskevat väittämät sosioekonomisen aseman mukaan (%)

<i>Miten paljon vanhempasi (tai ainakin toinen heistä)</i>	Vastausvaihtoehto	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
		Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
kyselevät koulupäivästä ja kavereista	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	93 7	89 11	81 19	90 11	86 14	91 9	82 18
seuraavat olenko tehnyt läksyni	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	82 18	77 23	75 25	80 20	72 28	80 20	72 28
kyselevät mitä koulussa on opetettu	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	76 24	69 31	66 34	72 28	64 36	74 26	59 41
kyselevät opettajistani	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	70 30	60 40	56 44	63 37	58 42	64 36	57 43
kyselevät koenumeroistani	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	96 4	92 8	89 12	94 6	89 11	94 6	88 12
ottavat yhteyttä kouluun	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	54 46	46 54	46 55	48 52	45 55	46 54	51 49
osallistuvat koulussa järjestettäviin tapahtumiin	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	90 10	86 14	79 21	87 13	82 18	88 12	79 21
keskustelevat kanssani kursisivalinnoista	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	85 15	74 26	71 29	77 23	73 27	79 21	69 31
lukevat Internetissä tai sähköpostilla opettajien viestejä	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	94 6	84 12	81 19	90 10	85 15	89 11	86 14
lukevat koulusta tuomiani tiedotteita	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	95 5	93 7	87 13	93 7	89 11	94 6	87 13
osallistuvat vanhempien yhteiseen toimintaan	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	77 23	75 25	73 27	76 23	71 29	77 23	70 30
... osallistuvat koulussa järjestettävien tapahtumien valmisteluun	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	59 41	54 46	55 45	57 43	51 49	58 42	49 51
tukevat ja auttavat läksyissä ja muissa kouluasioissa	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	93 7	88 12	84 16	90 10	84 16	90 10	82 18
sanovat olevansa tyytyväisiä koulunkäyntiini	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	93 7	88 12	84 16	90 10	83 18	91 9	81 19
rohkaisevat ja kannustavat minua koulunkäynnissä	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	94 6	91 9	89 11	94 7	86 15	93 7	87 13
kuuntelevat jos luen heille jotakin mitä olen kirjoittanut koulua varten	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	91 9	83 17	80 20	87 13	79 21	86 14	80 20

rajoittavat netin tai TV:n äärellä viettämäni aikaa koulupäivinä	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	67 33	68 32	64 36	69 31	61 39	71 29	57 43
rajoittavat kaverien kanssa viettämäni aikaa koulupäivinä	Usein tai joskus Harvoin tai ei koskaan	39 61	41 59	46 54	40 60	43 57	42 58	39 61

Yläkoululaisilla oli vanhempien korkeimman koulutuksen mukaisia eroja (asetelma 4) useimmissa yhteydenpitomuodoissa. Useiden osioiden kohdalla yhteyttä pidettiin ja harjoitettiin vähiten vain peruskoulun käyneiden vanhempien perheissä. Joissakin osioissa näkyi yhteydenpidon yleisyyden kasvu vanhemman koulutuksen myötä ja muutamassa se, että lukiokoulutuksen saaneet vanhemmat olivat muita vanhempia useammin niillä tavoin koulun kanssa yhteyksissä.

Asetelma 4. Kodin ja koulun yhteydenpitomuotojen yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksasluklaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Kyselevät koulupäivästä ja kavereistani	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa (***)
Seuraavat olenko tehnyt läksyni	Lukion käyneiden joukossa useammin ja alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Kyselevät mitä koulussa on opetettu	Lukion käyneiden joukossa useammin ja alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (*)
Kyselevät opettajistani	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Kyselevät koenumeroistani	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Ottavat yhteyttä kouluun	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Osallistuvat koulussa järjestettäviin tapahtumiin	Yleisyys kasvoi koulutustason mukana ja alimmassa koulutusryhmässä näin tehtiin harvemmin kuin muissa ryhmissä (*)
Keskustelevat kansani kurssivalinnoista	Yleisyys kasvoi koulutustason mukana ja alimmassa koulutusryhmässä näin tehtiin harvemmin kuin muissa ryhmissä (***)
Lukevat Internetissä tai sähköpostilla opettajien viestejä	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (***)

Lukevat koulusta tuomiani tiedotteita	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (***)
Osallistuvat vanhempien yhteiseen toimintaan	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Osallistuvat koulussa järjestettävien tapahtumien valmisteluun	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Tukevat ja auttavat läksyissä ja muissa kouluasioissa	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (***)
Sanovat olevansa tyytyväisiä koulunkäyntiä	Yleisyys kasvoi koulutustason mukana ja alimmassa koulutusryhmässä näin tehtiin harvemmin kuin muissa ryhmissä (*)
Rohkaisevat ja kannustavat minua koulunkäynnissä	Alimmassa koulutusryhmässä harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Kuuntelevat jos luen heille jotakin mitä olen kirjoittanut koulua varten	Yleisyys kasvoi koulutustason mukana ja alimmassa koulutusryhmässä näin tehtiin harvemmin kuin muissa ryhmissä (**)
Rajoittavat netin tai TV:n äärellä viettämääni aikaa koulupäivinä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Rajoittavat kaverien kanssa viettämääni aikaa koulupäivinä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja

Pohdinta kodin ja koulun yhteistyöstä

Koulun ja kodin välinen yhteistyö voidaan nähdä osaksi vanhempien lapsen koulunkäynnille antamaa tukea, ja tässä sosioekonomisen ryhmät erottuivat toisistaan hyvin selkeästi. Vahvimmat varakkuuden mukaiset erot olivat siinä, miten usein vanhemmat kyselivät lapsensa koulupäivästä ja kavereista tai koenumeroista, ottivat yhteyttä kouluun, keskustelivat kurssivalinnoista tai lukivat opettajien nettiviestejä tai lapsen kotiin tuomia tiedotteita. Mitä varakkaampi koti oli, sitä useammin näitä tehtiin. Vanhempien työttömyyden mukaisia eroja ei ollut yhtä paljon ja voimakaimpina erottuivat vähäinen osallistuminen vanhempien yhteiseen toimintaan, lapsen koulunkäyntiä kohtaan koetun tyytyväisyyden ilmaiseminen ja lapsen rohkaiseminen ja kannustaminen. Perhetyypin mukaisia eroja oli runsaasti useimmin esiintyvänä erot koulupäivästä ja kavereista tai koulussa opetetuista asioista kyselemisessä, koulussa järjestettäviin tapahtumiin osallistumisessa, lapsen tuomien tiedotteiden lukemisessa sekä läksyissä ja muissa kouluasioissa auttamisessa. Näitä tehtiin vähemmän muissa kuin ydinperheissä ja näissä harvinaisempaa oli myös

lapsen koulunkäyntiä kohtaan koetun tyytyväisyyden ilmaiseminen sekä rohkaiseminen ja kannustaminen. Ydinperheissä useammin kuin muissa perheissä rajoitettiin netin tai TV:n äärellä koulupäivinä vietettyä aikaa. Yläkoululaisilla vanhempien koulutusryhmien väliset erot olivat suuria koulupäivästä ja kavereista kyselemisessä, kurssivalinnoista keskustelemisessä, opettajien nettiviestien ja koulun tiedotteiden lukemisessa sekä läksyissä ja muissa kouluasioissa tukemisessa ja auttamisessa. Näitä tekivät matalasti koulutetut vanhemmat korkeammin koulutettuja harvemmin.

Opettajilta ja koulutovereilta saatavan tuen lisänä vanhempien tuki on koettu tärkeäksi koulupaineilta suojaavaksi (Huebner ym. 2004) ja hyvinvointia lisääväksi tekijäksi (Opetushallitus 2009). WHO:n Koululaistutkimuksessa tukea kysyttiin Seinäjoen tutkimuksen kanssa samankaltaisista osiomuuttujista tehdyillä kolmella summamuuttujalla, joita olivat tuki koulun ongelmatilanteissa, vanhempien rohkaiseminen menestymiseen ja se, tulevatko vanhemmat mielellään keskustelemaan opettajien kanssa. Yleisesti ottaen vanhemmilta koettiin saatavan tukea, mutta tuki kertoi myös koulusuunnitelmien laadusta: lukioon aikovat arvioivat saavansa vanhemmiltaan enemmän tukea kuin ammatilliseen koulutukseen aikovat (Kämppi ym. 2012). Tämä voi kuvastaa vanhempien omaa sosioekonomista taustaa ja tapaa, jolla kodin ja koulun vuorovaikutus entisestään vahvistaa ja säilyttää yhteiskunnassa vallitsevia sosiaalisten asemien rakenteita siihen tapaan kuin edellä kulttuuripääomasta puhuttaessa (Rinne ym. 2005). Jos yhteydenpidosta olisi kysytty suoraan vanhemmilta, näkemykset olisivat voineet olla hieman toisenlaisia. Lasten omat ajatukset kuitenkin kertovat omakohtaisesta tuen saamisen kokemuksesta ja vanhemman koetusta kiinnostuksesta koulunkäyntiä kohtaan. Kaikkiaan vanhempien lapsiinsa kohdistamien odotusten ja näiden elämään osallistumisen on havaittu vaikuttavan siihen, miten valoisana lapset tulevaisuutensa näkevät ja minkälaiset mahdollisuudet heillä on edetä koulu-urillaan (Salmela-Aro 2011, Harris & Goodall 2008).

Se, että perhetyyppien välillä eroja esiintyi hyvin runsaasti voi liittyä edellä mainittuihin yksinhuoltajiin kohdistuviin aikapaineisiin (Miettinen & Rotkirch 2012) ja ehkä myös eroperheiden asumisjärjestelyihin. On mahdollista, että toisen vanhemman asuminen kauempana tai vuoroasuminen vähentää yhteydenpitoa kouluun. Tiedonkulussa vanhempien välillä voi olla katkoksia, eikä aina ole selvää, kummalle vanhemmalle yhteydenpito missäkin tilanteessa kuuluisi. Vuoroasuminen on yleisnyt nopeasti ja lainsäädännöllistä ratkaisemista odottaa se ongelma, että lapset

ovat yhteiskunnan instituutioiden ja tukijärjestelmien edessä epätasa-arvoisessa asemassa nykyisessä tilanteessa, jossa heille sallitaan vain yksi osoite. Tutkimuksessa vuoroasuminen ei muuten näyttäisi olevan lapsen hyvinvoinnin kannalta heikko ratkaisu tilanteissa, joissa perhe on hajonnut (Rissanen 2016). Perhetyyppien ero näkyi myös erona ruutuajan kontrolloimisessa. Tämä on muodostunut perheille eräänlaiseksi rajojen asettamisen näytönpaikaksi ja on vaativaa, vaikka rajoituksia valvomassa olisi useampiakin aikuisia.

Harrastukset

Sosioekonominen asema ei erotellut vapaa-ajan harrastuksia kovin voimakkaasti (taulukko 9), mutta joitakin eroja näkyi.

Perheen varallisuus. Varallisuuden mukaisia eroja ei ollut siinä, oliko vastaajalla jokin – mikä tahansa – harrastus. Vähävaraisuus liittyi hieman vähäisempään liikunnan ja urheilun harrastamiseen, kavereiden kanssa vietettyyn aikaan, shoppailuun ja musiikin kuunteluun.

Vanhempien työttömyys. Myöskään vanhempien työttömyys ei ollut yhteydessä siihen, oliko lapsella jokin harrastus. Työttöminä olleiden lapsilla oli vähemmän urheilutai liikuntaharrastamista, kotona auttamista ja ajan viettämistä kavereiden kanssa.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapsista harvemmallä oli harrastus kuin ydinperheiden lapsista. Muissa kuin ydinperheissä urheilua ja liikuntaa harrastettiin vähemmän, samoin kotona auttamista.

Taulukko 9. Eri tavoilla vapaa-aikaa viettävien osuudet sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Kuinka usein teet seuraavia asioita vapaa-ajallasi?	Vastausvaihtoehto	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
		Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Urheilen tai harrastan liikuntaa	Lähes joka päivä	60	55	51	58	47	58	49
	Vähintään kerran viikossa	36	41	41	38	44	39	42
	Harvemmin	4	4	8	4	9	3	9
Harrastan luovaa toimintaa	Lähes joka päivä	35	31	32	31	34	32	31
	Vähintään kerran viikossa	45	39	40	42	39	40	43
	Harvemmin	20	30	28	27	27	28	26
Teen käsitöitä tai harrastan teknisiä asioita	Lähes joka päivä	13	13	13	13	11	13	12
	Vähintään kerran viikossa	45	42	45	43	40	43	41
	Harvemmin	42	45	42	44	49	44	47
Käyn elokuvissa, teatterissa, museoissa, näyttelyissä	Lähes joka päivä	5	4	7	5	6	4	7
	Vähintään kerran viikossa	18	17	14	18	14	17	17
	Harvemmin	77	79	79	77	80	79	76
Ulkoilen luonnossa	Lähes joka päivä	17	19	23	20	17	20	15
	Vähintään kerran viikossa	46	42	37	43	40	43	42
	Harvemmin	37	39	40	37	43	37	43
Autan kotona	Lähes joka päivä	48	47	44	48	43	48	43
	Vähintään kerran viikossa	46	45	46	45	45	45	46
	Harvemmin	6	8	10	7	12	7	11
Vietän aikaa kavereiden kanssa	Lähes joka päivä	56	52	55	56	47	54	52
	Vähintään kerran viikossa	38	43	33	38	44	39	41
	Harvemmin	6	5	12	6	9	7	7
Osallistun seura- tai yhdistystoimintaan	Lähes joka päivä	10	8	10	10	7	9	9
	Vähintään kerran viikossa	18	16	17	16	18	16	16
	Harvemmin	72	76	73	74	75	75	75
Teen työtä, josta maksetaan palkkaa	Lähes joka päivä	11	9	10	9	9	10	9
	Vähintään kerran viikossa	31	25	27	28	25	26	29
	Harvemmin	58	66	63	63	66	64	62
Shoppailen	Lähes joka päivä	8	7	4	7	6	6	8
	Vähintään kerran viikossa	45	37	36	39	39	39	40
	Harvemmin	47	56	60	54	55	55	52
Käyn kirjastossa	Lähes joka päivä	4	6	5	5	5	5	5
	Vähintään kerran viikossa	29	29	32	31	27	29	30
	Harvemmin	67	65	63	64	68	66	65
Käyn nuorisotalolla, nuorisokahvilassa tai vastaavassa	Lähes joka päivä	4	4	5	4	5	4	5
	Vähintään kerran viikossa	19	20	17	18	21	17	22
	Harvemmin	77	76	78	78	74	79	73
Kuuntelen musiikkia	Lähes joka päivä	78	70	68	71	70	69	75
	Vähintään kerran viikossa	19	24	22	23	22	25	19
	Harvemmin	3	6	10	6	8	6	6

Tarkasteltiin vielä niiden harrastusten kokonaismääriä, joita harrastettiin lähes joka päivä, vähintään muutaman kerran viikossa tai vähintään kerran viikossa (taulukko 10).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä harvempia vähintään kerran viikossa toteutuvia harrastuksia lapsella oli.

Vanhempien työttömyys. Työttömyys liittyi vähäisempään lähes päivittäin ja vähintään muutaman kerran viikossa harrastettujen asioiden määrään.

Perhetyyppi. Perhetyypillä ei ollut näihin tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

Taulukko 10. Lähes päivittäin, muutaman kerran viikossa ja kerran viikossa harrastettujen vapaa-ajan toimintojen keskiarvot ja keskihajonnat sosioekonomisen aseman mukaan

Vähintään tietyllä useudella harrastetut asiat	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Vähintään päivittäin	3.5 (2.3)	3.2 (2.4)	3.2 (2.4)	3.3 (2.3)	3.0 (2.3)	3.3 (2.3)	3.2 (2.5)
Vähintään muutaman kerran viikossa	7.8 (2.2)	7.4 (2.4)	7.1 (2.7)	7.5 (2.4)	7.2 (2.6)	7.4 (2.3)	7.4 (2.6)
Vähintään kerran viikossa	5.7 (2.3)	5.4 (2.4)	5.3 (2.6)	5.5 (2.4)	5.3 (2.5)	5.5 (2.3)	5.4 (2.6)

Seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilta kysyttiin vielä osallistumista yhdistyksien ja seurojen toimintaan, jolloin oli mahdollista mainita useita luetelluista (taulukko 11).

Perheen varallisuus. Vähävaraisten perheiden nuoret kuuluivat muita nuoria useammin nuorisoyhdistykseen tai -järjestöön, ihmisten tai eläinten oikeuksia puolustavaan yhdistykseen tai poliittiseen järjestöön tai yhdistykseen. Kuitenkin myös yhdistysten ulkopuolella oleminen oli sitä yleisempää, mitä vähävaraisempi perhe oli.

Vanhempien työttömyys. Urheiluseuraan tai -kerhoon kuuluminen oli harvinaisempaa työttömyyttä kokeneissa perheissä, mutta uskonnollinen toiminta, poliittiseen järjestöön tai yhdistykseen kuuluminen ja yhdistykseen kuulumattomuus oli yleisempää työttömyyttä kokeneissa perheissä.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden nuoret kuuluivat huomattavasti muita lapsia harvemmin urheiluseuraan tai -kerhoon ja heissä oli enemmän yhdistykseen kuulumattomia kuin ydinperheiden nuorissa.

Taulukko 11. Yhdistykseen tai seuroihin kuuluminen sosioekonomisen aseman mukaan seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla (%)

<i>Kuulutko TÄLLÄ HETKELLÄ johonkin seuraavista yhdistyksistä tai seuroista?</i>	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Urheiluseura tai -kerho	51	47	41	49	41	52	36
Nuorisoyhdistys tai -järjestö	5	3	8	4	5	4	6
Retkeily-yhdistys	2	2	6	2	5	2	5
Uskonnollinen toiminta	8	6	11	6	11	8	7
Kulttuuriyhdistys	13	11	13	11	14	11	12
Verkosto tai yhdistys internetissä	29	26	18	24	28	25	26
Harrastusyhdistys	18	15	13	16	14	16	16
Ihmisten tai eläinten oikeuksia puolustava yhdistys	3	2	5	2	3	2	4
Poliittinen järjestö tai yhdistys	2	1	6	1	5	2	4
Luonnonsuojeluyhdistys	2	2	5	2	3	2	4
Olen yhdistyksessä tai järjestössä, mutta mikään edellisistä vaihtoehdoista ei sovellu	8	5	9	6	9	7	7
En ole missään yhdistyksessä	17	25	29	22	31	22	30

Harrastuksiin liittyvät asiat vanhempien korkeimman koulutuksen mukaisesti tarkasteltuina on yläkoululaisten osalta koottu asetelmaan 5. Muutamassa harrastusmuodossa esiintyi eroja, mutta ei niin, että vähiten koulutettujen vanhempien lapset olisivat harrastaneet muita harvemmin. Urheilun ja liikunnan harrastaminen oli selvästi vähäisempää kahdessa alimmassa koulutusryhmässä ja kasvoi sitten vanhemman koulutustason myötä. Joitakin asioita harrastettiin useimmin alimmassa koulutusryhmässä: elokuvissa, teatterissa, museoissa, näyttelyissä käymistä, luonnossa ulkoilua sekä seura- ja yhdistystoimintaa. Vaikka yhdistykseen kuulumisen kasvoi vanhempien koulutuksen mukaisesti, monet yhdistystoiminnan muodot olivat yleisimpiä vain peruskoulutuksen saaneiden vanhempien nuorille.

Asetelma 5. Harrastusten yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Onko jokin harrastus	Harvimmoin ammattikoulutettujen ja useimmin korkeakoulutettujen vanhempien nuorilla (***)
Urheileminen tai liikunta	Vähäisintä kahdessa alimmassa koulutusryhmässä, mutta tästä eteenpäin lisääntyi vanhemman koulutustason myötä (***)
Luova toiminta	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Käsityöt tai tekniset asiat	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Elokuvat, teatteri, museot, näyttelyt	Useimmin tapahtuvaa alimmassa koulutusryhmässä (**)
Luonnossa ulkoileminen	Usein tapahtuvaa vain alimmassa koulutusryhmässä (**)
Kotona auttaminen	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Ajan viettäminen kavereiden kanssa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Seura- tai yhdistystoiminta	Useimmin tapahtuvaa alimmassa koulutusryhmässä (**)
Työnteko, josta maksetaan palkkaa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Shoppailu	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Kirjastossa käyminen	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Nuorisotalo, nuorisokahvila tms.	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Musiikin kuunteleminen	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Lähes päivittäin	Alimmassa ja ylimmässä koulutusryhmässä useampia harrastuksia ja alimmassa useimpia (*)
Vähintään muutaman kerran viikossa	Ylimmässä koulutusryhmässä useampia (**)

Vähintään kerran viikossa	Alimmassa ja ylimmässä koulutusryhmässä useampia harrastuksia ja alimmassa useampia (*)
Urheiluseura tai -kerho	Yleisintä ylimmässä koulutusryhmässä ja harvinaisinta ammattikoulutettujen vanhempien nuorilla (**)
Nuorisoyhdistys tai -järjestö	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (*)
Retkeily-yhdistys	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (***)
Uskonnollinen toiminta	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (**)
Kulttuuriyhdistys	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (**)
Verkosto tai yhdistys Internetissä	Alimman ja ylimmän koulutusryhmän nuoret osallistuivat useimmin (*)
Harrastusyhdistys	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Ihmisten tai eläinten oikeuksia puolustava yhdistys	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (**)
Poliittinen järjestö tai yhdistys	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (***)
Luonnonsuojeluyhdistys	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (***)
Jokin muu kuin mikään mainituista	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (***)
En ole missään yhdistyksessä	Osuu kasvoi vanhempien koulutusryhmän myötä (***)

Pohdinta harrastuksista

Harrastuksissa ja ajankäytössä ei ollut voimakkaita sosioekonomisia eroja, joskin urheilu- ja liikuntaharrastus oli harvinaisempi työttömyyttä kokeneissa perheissä, muissa kuin ydinperheissä sekä vähän koulutettujen vanhempien perheissä. Yläkoululaisilla näkyi myös selkeä samansuuntainen perhetyyppien mukainen ero urheiluseuraan tai -kerhoon kuulumisessa. Vähävaraisempien perheiden lapset viettivät aikaa kavereiden kanssa tai kuuntelivat musiikkia harvemmin kuin varakaampiin perheiden lapset. Yläkoululaisten joukossa ammattikoulun käyneiden vanhempien lapsilla oli jokin, mikä tahansa, harrastus harvemmin kuin muilla tavoilla koulutettujen lapsilla, ja korkeasti koulutettujen lapsilla oli harrastus useimmin. Varakaampiin perheiden lapsilla oli myös useampia vähintään kerran viikossa tapahtuvia harrastuksia kuin muilla lapsilla. Yläkoululaisilla näkyi vähävaraisten ja työttömyyttä kokeneiden perheiden sekä matalasti koulutettujen vanhempien lasten muita yleisempi osallistuminen poliittisen järjestön tai yhdistyksen toimintaan. Alimmin koulutettujen vanhempien nuorille oli muita nuoria yleisempää osallistua retkeily- tai luonnonsuojeluyhdistyksen tai jonkin muun luettelossa mainitsematto-

man yhdistyksen toimintaan. Yläkoululaisten järjestöihin kuulumattomuus oli sitä yleisempää, mitä korkeampi oli vanhempien koulutus.

Harrastusten sosioekonomiset erot kertovat usein perheiden taloudellisten resurssien eroista, ja huolta kannetaan köyhien lasten jäämisestä harrastusten ulkopuolelle (Ridge 2009, Sletten 2010, Hakovirta & Rantalaiho 2012). Varsinkin urheilu- ja liikuntaharrastusten kalleus on ongelma (Puronaho 2006, 2014), ja urheiluseuroissa liikkuvia on eniten ylemmissä sosiaaliryhmissä (Telama ym. 2009). Tätä havaintoa myös Seinäjoen tulokset tukevat. On mahdollista, että juuri heikommat taloudelliset resurssit (Pylkkänen 2009) selittävät myös muiden kuin ydinperheiden lasten muita lapsia vähäisempää liikuntaan osallistumista. Liikunta on tärkeää, koska sillä on useita pitkän aikavälin vaikutuksia fyysiseen ja psykososiaaliseen terveyteen ja hyvinvointiin (Telama & Palvi 2016). Liikuntaa on paljon tutkittu koko elämänsäajan näkökulmasta, ja nuoruudessa koetun kiinnostuksen on todettu usein säilyvän (mm. Telama 2014), vaikka moni lopettaakin harrastamisen kokonaan tai vähentää sitä nuoruusvuosina (Fågelholm ym. 2007). Nykyään katse kohdistuu liikuntaan myös siksi, että se on yksi keino torjua ylipainoa, jonka sosioekonomiset erot näkyvät jo lapsuudessa ja nuoruudessa (Ahrens ym. 2014, Kautiainen ym. 2009). Rahan lisäksi niin liikunta- kuin muihinkin harrastuksiin vaikuttaa myös se, miten paljon perheillä on muita harrastamista tukevia voimavaroja kuten aikaa tai tietoa mahdollisuuksista.

Harrastukset ovat nuorille tärkeitä varsinkin siksi, että ne antavat tilaisuuksia olla kavereiden kanssa. Kolmessa Etelä-Pohjanmaan kunnassa tehdyssä tutkimuksessa juuri tämä havaittiin hyvin tärkeäksi liikuntaharrastuksiin vetäväksi tekijäksi (esim. Salminen ym. 2014). Liikunnan vuorovaikutusta lisäävä luonne onkin otettu huomioon mm. maahanmuuttajien kotoutumista edistettäessä (Myrén 1999, 2003, Zacheus 2010). Myös kulttuuri- ja taideharrastuksilla on todettu olevan suotuisia vaikutuksia yhteishengelle (Jumppanen & Suutari 2013, Työ- ja elinkeinoministeriö). Mahdollisuudet harrastaa ovat tärkeitä siksi, että ne määrittelevät lapsen omaa sosiaalista asemaa ja osallisuutta vertaisryhmässä (Hakovirta & Rantalaiho 2012) ja ne voivat osaltaan ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä (ks. Ridge 2009, Sletten 2010). Seinäjoen tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että harrastaminen ja yhdessä tekeminen on yleistä perheen ominaisuuksista riippumatta, vaikka harrastamisen muodot voivat vaihdella kukkarolle sopivasti. Esimerkiksi kavereiden tapaaminen ja shoppailu näyttävät olevan melko ”universaaleja” harrastuksia. Lisäksi yhdistystoiminta näyttäisi tarjoavan mahdollisuuksia, joihin ei vaadita rahaa. Tosin, vaikka

useimmin yhdistyksissä olivat alimpien sosioekonomisten ryhmien nuoret, juuri näissä ryhmissä oli enemmän myös kokonaan yhdistystoiminnan ulkopuolella olevia. Koko maassa järjestöaktiivisuuden on havaittu olevan kasvussa, varsinkin liikuntaseurojen toimintaan osallistumisen. Tutkimuksissa toiminnan määrää kuitenkin aliarvioidaan, sillä omaa aktiivisuutta ei välttämättä tiedosteta järjestötoiminnaksi. (Myllyniemi 2009). Olisi hyvä, jos yhdistysten tarjoamien ja muiden kaikkien saavutettavissa olevien osallistumismuotojen tarjontaa ja vetovoimaa voitaisiin yhä lisätä. Näin ne voisivat olla yhä useammalle todellinen vaihtoehto, eikä vain se toiseksi paras. Tarvetta näyttäisi olevan varsinkin urheilun ja liikunnan kerhotoiminnalle.

Informaatio- ja kommunikaatioteknologian (IKT) käyttö

Kysyttiin myös, miten paljon vastaajat tavallisesti päivittäin käyttävät aikaa IKT:n eri muotoihin (taulukko 12). Vastausvaihtoehdot koodattiin uudelleen (taulukko 1) paremmin vastaamaan tuntimääriä.

Perheen varallisuus. Yhteydenpito älypuhelimella oli sitä harvinaisempaa, miten vähävaraisempi perhe oli. Puhelinta käyttivät eniten vähävaraisimmat.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneiden lapset puhuivat hieman muita lapsia enemmän puhelimessa.

Perhetyyppi. Yhteydenpitoa tietokoneella tai tabletilla, älypuhelimella tai puhelimella tapahtui enemmän muissa kuin ydinperheissä.

Taulukko 12. Informaatio- ja kommunikaatioteknologian eri muotojen käyttö sekä kokonaisruutu-aika ja kaveriruutu-aika likimääräisesti tuntikeskiarvoina arvioituna (myös keskihajonnat) sosioekonomisen aseman mukaan

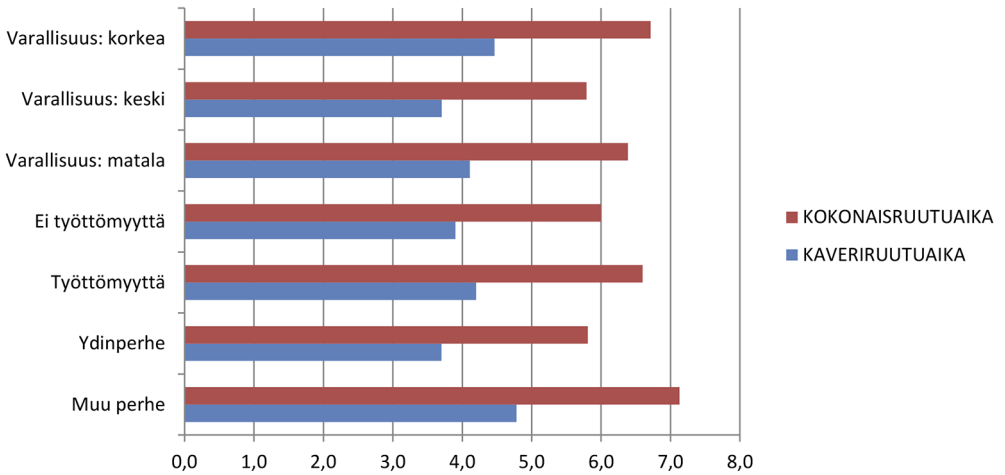
Vähintään tietyllä useudella harrastetut asiat	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Pelien pelaaminen tietokoneella tai muulla laitteella	1.6 (1.6)	1.5 (1.6)	1.6 (1.8)	1.4 (1.6)	1.7 (1.8)	1.5 (1.6)	1.6 (1.8)
Tiedon hankkiminen netistä	0.7 (1.0)	0.6 (0.8)	0.7 (1.1)	0.6 (0.9)	0.7 (1.1)	0.6 (0.9)	0.7 (1.1)
Yhteyden pitäminen tietokoneella tai tabletilla	1.3 (1.6)	1.2 (1.5)	1.3 (1.8)	1.2 (1.5)	1.3 (1.6)	1.2 (1.5)	1.5 (1.8)
Yhteyden pitäminen älypuhelimella	2.4 (2.0)	2.1 (1.9)	1.9 (1.9)	2.1 (1.9)	2.1 (2.0)	2.0 (1.8)	2.5 (2.0)
Puhelimessa puhuminen	0.7 (1.1)	0.5 (0.8)	0.8 (1.2)	0.6 (0.9)	0.8 (1.2)	0.6 (0.9)	0.8 (1.2)

Ns. *kokonaisruutuajan* arvioimiseksi laskettiin vielä kaikkien osioiden summa. Lisäksi laskettiin kolmen viimeisen osion summa arvioksi *kaveriiden kanssa yhteydenpitoon käytetyn ajan* määrästä (kuvio 2).

Perheen varallisuus. Kokonaisruutu-aikaa oli vähiten keskimmaisessä varallisuusryhmässä, eniten varakkaimmissa perheissä ja toiseksi eniten vähävaraisimmissa perheissä (*).

Vanhempien työttömyys. Sekä kokonaisruutu-aika (*) että kaveriruutu-aika (**) olivat suurempia työttömyyttä kokeneissa kuin muissa perheissä.

Perhetyyppi. Kokonaisruutu-aikaa (***) ja kaveriruutu-aikaa (***) oli enemmän muissa kuin ydinperheissä.

Kuvio 2. Kokonaisruutuaika ja kaverien kanssa yhteyden pitämiseen käytetty ruutuaika likimääräisesti tuntikeskiarvoina sosioekonomisen aseman mukaan

Kaikkia IKT:n muotoja harjoitettiin eniten alimmassa koulutusryhmässä (asetelma 6).

Asetelma 6. Informaatio- ja kommunikaatioteknologian (IKT) käytön yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Pelien pelaaminen tietokoneella tai muulla laitteella	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (**)
Tiedonhaku hankkiminen netistä	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (***)
Yhteyden pitäminen tietokoneella tai tabletilla	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (**)
Yhteyden pitäminen älypuhelimella	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (**)
Puhelimesta puhuminen	Eniten alimmassa koulutusryhmässä ja määrä väheni vanhemman koulutustason mukaisesti (***)
Kokonais-IKT	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (***)
Kaveri-IKT	Eniten alimmassa koulutusryhmässä (***)

Pohdinta informaatio- tai kommunikaatioteknologiasta

Informaatio- ja kommunikaatioteknologian käyttömäärälle ei vanhempien työttömyys aiheuttanut eroja, mutta kylläkin perheen varallisuus ja perherakenne sekä vanhempien koulutustaso. Pelien pelaaminen kuitenkin oli yhtä yleistä kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä. Vähiten koulutettujen perheiden nuoret hakivat muita nuoria useammin tietoa netistä. Puhelimessa puhuminen oli yleisintä vähävaraisimmissa ja vähiten koulutetuissa perheissä ja yhteyden pitämien älypuhelimella varakkaammissa eli laitteiden nykyaikaisuus on yhteydessä varakkuuteen. Muissa kuin ydinperheissä käytettiin ydinperheitä enemmän älypuhelinia sekä pidettiin yhteyttä tietokoneella tai tabletilla ja puhelimella. Sekä kokonaisruutu-aikaa että kavereiden kanssa vietettyä ruutu-aikaa oli eniten työttömyyttä kokeneissa perheissä, muissa kuin ydinperheissä ja vähän koulutetuissa perheissä.

Ruutu-aika eli istuminen erilaisten laitteiden äärellä nähdään varsinkin liikku-
misen kilpailijaksi (Hyvärinen-Näykki 2014), ja jo nuorilla se on yhteydessä ylipai-
noon (Kautiainen ym. 2005), tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin (Hakala ym. 2006)
sekä mielenterveyden ongelmiin (Dominigues-Montanari 2017, Kaltiala-Heino ym.
2004). Ruutuajan vähentämisen tarvetta korostavat myös havainnot runsaan istu-
misen haitallisista vaikutuksista terveydelle (Husu ym. 2016, Helajärvi 2016). Run-
sas ruutu-aika myös myöhentää nukkumaanmeno-aikaa ja vähentää unen määrää
ja laatua (Hale & Guan 2015). Näin se voi osaltaan aiheuttaa terveyden, psykos-
siaalisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn ongelmia ja riskikäyttäytymistä (Nuutinen
ym. 2014, Shochat ym. 2014) ja haitata koulumenestystä (Kronholm ym. 2011). Ku-
ten on laita monen muun terveyden ja hyvinvoinnin kannalta haitallisen elintavan
kohdalla, myös ruutuajan runsaus voi tuoda painolastia sosioekonomisiin ryhmiin,
joilla muutenkin on vähemmän hyvinvoinnin rakentamisen resursseja. Muistettava
on kuitenkin se, että IKT:n muodot ja merkitykset ovat ajassa muuttuvia ja pelien
pelaamisen on havaittu mm. parantavan kognitiivisia suorituksia (Moisalta 2017) ja
tuottavan muita lasten ja nuorten psykososiaalisiin ominaisuuksiin vaikuttavia hyö-
tyjä (Granic ym. 2014).

Sosiaalinen hyvinvointi koulu yhteisössä

Kiinnittyminen kouluun ja oppilasryhmiin

Oppilailta kysyttiin kokemuksia viihtymisestä ja oman paikan löytämisestä luokassa, ryhmissä ja koulussa edellisen lukukauden aikana. Osionmuuttajien arvot vaihtelivat välillä 1 (täysin samaa mieltä) – 5 (täysin eri mieltä) ja niistä laskettiin keskiarvot, joiden pienet arvot kertovat myönteisistä arvioista eli viihtymisestä ja kiinnittymisestä oppilaiden muodostamaan yhteisöön (taulukko 13). Lukuun ottamatta perheen varallisuutta sosioekonomisia eroja esiintyi runsaasti.

Perheen varallisuus. Keskiarvoissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapset tunsivat muita lapsia harvemmin luokan oppilaiden viihtyvän hyvin yhdessä, että luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtävissä tai ongelmatilanteissa tai että he tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan. Muita harvemmin he myös kokivat, että koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen, että heidät itsensä hyväksytään sellaisina kuin he ovat, että heillä on ystäviä koulussaan, että heidän työtään arvostetaan ja heitä pidetään koulussa merkityksellisinä henkilöinä, että he viihtyvät hyvin koulussaan tai tuntevat kuuluvansa kouluunsa tai että he tuntevat olonsa turvalliseksi.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapset kokivat muita harvemmin luokan oppilaiden viihtyvän hyvin yhdessä, luokkakaverien auttavan toisiaan koulutehtävissä tai ongelmatilanteissa, että koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen, että heidän hyväksytään sellaisina kuin he ovat, että heillä on ystäviä koulussaan, että heidän työtään arvostetaan, että heitä pidetään koulussa henkilöinä, joilla on merkitystä, että he viihtyvät hyvin koulussaan, tuntevat kuuluvansa kouluunsa ja tuntevat olonsa turvalliseksi.

Taulukko 13. Keskiarvot ja keskihajonnat laskettuna arvioista oppilaiden välisille suhteille koulussa ja luokassa sosioekonomisen aseman mukaan

Arvio oppilaiden välisistä suhteista koulussa ja luokassa ¹⁾	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työtömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Luokassani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä	2.1 (0.9)	2.1 (0.8)	2.0 (0.9)	2.0 (0.8)	2.2 (0.9)	2.0 (0.8)	2.2 (0.9)
Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani	2.1 (0.9)	2.1 (0.9)	2.0 (0.9)	2.0 (0.9)	2.1 (0.9)	2.0 (0.9)	2.1 (0.9)
Luokkakaverit auttavat toisiaan koulutehtävissä	2.0 (0.8)	2.0 (0.9)	2.1 (1.1)	2.0 (0.9)	2.2 (1.0)	2.0 (0.9)	2.2 (1.0)
Luokkakaverit auttavat toisiaan ongelmatilanteissa	2.0 (0.9)	2.1 (0.9)	2.1 (1.0)	2.0 (0.9)	2.2 (1.0)	2.0 (0.9)	2.2 (1.0)
Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan	2.6 (1.0)	2.5 (1.1)	2.6 (1.1)	2.5 (1.0)	2.7 (1.1)	2.5 (1.1)	2.6 (1.1)
Koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen	1.8 (0.9)	1.8 (0.8)	1.8 (0.9)	1.7 (0.8)	2.0 (1.0)	1.8 (0.8)	1.9 (0.9)
Koulukaverit hyväksyvät minut sellaisena kuin olen	1.8 (1.0)	1.9 (0.9)	1.8 (1.0)	1.8 (0.9)	2.0 (1.0)	1.8 (0.8)	1.9 (0.9)
Minulla on ystäviä tässä koulussa	1.3 (0.7)	1.4 (0.7)	1.4 (0.9)	1.0 (0.7)	1.5 (0.8)	1.3 (0.6)	1.5 (0.9)
Minun työtäni arvostetaan koulussa	1.9 (0.8)	2.0 (0.9)	2.1 (1.0)	1.9 (0.9)	2.2 (1.0)	2.0 (0.9)	2.1 (1.0)
Minua pidetään koulussa henkilönä, jolla on merkitystä	2.2 (1.0)	2.3 (1.0)	2.4 (1.1)	2.2 (1.0)	2.6 (1.1)	2.3 (1.0)	2.4 (1.1)
Viihdyn hyvin tässä koulussa	1.7 (0.9)	1.8 (0.9)	1.8 (1.1)	1.7 (0.9)	2.0 (1.1)	1.7 (0.9)	2.0 (1.1)
Tunnen kuuluvani tähän kouluun	1.8 (0.9)	1.8 (1.0)	1.8 (1.1)	1.7 (0.9)	2.1 (1.2)	1.7 (0.9)	2.0 (1.2)
Tunnen oloni turvalliseksi koulussani	1.6 (0.8)	1.7 (0.8)	1.6 (0.9)	1.6 (0.8)	1.8 (1.0)	1.6 (0.8)	1.8 (1.0)

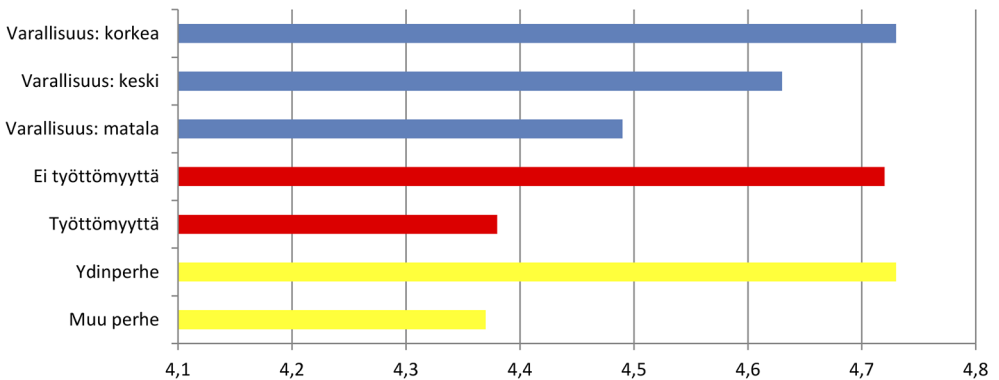
¹⁾ Pieni arvo=myönteinen kokemus.

Vastaajilta kysyttiin myös, kuinka suuren osan koulun oppilaista he kokevat ystävällisiksi ja avuliaksi. Arvot vaihtelivat yhdestä ("ei kukaan") seitsemään ("kaikki") ja niistä laskettiin keskiarvot (kuvi 3). Lukuun ottamatta perheen varallisuutta, eroja esiintyi.

Perheen varallisuus. Keskiarvoissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneissa perheissä oppilaat koettiin ystävällisiksi ja avuliaksi harvemmin kuin työttömyyttä kokemattomissa (***)

Perhetyyppi. Muissa kuin ydinperheissä oppilaiden ystävällisiksi kokeminen oli harvinaisempaa kuin ydinperheissä (***)

Kuvio 3. Koulun oppilaat ystävällisiksi ja avuliaksi kokeneiden osuudet (%) sosioekonomisen aseman mukaan

Yläkoululaisilla oli joissakin oppilasryhmien ihmissuhteita koskevilla osioilla vanhempien koulutuksen mukaisia eroja (asetelma 7). Kokemukset siitä, että koulukaverit hyväksyvät nuoren sellaisena kuin tämä on, että on ystäviä koulussa ja että oppilaat ovat ystävällisiä ja avuliaita olivat hieman vähäisempiä, jos vanhemmalla oli vähän koulutusta.

Asetelma 7. Kokemukset koulun ja oppilasryhmien ihmissuhteista yhteydessä vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Luokassani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Ryhmissä työskentely sujuu hyvin luokassani	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Luokkakaverit auttavat toisiaan koulu-tehtävissä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Luokkakaverit auttavat toisiaan ongelmatilanteissa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Luokkakaverit tulevat väliin, jos jotain oppilasta kiusataan	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Koulukavereiden kanssa on helppo tulla toimeen	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Koulukaverit hyväksyvät minut sellaisena kuin olen	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä näin koettiin harvemmin kuin kahdessa ylimmässä (*)
Minulla on ystäviä tässä koulussa	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä näin koettiin harvemmin kuin kahdessa ylimmässä (*)
Minun työtäni arvostetaan koulussa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Minua pidetään koulussa henkilönä, jolla on merkitystä	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Viihdyn hyvin tässä koulussa	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Tunnen kuuluvani tähän joukkoon	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Tunnen oloni turvalliseksi koulussani	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Oppilaiden ystävällisyys ja avuliaisuus	Alimmassa koulutusryhmässä koettiin harvemmin kuin muissa ryhmissä oppilaiden ystävällisyyttä ja avuliaisuutta (*)

Pohdinta kiinnittymisestä kouluun ja oppilasryhmiin

Arviot oppilasryhmiin kiinnittymisestä eivät vaihdelleet kodin varallisuuden mukaan, mutta vanhempien työttömyydellä ja perherakenteella oli suuri merkitys. Työttömyys perheessä heikensi arvioita kaikesta muusta paitsi luokan oppilaiden yhdessä viihtymisestä ja ryhmätyön sujumisesta. Muilla kuin ydinperheiden lapsilla oli usein heikko käsitys koulussa viihtymisestään ja kouluun kuulumisestaan ja

harvemmin tunne siitä, että luokkakaverit auttavat ongelmatilanteissa, että muut hyväksyvät hänet omana itsenään, että koulussa on ystäviä ja että olo tuntuu turvaliselta. Työttömyyttä kokeneiden vanhempien ja muiden kuin ydinperheiden lapset myös muita harvemmin kokivat muiden oppilaiden olevan ystävällisiä ja avuliaita.

Koko koulu yhteisöllä ihmisineen on suuri merkitys oppilaiden hyvinvoinnille ja sosioemotionaaliseen kehitykselle sekä kehityksen riskitekijöiden, kuten kodin ongelmien tai koulukiusaamisen, kielteisten vaikutusten vaimentamiselle (Puolakka ym. 2011, Weare 2000, 2004, Zins ym. 2004). Yksittäisen oppilaan kohdalla tärkeä mittari koulu yhteisön toimivuudelle ja koulutyön sujuvuudelle on oma hänen kokemuksensa siitä, miten hyvin hän kokee kuuluvansa koulun yhteisöön ja miten myönteiseksi hän kokee ihmissuhteensa ja erilaisiin työskentelyryhmiin sopeutumisen. Anne Konun (2002) kehittämässä Koulun hyvinvointiprofiili-instrumentissa (<http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/>) on kysymyksiä sekä oppilaille että koulujen henkilökunnalle ja se perustuu malliin, jossa hyvinvointi jaetaan Erik Allardtin (1976) teoriaa mukaillen neljäksi ulottuvuudeksi: olosuhteet, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttamisen mahdollisuudet sekä terveydentila. Seinäjoen kyselyssä keskityttiin tarkastelemaan koulussa toteutuvia sosiaalisia suhteita, joiden on havaittu olevan tärkeitä yleiselle sosiaaliselle hyvinvoinnille ja elämää kohtaan koetulle tyytyväisyydelle (Konu 2002, Danielsen ym. 2009) sekä koulusuorituksille (Opdenakker & van Damme 2000). Yhteisöllisyyden luomisesta huolehtimisen voi ajatella olevan erityisen tärkeää nykyään, kun yksilöllisyyttä, tehokkuutta ja tuottavuutta korostetaan niin kouluissa kuin ympäröivässä yhteiskunnassakin (Helakorpi & Olkinuora 1997).

Koulutovereilta saatavan tuen koulutyötä parantava vaikutus voi tapahtua esimerkiksi sitä kautta, että se vähentää stressiä ja saa oppilaan uskomaan omiin kykyihinsä (Kämppe ym. 2012, Vieno ym. 2004). Toisin kuin oppilaiden taloudelliseen eriarvoisuuteen ja sen seurauksiin vertaisuuksille kohdistuvissa tutkimuksissa (esim. Hakovirta & Rantalaiho 2012), Seinäjoen kouluissa kokemus yhteisöön kulumisesta ei riippunut siitä, tuliko oppilas varakkaasta vai vähävaraisesta perheestä. Sen sijaan kouluun kiinnittymisen ongelmia kokivat ne oppilaat, joilla vanhempien työtilanteen epävakaisuus tai toisen vanhemman puuttuminen oli ajankohtaista. On kuitenkin vaikea tulkita, miksi näin on, sillä toisaalta varallisuus ja työttömyys sekä varallisuus ja perherakenne liittyvät läheisesti toisiinsa. Tutkija Antti Maunu korostaa tärkeänä hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä yhdessäolo-ongelmia, sitä että ei löydetä omaa paikkaa maailmassa tai merkitystä muille. Näin tunteva ihminen ei jaksa pitää huolta itsestään, eikä kyse silloin ole välttämättä vauraudesta

sinänsä, vaan erilaisiin asemiin liittyvien valmiuksien ja mahdollisuuksien epätasaisesta jakautumisesta (Maunu 2014). Muiden ihmisten yhteyteen kuulumisella on todettu olevan lukuisia myönteisiä merkityksiä terveydelle, hyvinvoinnille, tunteille ja kognitiivisille prosesseille (Baumeister & Leary 1995). Yhdessäolo-ongelmien taustalla näyttää Seinäjoenkin tutkimuksen perusteella olevan perheiden sosioekonomisiin tekijöihin liittyvää painolastia. Sosiaalepidemiologisessa tutkimuksessa on kehitelty useita selitysmalleja sille, miten sosiaaliset verkostot ja muilta saatava tuki voivat vaikuttaa terveyteen ja hyvinvointiin sosiaalisten, fysiologisten ja psykologisten väylien kautta (Berkman & Glass 2000).

Ystävyys, yksinäisyys ja kiusaaminen

Vastaajilta tiedusteltiin onko heillä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioista ja onko ystäviä sekä netissä että muualla vai vain netissä. Kysyttiin myös, ovatko he kokeneet tullessa jätetyiksi yksin kuluneen lukukauden aikana ja kuinka usein. Myös kiusatuksi tulemista ja siihen osallistumista kysyttiin (taulukko 14).

Perheen varallisuus. Vähävaraisimmilla oppilailla oli hieman harvemmin läheisiä ystäviä kuin muilla ja he ilmoittivat jonkin verran useammin, että heillä oli ystäviä vain netissä.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneiden vanhempien lapsilla oli hieman vähemmän läheisiä ystäviä kuin muilla ja heistä jonkin verran useampi ilmoitti, että ystäviä on vain netissä. Heidät oli myös jätetty hieman muita useammin yksin ja heitä oli kiusattu useammin.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapsissa oli lievästi enemmän heitä, joilla oli ystäviä vain netissä ja heidät oli jätetty yksin hieman useammin kuin muut.

Taulukko 14. Läheinen ystävä, ystävät netissä, yksin jätetyksi tuleminen, kiusatuksi tuleminen ja kiusaajana toimiminen sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Läheinen ystävä / Ystävät netissä / Yksin jääminen / Kiusatuksi tuleminen / Kiusaamiseen osallistuminen	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Onko läheinen ystävä							
Ei läheisiä ystäviä	3	5	9	5	6	4	7
Yksi läheinen ystävä	17	15	19	16	18	16	18
Kaksi läheistä ystävää	21	21	21	20	25	21	22
Useampia läheisiä ystäviä	3	5	9	5	6	4	7
Ystävät netissä							
Vain muualla kuin netissä	33	39	38	37	39	38	38
Sekä netissä että muualla	66	60	58	62	58	61	59
Pelkästään netissä	1	1	4	1	3	1	3
Onko jätetty yksin							
Useita kertoja viikossa	5	4	7	4	7	4	7
Noin kerran viikossa	5	6	6	5	8	5	8
Harvemmin	35	37	35	35	39	38	32
Ei lainkaan	55	53	52	55	47	53	53
Kiusatuksi tuleminen							
Useita kertoja viikossa	3	3	6	3	6	4	3
Noin kerran viikossa	4	5	6	5	5	4	6
Harvemmin	28	28	26	26	30	27	30
Ei lainkaan	65	64	62	66	59	65	61
Kiusaamiseen osallistuminen							
Useita kertoja viikossa	1	1	2	1	2	0	2
Noin kerran viikossa	2	2	1	2	2	2	3
Harvemmin	18	20	22	20	18	20	19
Ei lainkaan	79	77	75	77	78	78	76

Yksinäisyyden kokemuksia tiedusteltiin tätä tutkimusta varten yksinkertaistetuilla PNDL-mittarin kysymyksillä (Peer Network Dyadic Loneliness Scale). Osioista laske-
tut summat kuvasivat kokonaisyksinäisyyttä sekä sosiaalista ja emotionaalista yksi-
näisyyttä siten, että suuret arvot merkitsivät suurempaa yksinäisyyttä (taulukko 15).

Perheen varallisuus. Kokonaisyksinäisyys ja sosiaalinen yksinäisyys olivat sitä runsaampia, mitä vähävaraisempi perhe oli. Emotionaalinen yksinäisyys oli suurinta vähävaraisimmilla muihin kahteen ryhmään verrattuna.

Vanhempien työttömyys. Yksinäisyyden kokonaismäärä, sosiaalinen yksinäisyys ja emotionaalinen yksinäisyys olivat yleisempiä vanhempien työttömyyttä kokeneilla vastaajilla kuin muilla.

Perhetyyppi. Yksinäisyyden kokonaismäärä, sosiaalinen yksinäisyys ja emotionaalinen yksinäisyys olivat yleisempiä muissa kuin ydinperheissä.

Taulukko 15. Yksinäisyyttä koskevan kysymyksen osioista lasketun kokonaissumman sekä sosiaalista ja emotionaalista yksinäisyyttä kuvaavien summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat sosioekonomisen aseman mukaan

Yksinäisyyden kokonaissumma ja sen ulottuvuudet	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Yksinäisyyssumma	15.2 (4.1)	16.0 (4.7)	16.9 (4.7)	15.6 (4.5)	16.9 (4.7)	15.7 (4.5)	16.7 (4.6)
Sosiaalinen yksinäisyys	9.1 (2.8)	9.4 (2.8)	9.8 (2.7)	9.2(2.7)	9.9 (2.8)	9.3 (2.7)	9.8 (2.8)
Emotionaalinen yksinäisyys	6.2 (2.1)	6.2 (2.1)	7.1 (2.6)	6.4 (2.4)	7.0 (2.4)	6.5 (2.4)	(6.9 2.5)

Yläkoululaisilta kysyttiin myös vakituisesta seurustelusta (ei taulukkoa). **Perheen varallisuus.** Tilastollisesti merkitseviä eroja ei ollut. **Vanhempien työttömyys.** Seurustelu oli yleisempää vanhempien työttömyyttä kokeneiden (19 %) kuin muiden (12 %) nuorten keskuudessa (**). **Perhetyyppi.** Ydinperheiden vastaajista seurusteli 89 % ja muiden perheiden vastaajista 81 % seurusteli (**).

Kysyttäessä omaehtoista yksinäisyyttä eli vastaajan kokemusta yksin olemisesta nauttimisesta ei ollut eroja sosioekonomisen aseman luokkien välillä. Näin vastanneiden osuudet vaihtelivat 86 prosentin ja 91 prosentin välillä.

Yläkoululaisilla oli vanhempien korkeamman koulutuksen mukaisia eroja yksinäisyyden, ystävyyden ja kiusaamisen esiintymisessä (asetelma 8). Alimmassa koulutusryhmässä koettiin muita ryhmiä useammin näitä ihmissuhteiden ongelmia.

Asetelma 8. Yksinäisyyden, ystävyyden ja kiusaamisen yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Onko läheinen ystävä	Alimmassa koulutusryhmässä valittiin useimmin vastausvaihtoehto ”ei läheisiä ystäviä” (**)
Ystävät netissä	Alimmassa koulutusryhmässä valittiin useimmin vastausvaihtoehto, jonka mukaan ystäviä on pelkästään netissä (***)
Onko jätetty yksin	Alimman koulutusryhmän nuoret kokivat useammin tullessa jätetyiksi yksin useita kertoja viikossa ja lukion käyneiden vanhempien nuoret kokivat näin harvimmoin (*)
Kiusatuksi tuleminen	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (*)
Kiusaamiseen osallistuminen	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (***)
Yksinäisyyssumma	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä enemmän kokonaisyksinäisyyttä kuin kahdessa ylimässä (**)
Sosiaalinen yksinäisyys	Sosiaalinen yksinäisyys sitä suurempaa, mitä alempi vanhempien koulutustaso (**)
Emotionaalinen yksinäisyys	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä enemmän kokonaisyksinäisyyttä kuin kahdessa ylimässä (*)
Seurustelu	Yleisintä alimmassa koulutusryhmässä (*)
Omaehtoinen yksinäisyys	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja

Pohdinta ystäivistä, yksin jäämisestä ja kusaamisesta

Sosioekonomisen aseman osoittamista vain vanhempien koulutustaso erotteli nuoria sen suhteen, kokivatko he itsellään olevan ystäviä; alimmin koulutettujen vanhempien nuorilla oli ystäviä muita harvemmin. Ystävien löytyminen vain netistä oli hieman yleisempää kahdessa alimmassa varallisuusluokassa korkeimpaan verrattuna ja myös matalimmin koulutettujen vanhempien perheissä. Koko maan nuoria koskevassa tutkimuksessa on myös löydetty niiden nuorten joukko, joilla joiden ystävyys-suhteet ja ystävien tapaamiset rajoittuvat vain nettiin siten, että kasvokkain tapahtuvia tapaamisia on harvoin (Merikivi ym. 2016). Yksin jätetyksi tuleminen oli yleisempää, jos vanhempi oli kokenut työttömyyttä. Vaikka suorien kysymysten pal-

jastamassa kuvassa sosioekonomiset erot olivatkin harvinaisia, osoista koostuvan yksinäisyysmittarin tarkastelu kaikilla sen ulottuvuuksilla kuitenkin osoitti suuria ja johdonmukaisia eroja niin, että mitä matalampi oli sosioekonominen asema, sitä enemmän koettiin yksinäisyyttä. Niina Junttilan tutkimuksen mukaan yksinäisyys, ja erityisesti sosiaalinen, suhdeverkoston olemassaoloa ja joukkoon kuulumisen tunnetta mitattava osa, on melko pysyvä ja iän myötä vahvistuva (Junttila 2010, Junttila 2015.) Yläkouluikäisillä yksinäisyyden on havaittu ennustavan vahvasti monia koulutyötä haittaavia ongelmia, kuten sosiaalista ahdistuneisuutta, sosiaalista fobiaa ja masennusta (Junttila ym. 2010). Seinäjoen koulujen tutkimusaineistokin siis kertonee jotakin jo lasten ja nuorten kohdalla havaittavaa siitä ilmiöstä, joka tulee selkeästi näkyviin Juho Saaren johdolla toteutetussa väestötason suomalaisessa yksinäisyystutkimuksessa. Sen havainto on, että yksinäisyys on vahvasti yhteydessä yhteiskunnan eroarvoisuuteen ja siitä seuraavaan tunteeseen tasa-arvon puutteesta ja vähäisestä luottamuksesta. (Saari 2016.) Niina Junttila on tutkimuksessaan havainnut vanhempien yksinäisyyden ennustavan lasten yksinäisyyden kokemusta siten, että väliin tulevana tekijöinä voivat olla esimerkiksi vanhemmuutta koskeva vähäisen kyvykkyyden tunne, lapsen heikot sosiaaliset taidot tai heikot yhteistyötaidot (Junttila 2010). On mahdollista, että nyt tutkitussa joukossakin on käynnissä tämänkaltaisia yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen kiinnittyviä sukupolvesta toiseen kehittyviä prosesseja. Niitä ei kuitenkaan nyt tutkittu.

Ainoa kiusatuksi tulemisen tai kiusaamiseen osallistumisen sosioekonominen ero oli se, että alimmin koulutettujen vanhempien lapset ilmoittivat useimmin osallistuneensa kiusaamiseen. Useita kertoja viikossa kiusatuksi tulleiden osuudet vaihtelivat kolmesta kuuteen prosenttiin, joten koko koulun tasolla kiusaamisen ehkäisemistä on syytä jatkaa. Kiusaamisella on suuri haitallinen vaikutus hyvinvointiin, mielenterveyteen ja koulumenestykseen. Mielenterveydelle aiheutuvat haitat voivat olla niin vakavia, että vaativat asiantuntija-apua, mutta vanhempien että koulu-kaverien antaman tuen on havaittu suojaavan kiusattuja nuoria heikolta koulumenestykseltä (Rothon ym. 2011). Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen Seinäjoella on tässä asiassa tapahtunut paljon, mm. ”Kukaan ei ole nolla” -haastekampanja videoineen (<https://www.youtube.com/watch?v=dm8ytwe3sbU>) ja joukkotapahtumineen. On mielenkiintoista nähdä, mitä tuleva Kouluterveydestutkimus kertoo tapahtuneesta kehityksestä. Koko yhteisön innostamisella mukaan torjumaan kiusaamista on varmasti merkitystä, sillä se antaa mahdollisuuden oman roolin – kiu-

saajan, uhrin, apurin, vahvistajan, puolustajan tai ulkopuolisen (ks. Salmivalli ym. 1996) – uudelleen arvioimiseen ja ehkä roolin vaihtamiseen.

Tulevaisuuden voimavarat

Sosiaaliset taidot, itsetunto ja tunnetietoisuus

Sosiaalisia taitoja mitattiin MASK-mittarilla (Multisource Assessment of Children's Social Competence), jonka osiомуuttujista laskettiin neljää ulottuvuutta kuvaavat summamuuttujat (taulukko 16). *Itsetunnon* mittaamiseen käytettiin RSES-mittaria (Rosenberg Self-esteem Scale), jonka kaikista osioista laskettiin summamuuttuja siten, että suuri arvo merkitsi parempaa itsetuntoa. *Tunnetietoisuuden* TAS-mittarilla (Toronto Alexitymia Scale) tiedustellut oppilaiden arviot kyvystään tunnistaa eri tilanteissa omia tunteitaan (11 osiota) laskettiin yhteen summamuuttujaksi, jonka suuret arvot merkitsivät suurempia vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä. Näitä indikaattoreita on kuvattu tarkemmin tutkimuksen ensimmäisessä raportissa (Koivusilta 2014).

Perheen varallisuus. Sosiaalisten taitojen negatiivisiin osatekijöihin lukeutuvaa impulsiivisuutta oli eniten kahdessa vähävaraisemmassa ryhmässä ja vaikeus tunnistaa omia tunteita oli sitä suurempi, mitä vähävaraisempi perhe oli.

Vanhempien työttömyys. Työttömyyttä kokeneissa perheissä oli vähemmän sosiaalisten taitojen positiivisiin osatekijöihin lukeutuvaa osatekijää eli yhteistyötaitoja ja enemmän negatiivisia osatekijöitä eli impulsiivisuutta ja häiritsevyyttä. Oppilaiden itsetunto oli hieman heikompi työttömyyttä kokeneissa kuin muissa perheissä.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapsilla oli ydinperheiden lapsia vähemmän sosiaalisten taitojen molempia positiivisia osatekijöitä eli yhteistyötaitoja ja empatiataitoja sekä hieman heikompi itsetunto ja kyky tunnistaa omia tunteita.

Taulukko 16. Sosiaalisten taitojen ulottuvuuksien, itsetunnon ja tunnetietoisuuden keskiarvot ja keskihajonnat sosioekonomisen aseman mukaan¹⁾

Sosiaalisten taitojen ulottuvuudet /Itsetunto / Tunnetietoisuus	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Muu	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Sosiaaliset taidot: yhteistyö ²⁾	15.6 (2.4)	15.3 (2.4)	15.1 (3.1)	15.5 (2.6)	14.9 (3.0)	15.5 (2.5)	14.9 (3.1)
Sosiaaliset taidot: empatia ²⁾	10.1 (1.5)	10.0 (1.5)	9.8 (1.9)	10.0 (1.6)	9.9 (1.7)	10.1 (1.5)	9.7 (1.9)
Sosiaaliset taidot: impulsiivisuus ²⁾	5.6 (1.9)	6.1 (2.1)	6.0 (2.3)	5.8 (2.0)	6.2 (2.2)	5.9 (2.1)	6.1 (2.3)
Sosiaalisen taidot: häiritsevyys ²⁾	6.5 (2.2)	6.8 (2.5)	6.5 (2.5)	6.5 (2.4)	6.9 (2.5)	6.5 (2.3)	6.8 (2.5)
Itsetunto ²⁾	35.4 (6.5)	34.5 (6.9)	34.3 (7.0)	35.2 (6.6)	33.5 (7.2)	35.1 (6.6)	33.5 (7.0)
Tunnetietoisuus ³⁾	25.1 (7.7)	27.6 (8.4)	28.1 (8.5)	26.8 (8.3)	27.7 (8.3)	26.6 (8.1)	28.2 (8.7)

¹⁾ Eri ulottuvuuksien arvojen suuruutta ei voi verrata keskenään, vaan vertailu on tehtävä vain kunkin ulottuvuuden sisällä. ²⁾ Suuri arvo=enemmän ko. ominaisuutta. ³⁾ Suuri arvo=enemmän vaikeuksia ko. ominaisuudessa.

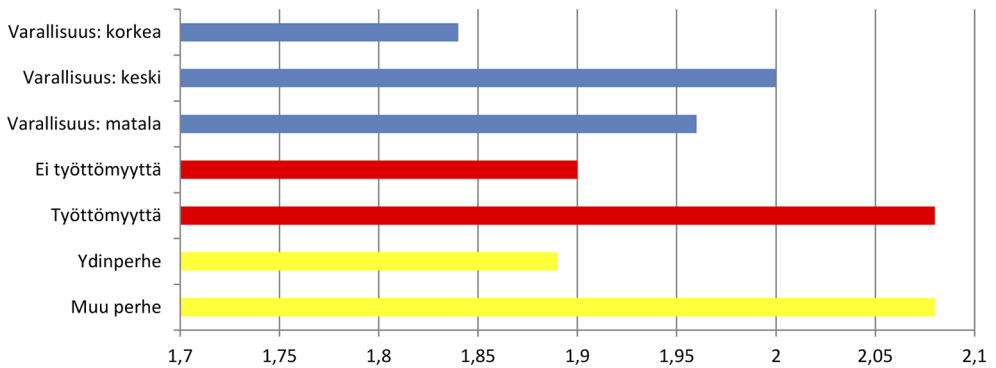
Yläkoululaisilla yhteistyö- ja empatiataidot olivat sitä paremmat, mitä koulutettumia vanhemmat olivat, ja sekä itsetunto että tunnetietoisuus olivat heikommat kahdessa alimmassa vanhempien koulutuksen mukaisessa ryhmässä (asetelma 9).

Asetelma 9. Sosiaalisten taitojen, itsetunnon ja tunnetietoisuuden yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaslukkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Sosiaaliset taidot: yhteistyö	Mitä korkeampi vanhempien koulutus, sitä paremmat yhteistyötaidot (**)
Sosiaaliset taidot: empatia	Mitä korkeampi vanhempien koulutus, sitä paremmat empatiataidot (**)
Sosiaaliset taidot: impulsiivisuus	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Sosiaaliset taidot: häiritsevyys	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Itsetunto	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä itsetunto heikompi kuin kahdessa ylimmissä (**)
Tunnetietoisuus	Kahdessa alimmassa koulutusryhmässä tunnetaidot heikommat kuin kahdessa ylimmissä (**)

Onnellisuus, koettu vaikutusmahdollisuus ja luottamus

Kuviossa 4 on esitetty viisiluokkaisen (ks. taulukko 1) onnellisuusmuuttujan keskiarvot kaikissa sosioekonomisen aseman luokissa. Pieni arvo merkitsee suurempaa onnellisuutta. **Perheen varallisuus.** Kyselyhetkinen onnellisuus oli yleisintä varakkaimpien perheiden lapsilla (*). **Vanhempien työttömyys.** Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapsilla onnellisuus oli vähäisempää kuin työttömyyttä kokemattomilla (**). **Perhetyyppi.** Onnellisuus oli vähäisempää muissa kuin ydinperheissä (***)

Kuvio 4. Onnellisuusmuuttujan keskiarvot sosioekonomisen aseman mukaan (pieni arvo merkitsee suurempaa onnellisuutta)

Vastaajilta kysyttiin myös arviota siitä, miten hyväksi he kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa moniin itseään ja omaa elämäänsä koskeviin asioihin (ei taulukkoa). **Perheen varallisuus.** Tunne vaikutusmahdollisuuksista kasvoi perheen varallisuuden mukana (*) siten, että vaikutusmahdollisuuksiinsa uskoneiden prosenttiosuudet olivat 63 %, 68 % ja 75 % siirryttäessä matalimman varallisuuden perheistä varakkaimpiin. **Vanhempien työttömyys.** Vanhempien työttömyydellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tähän kokemukseen. **Perhetyyppi.** Myöskään perhetyyppi ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä kokemukseen vaikutusmahdollisuuksista.

Koska myös muita ihmisiä kohtaan koetulla luottamuksella ajateltiin olevan merkitystä tulevaisuuteen suuntautumiselle, sitä mitattiin neljällä kysymyksellä (taulukko 17).

Perheen varallisuus. Mitä vähävaraisempi perhe oli, sitä harvemmin koettiin, että on ystäviä tai omaisia, joilta voi pyytää apua.

Vanhempien työttömyys. Jos vanhemmat olivat kokeneet työttömyyttä, lapsella oli hieman muita useammin se vähäistä luottamusta tai jopa kyynisyyttä heijastava ajatus, että suuri osa ihmisistä ajattelee vain omaa etuaan. Työttömyyttä kokeneiden perheiden lapsilla oli myös muita harvemmin tunne siitä, että ihmiset kohtelevat heitä reilusti.

Perhetyyppi. Muiden kuin ydinperheiden lapset ajattelivat ydinperheiden lapsia harvemmin, että heillä on ystäviä tai omaisia, joilta voi pyytää apua tai neuvoa, että suuri osa ihmisistä on avuliaita ja että ihmiset kohtelevat reilusti.

Taulukko 17. Muita ihmisiä kohtaan koettua luottamusta kuvaavien osioiden jakaumat sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä?	Vastausvaihtoehdot	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
		Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Minulla on ystäviä tai omaisia, joilta voin pyytää apua tai neuvoa	Samaa mieltä	91	89	84	90	86	90	84
	Ei samaa eikä eri mieltä	6	9	13	8	11	8	13
	Eri mieltä	3	2	3	2	3	2	3
Suuri osa ihmisistä on avuliaita	Samaa mieltä	78	74	70	76	72	77	68
	Ei samaa eikä eri mieltä	18	23	26	21	24	20	27
	Eri mieltä	4	3	4	3	4	3	5
Suuri osa ihmisistä ajattelee vain omaa etuaan	Samaa mieltä	17	16	15	16	19	15	19
	Ei samaa eikä eri mieltä	49	53	52	50	55	53	50
	Eri mieltä	34	31	33	34	26	32	31
Ihmiset kohtelevat minua yleensä reilusti	Samaa mieltä	79	74	71	77	68	77	70
	Ei samaa eikä eri mieltä	18	23	24	20	28	20	26
	Eri mieltä	3	3	5	3	4	3	4

Sekä vähäinen onnellisuuden että vaikutusmahdollisuuksien kokeminen oli tyypillisempää vähemmän koulutettujen vanhempien yläkoululaisille kuin muille vastaajille (asetelma 10). Myös luottamus muihin ihmisiin, kyynisyyden kokemusta lukuun ottamatta, oli hieman yleisempää vähemmän koulutetuissa kuin muissa perheissä.

Asetelma 10. Tulevaisuuden voimavarojen yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen seitsemäs- ja kahdeksaslukkalaisilla

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Onnellisuus	Kahdessa ylimmässä koulutusryhmässä koettiin onnellisuutta useammin kuin kahdessa alimmassa ja onnettomiksi itsenä kokeneita oli useammin kahdessa alimmassa ryhmässä (***)
Vaikutusmahdollisuus	Vaikutusmahdollisuuksia koettiin harvimmoin ammattikoulutettujen vanhempien ryhmässä ja alimmassa koulutusryhmässä koettiin useimmin vaikutusmahdollisuuksien puutetta (**)
Luottamus: Minulla on ystäviä tai omaisia, joilta voin pyytää apua tai neuvoa	Harvimmoin näin koettiin alimmassa koulutusryhmässä (**)
Luottamus: Suuri osa ihmisistä on rehellisiä ja avuliaita	Harvimmoin näin koettiin alimmassa koulutusryhmässä (*)
Luottamus: Suuri osa ihmisistä ajattelee vain omaa etuaan	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Luottamus: Ihmiset kohtelevat minua yleensä reilusti	Harvimmoin näin koettiin alimmassa koulutusryhmässä (*)

Pohdinta tulevaisuuden voimavaroista

Koulunkäyntiä ja tulevaisuuden suunnittelua tukevin voimavaroina tarkasteltiin kolmea henkilökohtaista, mutta vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa kehittyvää piirrettä, sosiaalisia taitoja, itsetuntoa ja tunnetietoisuutta. Sosiaalisten taitojen osalta oli suuria eroja siten, että vanhempien työttömyyttä kokeneiden ja muissa kuin ydinperheissä eläneiden lasten sekä matalasti koulutettujen vanhempien nuorten yhteistyötaidot olivat heikommät kuin muissa sosioekonomisissa ryhmissä elävien lasten ja nuorten. Empatiataidot olivat vähäisemmät muissa kuin ydinperheissä ja vähän koulutettujen vanhempien nuorilla. Oppilaan itsetunto oli heikompi, jos vanhemmat olivat kokeneet työttömyyttä ja jos lapsi eli muussa kuin ydinperheessä ja yläkoululaisilla silloin, jos vanhempi kuului jompaankumpaan kahdesta alimmasta koulutusryhmästä. Vaikeudet tunteiden tunnistamisessa olivat sitä suurempia, mitä vähävaraisempi perhe oli ja ne olivat suurempia myös muiden kuin ydinperheiden lapsilla ja kahdessa alimmassa koulutusryhmässä.

Sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, miten hyvin oppilas pystyy toimimaan koulussa, sekä oppijana että vertaisryhmän jäsenenä. Niiden kaksi ensimmäistä aluet-

ta ovat ns. prososiaalisia taitoja, kuten esimerkiksi taipumus muiden auttamiseen, jakaminen ja tukeminen ja näiden seurauksena toverien hyväksynnän saaminen. Kaksi jälkimmäistä kuvaavat antisosiaalista käyttäytymistä, kuten impulsiivisuutta ja häiriökäyttäytymistä (Junttila ym. 2006). Itsetunto puolestaan antaa rohkeutta ottaa käyttöön omia vahvuuksia, asettaa itselleen korkea vaatimustaso, ottaa vastaan haasteita ja luottaa omiin tulevaisuutta koskeviin ratkaisuihin (ks. Keltikangas-Järvinen 1994). Tunnetietoisuudella tarkoitetaan kykyä tunnistaa ja nimetä omia tunteita, erotta niitä ruumiillisista tuntemuksista ja kuvata niitä muille (Mattila 2009). Sen on tutkimuksissa nähty monella tavalla liittyvän muihin ihmisiin kiinnittymiseen, ympäristöön sopeutumiseen ja vähäiseen stressiin, mitkä kaikki myös tukevat oppimista (ks. Abbasi ym. 2014). Heikon tunnetietoisuuden on havaittu koskevan kymmenesosaa suomalaisista aikuisista ja altistavan ihmistä monille sairauksille, sekä fyysisille että mielenterveyden häiriöille (Tolmunen ym. 2010, 2011, Mattila 2009) ja olevan yhteydessä matalaan koulutustasoon ja sosioekonomiseen asemaan (Salminen ym. 1999). Tarkastellut psykologiset ominaisuudet ovat yhteydessä toisiinsa (Junttila ym. 2012) ja mahdollista, että ne tekevät ihmisistä erityisen haavoittuvia elinympäristöjen vaikutuksille. Tapoja kehittää lasten ja nuorten sosioemotionaalisia taitoja kehitetään Suomessakin mm. koko maan kattavassa interventiossa, joihin liittyy tulosten systemaattista mittaamista ja arviointia (esim. Björklund ym. 2014, Kiviruusu ym. 2016).

Koska näiden henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi tulevaisuuteen suuntautumiseen vaikuttaa myös se, minkälaisena elämä koetaan ja miten arvioidaan siihen voitavan vaikuttaa. Niinpä tarkasteluun otettiin myös onnellisuuden kokeminen, vaikutusmahdollisuudet ja luottamus ihmisiin yleisesti, ei vain kouluympäristössä. Onnellisuus oli selvästi vähäisempää, jos vanhemmat olivat kokeneet työttömyyttä. Erityisen suuri ero oli perhetyyppien välillä siten, että muissa kuin ydinperheissä lapset kokivat vähemmän onnellisuutta. Omiin vaikutusmahdollisuuksiin uskonnossa sosioekonomisia eroja ei juuri ollut, mutta luottamuksen komponenteissa oli eroja siten, että vanhempien työttömyyttä kokeneet arvioivat muita harvemmin tulevaisuuden muiden ihmisten taholta oikeudenmukaisesti kohdelluiksi, ja muiden kuin ydinperheiden lapset kokivat harvemmin voivansa pyytää ihmisiltä apua tai että suuri osa ihmisistä on avuliaita. Onnellisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien kokeminen sekä mahdollisuus pyytää muilta apua olivat vähäisempiä, jos vanhemmillä oli matala koulutustaso.

Kokonaisuudessaan tulevaisuuden voimavarojen tarkastelu osoitti, että työtä vuorovaikutustaitojen ja omien sekä muiden ihmisten tunteiden tunnistamisen kehittämiseksi tarvitaan edelleenkin, varsinkin tasoittamaan erilaisista kotitaustoista tulevien oppilaiden lähtökohtien eroja. Jo edellä mainitussa tarkastelussaan Antti Maunu korostaa sitä, miten myös sosiaalisen luottamuksen rakentaminen on ryhmäilmiö, kuten niin moni asia lasten ja nuorten elämässä. Tärkeää on siis, että ryhmät ovat niin rakentavia ja turvallisia, että niissä myös heikoimmassa asemassa olevilla oppilailla on mahdollisuuksia luottamuksen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiselle (Maunu 2014). Hyväosaisiin sosioekonomisiin ryhmiin lukeutuvien lasten ja nuorten luottamuksen kokemiseen saattavat vaikuttaa myös edellä käsitellyt perheiden yhdessäoloa koskevat havainnot siten, että hyvinvoivien perheiden läheiset ihmissuhteet saavat aikaa myös tunnetta siihen, että ennalta tuntemattomat ja vieraatkin ihmiset voivat olla reiluja ja luottamuksen arvoisia (ks. Kouvo 2014). Näin ajatteleville oppilaille voi koulunkin ryhmiin liittyminen käydä luontevammin. Kouluyhteisön suuri mahdollisuus on siinä, että se tuo yhteen oppilaita hyvin monenlaisia taustoista, jolloin kaveripiiri voi jossain määrin heikentää kotitaustan vaikutusta (West 1997) ja sosioemotionaalisen kehityksen suojatekijöitä voidaan vahvistaa (Niemi ym. 2013).

Ajatukset tulevaisuudesta

Vastauksina kysymykseen suunnitelmista, joita oppilailla oli peruskoulunjälkeistä aikaa ajatellen taulukossa 18 on erikseen tieto siitä, onko suunnitelmaa olemassa sekä siitä, suuntaudutaanko lukioon tai ammattikoulutukseen vai muualle, esimerkiksi työhön tai ulkomaille. Yläkoululaisilta kysyttiin myös ajatuksia aikuisiän elannon hankkimistavasta ja siitä, mihin suuntaan he ajattelivat asioidensa menevän tulevaisuudessa.

Perheen varallisuus. Jokin suunnitelma peruskoulun jälkeisestä suunnasta oli oppilaalla sitä harvemmin, mitä vähävaraisempi perhe oli, samoin lukioon tähdättiin sitä harvemmin. Omaa yritystä toivottiin yläkoululaisten keskuudessa useimmin korkean ja vähäisen varallisuuden perheissä. Vähävaraiset lapset olivat silti olivat usein valinneet myös luokkaan ”muu” luokitellun vastausvaihtoehdon. Vähävaraisten perheiden nuoret ajattelivat hieman muita useammin omien asioidensa voivan mennä tulevaisuudessa nykyistä huonompaan suuntaan.

Vanhempien työttömyys. Suunnitelmien osalta ryhmien väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, mutta työttömyyttä kokeneiden perheiden nuoret ajattelivat hieman muita useammin asioidensa menevän nykyistä huonompaan suuntaan.

Perhetyyppi. Lukiosuunnitelma oli harvinaisempi muissa kuin ydinperheissä ja nämä yläkoululaiset kokivat hieman ydinperheiden lapsia useammin, että asiat voivat tulevaisuudessa mennä nykyistä huonompaan suuntaan.

Taulukko 18. Suunnitelmat peruskoulun jälkeen sosioekonomisen aseman mukaan (%)

Suunnitelman olemassaolo / Suunnitelma tarkemmin / Elannon hankkimistapa koskeva suunnitelma / Mielikuva asioiden suunnasta omassa tulevaisuudessa	Keskiarvo (keskihajonta)						
	Perheen varallisuus			Vanhempien työttömyys		Perherakenne	
	Korkea	Keski	Matala	Ei	Kyllä	Ydin	Muu
Onko suunnitelmaa							
Kyllä	87	80	71	0	81	80	81
Ei	13	20	29	20	19	20	19
Suunnitelma tarkemmin							
Lukio tai kaksoistutkinto	66	58	38	57	53	58	47
Ammatillinen koulutus	17	17	24	18	21	17	24
Muu	17	25	38	25	26	25	29
Elantoa koskeva suunnitelma (7. ja 8. luokka)							
Oma yritys	25	18	26	21	24	22	21
Palkkatyö	63	72	56	69	60	68	62
Muu	12	10	18	10	16	10	17
Mielikuva asioista tulevaisuudessa (7. ja 8. luokka)							
Pysyvät ennallaan	34	35	30	34	33	35	30
Menevät parempaan suuntaan	64	62	61	64	59	62	63
Menevät huonompaan suuntaan	2	3	9	2	8	3	7

Yläkoululaisten keskuudessa lukioon menemistä suunniteltiin sitä useammin, mitä korkeampi oli vanhempien koulutustaso (asetelma 11). Vain peruskoulutuksen saaneiden vanhempien perheissä nuorilla oli muita useammin tunne siitä, että omat asiat voivat tulevaisuudessa mennä nykyistä huonompaan suuntaan.

Asetelma 11. Peruskoulun jälkeistä aikaa koskevien suunnitelmien yhteydet vanhempien korkeimpaan koulutukseen

Muuttuja	Koulutusryhmien erot
Onko suunnitelma	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Suunnitelma tarkemmin	Mitä korkeampi vanhempien koulutus, sitä useammin nuori suunnitteli menevänsä lukioon (***)
Elantoa koskeva suunnitelma	Ei tilastollisesti merkitseviä eroja
Mielikuva asioista tulevaisuudessa	Alimmassa koulutusryhmässä muita ryhmiä useammin tunne siitä, että asiat voivat mennä huonompaan suuntaan (**)

Pohdinta tulevaisuutta koskevista ajatuksista

Vastaajalla oli jokin suunnitelma tulevaisuutensa suhteen sitä useammin, mitä varakkaampi hänen perheensä oli, mutta muita eroja ei tässä suhteessa ollut. Lukioon tai kaksoistutkintoon tähtäävien osuus kasvoi perheen varakkuuden mukaisesti ja se oli myös yleisempää ydinperheissä kuin muissa perhemuodoissa sekä korkeammin koulutettujen vanhempien lapsilla. Varakkaiden ja vähävaraisten perheiden yläkoululaiset näkivät itsensä yrittäjinä hieman useammin kuin keskimäiseen varallisuusluokkaan kuuluvat ja vähävaraisimmilla oli muita useammin vastauksena ”muu” kuin muilla yläkoululaisilla. Vähävaraisten, työttömyyttä kokeneiden tai matalasti koulutettujen perheiden nuoret ajattelivat hieman muita useammin omien asioidensa voivan mennä nykyistä huonompaan suuntaan.

Tulevaisuutta koskevat ajatukset ja mielikuvat antavat viitteitä siitä, mihin suuntaan elämää ja toimintaa tullaan suuntaamaan (Nurmi 1995). Näiden ajatusten taustaksi on lapsillakin jo kertynyt paljon kokemuksia ja käsityksiä omista toiveista ja kyvyistä. Koulutusuran sekä terveyden ja hyvinvoinnin kehityksen onkin havaittu kietoutuvan toisiinsa läheisesti ja toisiaan ruokkivasti jo lapsuudesta lähtien (Koivusilta & Rimpelä 2000). Samalla matkaan tarttuu monia pitkälle aikuisikään vaikuttavia elämäntapoja. Esimerkiksi kansanterveyden kannalta keskeiset heikommissa sosiaalisissa asemissa eläville väestöryhmille ominaiset tottumukset, kuten tupaa-

kointi, terveyttä haittaava alkoholin käyttö, vähäinen liikunta ja epäterveelliset ruokatottumukset (Koivusilta 2011) yhdistyvät jo nuoruudessa tulevaa asemaa ennakoihin, kuten heikkoon koulumenestykseen, koulunkäynnin lopettamiseen peruskouluun tai suuntautumiseen väylille, jotka eivät johda pitkään koulutukseen (Koivusilta ym. 2013). Tärkein kasvualue koulunurilla on perhe ja sen voimavarat sekä arvostukset. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset usein hankkivat itselleenkin pitkän koulutuksen (Kivinen & Hedman 2016) ja samanlaista jatkuvuutta nähdään myös Seinäjoella. Vaikka Suomen koulutusjärjestelmä on joustava, peruskoulun ja toisen asteen välinen siirtymäkohta ja silloin tehdyt valinnat ovat yhä tulevaisuuden kannalta tärkeitä (OECD 2015) ja syrjäytymisen vaara kohtaavat varsinkin koulunkäynnin peruskouluun lopettavia (Notkola ym. 2013, Myrskylä 2012). Lähtökohtien erot korostuvat nykyään, kun kaikkiin nuoriin kohdistuu kasvavia odotuksia kansalaisina, koulutuksessa ja työelämävalmiuksissa. Jakautumista aktiiviseen ja passiiviseen joukkoon voi tapahtua myös niiden nuorten joukossa, joilla näyttäisi olevan parhaat edellytykset hyvinvointiin (ks. Karvonen & Koivusilta 2010, Giddens 1991), ja menestymisen paineet voivat näkyä mm. mielenterveyden ongelmina (West & Sweeting 2003).

Lopuksi

Tässä Seinäjoen koulujen perusopetuksen oppilaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa tarkasteltiin perheiden sosioekonomisen aseman merkitystä lasten ja nuorten sosiaaliselle hyvinvoinnille. Aseman mittaaminen perustui vastaajien ilmoitukseen perheen materiaalisen varakkuuden osatekijöistä, vanhempien kokemasta työttömyydestä tai pakkolomasta, perherakenteesta ja yläkoululaisilla myös vanhempien koulutustasosta. Vaikka Seinäjoella koululaisten hyvinvointi sekä yleisesti että kouluyhteisössä näytti hyvältä, sosioekonomisia eroja esiintyi runsaasti kaikilla hyvinvoinnin alueilla ja aseman osoittimilla.

Mittareiden arviointi ja aineiston edustavuuden tarkastelu

Vastausprosentit, 49 % neljäsluokkalaisilla ja 64 % seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaisilla, (yhteenlaskettuna) vastasivat nuorten ikäluokkien tutkimuksissa nykyään saatutettavia (esim. Kinnunen ym. 2013). Tytöt vastasivat hieman poikia useammin, mutta ero oli hyvin pieni. Perherakenteen jakauma vastaa hyvin tarkasti koko väestössä havaittua. Seinäjoen aineistossa äidin ja isä kanssa asui kaikki luokka-asteet yhteen laskien 73 % vastanneista. Koko väestössä tämä osuus oli 76 % (Suomen virallinen tilasto 2013), joten tulosten voidaan ajatella tältä osin olevan yleistettävissä koko maan perheisiin. Perheiden varallisuusindeksin tarkka vertaaminen koko maan tilanteeseen ei ollut mahdollista, sillä luokkiin jako kahden alimman luokan osalta tapahtui hieman erilaisin katkaisupistein kuin esimerkiksi Kämpin ja kumppaneiden (2012) WHO:n Koululaistutkimuksessa. Vuonna 2010 koko maassa indeksin ylimpään luokkaan kuului 51 % vastanneista ja Seinäjoen vastanneista oppilaista 71 %. On vaikea sanoa, mistä ero johtuu, mutta juuri sosioekonominen tausta on yksi niistä tekijöistä, jotka valikoivat ihmisiä vastaamaan. Terveysteen ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä selvittävässä tutkimuksessa hieman useammin vastaavat korkeammassa sosioekonomisissa asemassa olevat sekä työssä käyvät (Galea & Tracy 2007), ja valikoitumista on voinut tapahtua tässäkin vanhempien lupaan perustavassa tutkimuksessa. Vastaamisharhan mahdollisuus onkin aina otettava huomioon

tuloksia tulkittaessa. Kuitenkin vanhempien työttömyyttä koskeva kysymys kertoo aineiston edustavuudesta: 69 %:lla vastanneista kumpikaan vanhempi ei ollut ollut työttömänä edellisen vuoden aikana, ja koko väestön työllisyysaste oli vuoden 2014 heinäkuussa 71 % (Suomen virallinen tilasto 2014). Kaikkiaan siis aineisto näyttää perheiden elinolojen osalta näitä mittareita käyttäen edustavan melko hyvin koko maan sosioekonomisten asemien jakaumia. Vanhempien koulutuksen osalta kuitenkin valikoitumista oli tapahtunut: verrattuna koko 15–64-vuotiaan väestön koulutusjakaumaan aineistossa oli paljon vähemmän vain perusasteen tutkinnon suorittaneita ja paljon enemmän korkeakoulutettuja vanhempia (<https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>). Yhdistetyn vanhempien korkeinta koulutusta kuvaavan muuttujan, alimpaan, vain peruskoulutuksen saaneiden ryhmään lukeutui 32 oppilasta (4 % vastanneista). Tämä jako katsottiin kuitenkin aiheelliseksi, sillä terveys- ja hyvinvointiongelmien on tutkimuksissa nähty koskettavan erityisesti tutkintokoulutusta vaille jääneitä (Palosuo ym. 2007). Valikoituneisuutta koskevan tiedon perusteella voidaan ajatella, että todellisuudessa sosioekonomiset erot olisivat olleet nyt havaittuja suurempia, jos myös vähemmän koulutettujen perheiden nuoria olisi ollut vastaajissa enemmän.

Kuva, jonka tutkimus paljastaa, riippuu käytetyistä mittareista ja analyysivaiheen ratkaisuksista, kuten siitä, käsitelläänkö valittuja alkuperäisiä vastausvaihtoehtoja vai niistä tiivistettyjä luokkia tai tunnuslukuja, kuten keskiarvoja. Tiedon runsaudesta johtuvan tiivistämisen vuoksi menetettiin se informaatio, jonka äärimmäiset vastausvaihtoehdot olisivat antaneet. Ei myöskään tarkasteltu vuosiluokkien ja sukupuolten välisiä eroja, vaan niitä koskevaa tietoa löytyy ensimmäisistä raporteista (Koivusilta 2014, 2015). Yksi menetelmällinen valinta koski perheen varallisuuden mittaamiseen käytetyn kysymyssarjan osioita (Currie ym. 2008). Esimerkiksi PISA-tutkimuksessa osioita on enemmän, sillä kysytään onko oppilailla oma huone, kirjoituspöytä opiskelua varten, internetyhteys, erilaista kirjallisuutta, taideteoksia, astianpesukone, taulutelevisio, kodin hälytysjärjestelmä sekä kuinka monta matkapuhelinta, televisiota, tietokonetta, autoa, kylpyhuonetta ja kirjaa heidän kotonaan oli (Vettenranta ym. 2016). Tämänkaltaiset indikaattorit kertovat myös kyvystä kuluttamisen kautta liittyä toivottaviin viiteryhmiin ja suosia trendikkäitä brändejä (Väistö 2010). Markkinataloudessa vähäiset kulutusmahdollisuudet ovat merkki sosiaalisissa vertailuissa syntyvästä niin sanotusta suhteellisesta huono-osaisuudesta. Heikko status tai asema ”nökkimisjärjestyksissä” voi haitata hyvinvointia psykososiaalisia väyliä pitkin, esimerkiksi mielipahan, turhautumisen, epävarmuuden tuntei-

den, itsetunnon murentumisen tai sosiaalisen eristäytymisen tai jopa elimistön fysiologisten stressireaktioiden välityksellä (Marmot 2005, Kawachi ja Berkman 2000, Wilkinson & Pickett 2011). Nuorten ja heidän perheidensä elämänpiireihin soveltuviin osioista koostuvien indikaattorien vahvuus on, että kysymyksiin on helppo vastata ja osioiden summat antavat perinteisten mittarien kanssa yhdenmukaista tietoa (Wardle ym. 2002).

Myös nyt tehty vanhempien työttömyyden ja perherakenteen selvittäminen tahtuu yksinkertaisilla kysymyksillä, joskin vastaukset voivat sisältää epävarmuutta, kuten myös yläkoululaisilta kysytyt vanhempien koulutus. Yhdessä kaikki käytetyt mittarit kuitenkin kertovat melko yhdenmukaisesti, että hyvinvoinnin ja tulevaisuuden voimavarojen sosioekonomisia eroja esiintyy runsaasti. Oletettavaa on, että eroja esiintyisi myös muunlaisia mittareita käytettäessä, ja viime vuosina onkin kehitetty useita näihin ikävaiheisiin pureutuvia tapoja saada selville sosiaalisia asemia. Voidaan esimerkiksi pyytää vastaajaa asettamaan itsensä sopivalle kohdalle asemia kuvaavilla tikapuilla (Goodman ym. 2001, Kalalahti ym. 2011). Näin tehden voidaan arvioida myös muita hyvinvointiin yhteydessä olevia henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten kokemusta omasta suosiosta, viehättävyydestä tai urheilullisuudesta (Sweeting ym. 2011). Myös koulumenestystä ja peruskoulun jälkeen valittua koulutusväylää voidaan käyttää henkilökohtaisen sosiaalisen aseman osoittimena, sillä ne ennustavat vahvasti aikuisiän koulutusastetta ja hyvinvointia. Koulussa paremmin menestyvät ja pitkään koulutukseen suuntaavat myös usein omaksuvat terveyttä ja hyvinvointia rakentavia elämäntapoja. (Koivusilta ym. 2013.)

Viestit tulevaisuudelle

Ensimmäisessä raportissa muistutettiin, miten huonosti voivien lasten ja nuorten pientenkin prosenttiosuuksien takana kuitenkin on suuri joukko yksilöitä (Koivusilta 2014). Tämän merkitys tulee selvästi esille tässä tutkimuksessa, kun nähdään, että osa oppilaista on lähtökohdiltankin muita suuremmassa vaarassa kokea useita ongelmia. On siis syytä edelleen vahvistaa kodin ja koulun mahdollisuuksia auttaa lasten kiinnittymistä yhteisöihin ja yhteiskuntaan tavoilla, joita lähtökohtien epätasa-arvo ei haittaisi. Tärkeää on myös tiedostaa, että ei tutkimuksissa välttämättä löydetä suuren absoluuttisen puutteen ja kurjuuden vallassa eläviä lapsia ja perheitä, vaan hyvinvoinnin eroja esiintyy asteittaisesti myös etuoikeutettujen ryhmien

sisällä (Palosuo ym. 2007). Hyvinvointia edistävän ja tasa-arvoa lisäävän toiminnan tarpeellisuutta voidaan perustella samoin argumentein kuin perustellaan terveyden eriarvoisuuden vähentämistä: erot eivät ole eettisesti hyväksyttäviä, heikko hyvinvointi altistaa sosiaaliselle ja taloudelliselle syrjäytymiselle, epätasa-arvoa vähentämällä voidaan yksilöllisen kärsimyksen lisäksi pienentää yhteiskunnan kustannuksia ja parantaa palvelujen ja toimintakykyisen työvoiman saatavuutta. Näyttää siltä, että näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan sekä yleisesti kaikkiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa toimintaa että työtä niiden yhteiskunnan osaryhmien tukemiseksi, joiden perheet ja lapset ovat hyvinvointinsa kannalta vaarassa. (Ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2008.) Mitä varhaisemmassa vaiheessa perheiden ja lasten elämää tämä tapahtuu, sitä onnistuneempia ovat vaikutukset ja sitä paremmilla eväillä varustettuina lapset lähtevät koulutielle.

Tutkimus kohdistui vuoteen 2014, jonka jälkeen huoli mm. työllisyystilanteesta ja lapsiperheiden toimeentulon kehityksestä ei ainakaan ole vähentynyt. Pelko jota aikuiset kokevat työelämän arvaamattomuuden vuoksi voi heijastua lasten ajatukseen tulevaisuudesta; työttömyyttä kokeneiden perheiden lapsilla näyttäisi vähenevän usko siihen, että itse saa isona töitä (Salmi ym. 1996). Työhön ja toimeentuloon liittyvä epävarmuus voi koko yhteiskunnan tasolla vähentää instituutioita ja muita ihmisiä kohtaan tunnettua luottamusta (Arias ym. 2013). Tästä kertoo myös uusin Nuorisobarometri, jonka mukaan kynnisyys ja yhteiskuntaa sekä kanssaihmiä kohtaan koettu epäluottamus lisääntyy nopeasti (Myllyniemi 2017). Vaikka aivan toivontonta puutetta ei koettaisikaan, rahanpuute altistaa lapsia ja nuoria monenlaiselle haavoittuvuudelle ja jäämiselle ilman normaalielämään kuuluvia asioita, esimerkiksi harrastuksia tai tavaroita, joita ”on kaikilla” (Hakovirta & Rantalaiho 2012, Kaikkonen ym. 2012).

Vaikka tässä tutkimuksessa kerättiin seurantatietoakin, tutkimusasetelma ei mahdollistanut yksilöllisten polkujen seuraamista (Koivusilta 2015). Kehityskulkujen pitkäaikainen seuraaminen, ns. elämäntutkimus, on kuitenkin tärkeää, jotta saadaan selville, miten perhetausta vaikuttaa pitkällä aikavälillä elinympäristön ominaisuuksien, muotoutuvan elämäntavan ja henkilökohtaisten ominaisuuksien kasautuviin ja ketjuuntuviin vaikutuksiin (Kuh ym. 2003, Berg 2017, Keskilä ym. 2009). Lapsuudessa koetut ongelmat voivat olla osa jopa ylisukupolvista huono-osaisuutta. THL:n vuoden 1987 syntymäkohortin seurantatutkimus näyttää 1990-luvun alun lamakauden vaikuttaneen perheiden ilmapiiriin, vanhempien jakamiseen ja keskinäiseen suhteeseen. Vanhempien huono mielenterveys on lisän-

nyt lasten käytösongelmien, masentumisen, ahdistuneisuuden ja alkoholin käytön riskiä. (Paananen ym. 2012.) Lapsuudessa taloudellista huono-osaisuutta kokeneilla on myös suurempi riski pienituloisuuteen aikuisiässä (Ristikari ym. 2016, Sirniö ym. 2013). Jotta voitaisiin katkaista sukupolvelta toiselle siirtyviä huono-osaisuuden ketjuja, tarvitaan tukea, jota toteutetaan yhdessä perheiden kanssa ottaen huomioon perheiden lähtökohdat (Paavilainen & Flinck 2016, 2015). Siksi kodin ja koulun yhteydenpidon ja yhdessä toimimisen muotoja kannattaa sitkeästi kehittää siihen suuntaan, että yhä useammat vanhemmat tulisivat mukaan toimimaan yhdessä koulun kanssa lastensa parhaaksi.

Lasten hyvinvointierojen vähentämiseen tähtäävässä työssä on hyvä tiedostaa, että samalla tavalla kuin on olemassa haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä, on olemassa myös lähtökohtien eroja tasoittavia suojaavia tekijöitä. Yksi yksilöllinen voimavara, jota myös koulussa voidaan kehittää on resilienssi eli sinnikkyys, kyky sopeutua, selviytyä ja toimia vaikeissakin tilanteissa (Boniwell & Ryan 2012). On tehty tutkimusta myös toisesta suojaavien tekijöiden kokonaisuudesta, jota kutsutaan vielä suomentamattomalla nimityksellä ”reserve capacity”. Siihen luetaan kuuluvaksi useita sekä henkilökohtaisia että vuorovaikutuksessa syntyviä voimavaroja, jotka parantavat elämässä selviytymisen kykyjä ja taitoja, jotka puolestaan auttavat saavuttamaan mm. koulutustavoitteita. Resurssien ulottuvuuksina pidetään kykyä kontrolloida omaa terveyttä, pystyvyyden tunnetta sekä sosiaalisen tuen olemassaoloa (Matthews & Gallo 2011, Matthews ym. 2010.) Näiden osatekijöitä voivat olla esimerkiksi tässä tutkimuksessa tarkastellut sosiaalisten taitojen positiiviset ulottuvuudet ja itsetunto tai kyky tunnistaa ja nimetä ja käsitellä omia tunteita. Näitä vahvistamalla voidaan vähentää elämänkulkua hankaloittavien tekijöiden kasautumista ja ketjuuntumista. Vielä ei kuitenkaan tarkalleen tiedetä, missä määrin henkilökohtaiset voimavarat voivat todella kompensoida sosioekonomisiin olosuhteisiin kytkeytyviä ongelmia ja minkälaisin toimenpitein tämä aivan parhaiten tapahtuisi (Kroenke 2008).

Kaiken kaikkiaan hyvinvointierojen vähentämisen kannalta on tärkeää, että jo perusopetusvaiheessa tuetaan lapsia ja nuoria, joilla kotitaustansa vuoksi voi olla ongelmia nauttia kaikkea sitä hyvää, jota koulu voi tarjota. Koko tulevaisuuden yhteiskunnan hyvinvoinnille on tärkeää, että kaikki oppilaat löytävät oman paikkansa kouluyhteisössä ja pystyvät parhaalla mahdollisella tavalla ponnistelemaan kohti niitä tavoitteita, joita saavuttamalla he voivat toteuttaa omia parhaita puoliaan. Aikuisiässäkin sosioekonomisten tekijöiden joukossa koulutuksella on ratkaiseva mer-

kitys, sillä siitä riippuvat lähes kaikki muut, työ, raha, asema, elinympäristö, tieto, taito. Seinäjoella ollaan tasa-arvoa lisäävässä toiminnassa hyvällä tiellä, sillä koko kaupungissa on kehitetty rakenteita ja menetelmiä kaikkien lasten ja nuorten ja heidän perheidensä hyvinvoinnin edistämiseksi. Osa tätä kokonaisuutta on lasten ja nuorten ylipainon torjumiseksi tehtävä työ, joka saa sekä kansallista että kansainvälistä huomiota ja mainitaan esimerkkinä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen niin sanotusta Terveys kaikissa politiikoissa (HiAP) -toiminnasta (<http://www.who.int/features/2015/finland-health-in-all-policies/en/>). Tällä tarkoitetaan toimintatapa, jossa kaikilla kunnan toimialoilla ja hallinnon tasoilla sitoudutaan yhteisiin hyvinvoinnin edistämisen tavoitteisiin yhteistyössä myös muiden tahojen, kuten järjestöjen ja vapaaehtoisten kanssa (ks. Kickbusch 2010, Ståhl ym. 2006).

Terveys kaikissa politiikoissa -toiminnan voima on siinä, että sitouttamalla monia tahoja monialaiseen yhteistyöhön ja puhumaan yhteistä kieltä saadaan hyvää aikaan monella hyvinvoinnin osa-alueella samanaikaisesti. Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että tärkeää on varmistaa, että kukin taho tiedostaa roolinsa ja vielä erityisesti oman merkityksensä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttajana. Sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen voisi ajatella luovan edellytyksiä todelliselle ”sosiaalisen” ja ”terveydellisen” yhdistämiselle sekä ajattelutapojen että käytännön tasolla. Tämä tarkoittaa myös sitä, että hyvinvoinnin tasa-arvoa koskevasta problematiikasta kerrotaan omien alojensa asiantuntijoiksi valmistuville opiskelijoille toisen ja kolmannen asteen oppilaitoksissa, ja että tietoa jaetaan myös järjestöissä, harrastusseuroissa ja mediassa. Näin voidaan varmistaa, että ei jätetä käyttämättä yhtään vastaan tulevaa tasa-arvon lisäämisen mahdollisuutta kaikissa niissä ympäristöissä, joissa lapsia, nuoria ja heidän vanhempiaan ja muista läheisiään liikkuu.

Suomalaiselle terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi on vastikään luonnosteltu niin sanottu kolmas tie, johon kannattaa tutustua. Sitä seuraamalla sekä tiedostetaan yhteiskunnan sosiaalisissa ja taloudellisissa rakenteissa piilevät reunaehdot yksilöiden hyvinvoinnin edistämisen mahdollisuuksille että luodaan keinoja rakentaa yksilöllisiä voimavaroja ja rakentaa tulevaisuudesta kullekin ihmiselle omannäköinen (ks. Sihto & Karvonen 2016). Kaikkien lasten ja nuorten ei tarvitse tähdätä korkeimmalle huipulle, sillä kaikkia tarvitaan, mutta eriarvoisuus lähtökohdissa ei saisi olla se tekijä, joka muodostuu esteeksi oman tien kulkemiselle ja omien voimavarojen käyttämiselle. Luonnollisesti suurin vastuu on yhteiskuntapoliittisia päätöksiä tekevilla, mutta kunnassa, järjestöissä ja muissa paikallisissa instituutioissa ja yhteisöissä toimivilla ihmisillä on loistavat mahdollisuudet edistää lasten ja nuorten hyvinvoinnin tasa-arvoa, kunhan se vain tiedostetaan ja pidetään mielessä.

Lähdekirjallisuus

- Abbasi M, Bagyan MJ, Dehghan H (2014). Cognitive failure and alexithymia and predicting high-risk behaviors of students with learning disabilities. *International Journal of High Risk Behaviors and Addictions* 3(2), e16948.
- Adamsons K, Johnson SK (2013). An updated and expanded meta-analysis of nonresident fathering and child well-being. *Journal of Family Psychology* 27(4), 589–599.
- Ahrens W, Pigeot I, Pohlabeln H, De Henauw S, Lissner L, Molnár D, Moreno LA, Tornaritis M, Veidebaum T, Siani A, IDEFICS consortium (2014). Prevalence of overweight and obesity in European children below the age of 10. *International Journal of Obesity (Lond)* 38(Suppl 2), S99–107.
- Allardt E (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuusia*. Porvoo: WSOY.
- Allardt E (1993). Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Nussbaum MC, Sen A (toim.) *The quality of life*. Oxford: Clarendon, 88–94.
- Aminzadeh K, Denny S, Utter J, Milfont TL, Ameratunga S, Teevale T (2013). Neighbourhood social capital and adolescent self-reported wellbeing in New Zealand: A multilevel analysis. *Social Science & Medicine* 84(5), 13.21.
- Arias O, Sosa-Escudero W, Alfaro Serrano D, Edo M, Santos I (2013). *Do Jobs Lead to More Trust? A Synthetic Cohorts Approach*. Background paper for the World Development Report 2013. [http://siteresources.worldbank.org/EXTNWDR2013/Resources/8258024-1320950747192/8260293-1320956712276/8261091-1348683883703/WDR13_bp_Social_Cohesion_and_Jobs_ARIAS.pdf].
- Bond Huie SA (2001). The concept of neighborhood in health and mortality research. *Sociological Spectrum* 21(3), 341–358.
- Bagby RM, Parker JDA, Taylor GJ (1994). The twenty-item Toronto Alexithymia Scale-I. Item selection and cross-validation of the factor structure. *Journal of Psychosomatic Research* 38, 23–32.
- Barker SB, Wolan AR (2008). The benefits of human-companion animal interaction: a review. *Journal of Veterinary Medical Education* 35(4), 487–95.
- Baumeister RF, Leary MR (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin* 117(3), 497–529.
- Beenackers MA, Kamphuis CBM, Burdorf A, Mackenbach JP, van Lenthe FJ (2011). Sports participation, perceived neighborhood safety, and individual cognitions: how do they interact? *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 8, 76.

- Berg N (2017). *Accumulation of disadvantage from adolescence to midlife – A 26-year follow-up study of 16-year old adolescents*. Dissertations Scholae Doctoralis Ad Sanitatem Investigandam Universitatis Helsinkiensis 8/2017.
- Berkman LF, Glass T (2000). Social integration, social networks, social support, and health. Teoksessa Berkman L, Kawachi I (toim.) *Social Epidemiology*. New York: Oxford University Press, Inc., 137–173.
- Björklund K, Liski A, Samposalo H, Lindblom J, Hella J, Huhtinen H, Ojala T, Alasuvanto P, Koskinen HL, Kiviruusu O, Hemminki E, Punamäki RL, Sund R, Solantaus T, Santalahti P (2014). “Together at school” – a school-based intervention program to promote socio-emotional skills and mental health in children: study protocol for a cluster randomized controlled trial. *BMC Public Health* 14, 1042.
- Boniwell I, Ryan L (2012). *Personal well-being lessons for secondary schools: Positive psychology in action for 11 to 14 year olds*. New York: McGraw-Hill Education.
- Bourdieu P, Passeron JC (1977). *Reproduction. In Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Broberg M. (2010). *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 52/2010.
- Clark C, Myron R, Stansfeld S, Candy B (2007). A systematic review of the evidence on the effect of the built and physical environment on mental health. *Journal of Public Mental Health* 6(2), 14–27.
- Currie C, Nic Gabhainn S, Godeau E, Roberts C, Smith R, Currie D, Pickett W, Richter M, Morgan A, Barnekow V. (2008). *Inequalities in Young People’s Health. Health Behaviour in School-aged Children International Report from the 2005/2006 Survey*. WHO, Europe. Child and Adolescent Health Research Unit (CAHRU). Health Policy for Children and Adolescents, No. 5. [http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/53852/E91416.pdf].
- Coleman J (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94 (Suppl.), 95–120.
- Currie CE, Elton RA, Todd J, Platt S (1997). Indicators of socioeconomic status for adolescents: the WHO Health Behaviour in School-aged Children Survey. *Health Education Research* 12(3), 385–397.
- Danielsen AG, Samdal O, Hetland J, Wold B (2009). School-related social support and students’ perceived life satisfaction. *The Journal of Educational Research* 102, 303–318.
- Doku D, Koivusilta L, Rainio S, Rimpelä A (2010). Socioeconomic differences in smoking among Finnish adolescents from 1977 to 2007. *Journal of Adolescent Health* 47, 479–847.
- Dominigues-Montanari S (2017). Clinical and psychological effects of excessive screen time on children. *Journal of Paediatrics and Child Health*. doi: 10.1111/jpc.13462.

- Ellonen N, Korkiamäki R (2006). Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten hyvinvoinnin resursseina. Analyysi sosiaalinen pääoma käsitteen käytöstä kansainvälisessä lapsuus- ja nuorisotutkimuksessa. Teoksessa Forsberg H, Ritala-Koskinen A, Törrönen M (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointeja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ellonen N, Korkiamäki R, Rostila I, Kääriäinen, Kivivuori J, Salmi V (2008). Koulu ja paikallisyhteisö nuoren tukiverkostona. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(3), 287–294.
- European Union (2013). *Health inequalities in the EU – Final report of a consortium*. Consortium lead by Sir Michael Marmot. [http://ec.europa.eu/health//sites/health/files/social_determinants/docs/healthinequalitiesineu_2013_en.pdf].
- Fogelholm M, Paronen O, Miettinen M (2007). *Liikunta – hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveystieteiden tila ja kehittyminen 2006*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:1. [http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3824.pdf&title=Liikunta_hyvinvointipoliittinen_mahdollisuus_fi.pdf].
- Forsling S (2001). *Flickan och hästen: Bilder från ett hem för särskild tillsyn*. Sverige Statens Institutionstyrelse.
- Galea S, Tracy M (2007). Participation Rates in Epidemiologic Studies. *Annals of Epidemiology* 17, 643–653.
- Galobardes B, Lynch J, Davey Smith G (2007). Measuring socioeconomic position in health research. *British Medical Bulletin* 81–82(1), 21–37.
- Geyer S, Hemström O, Peter R, Vågerö D (2006). Education, income, and occupational class cannot be used interchangeably in social epidemiology. Empirical evidence against a common practice. *Journal of Epidemiology and Community Health* 60(9), 804–810.
- Giddens A (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Goodman E, Adler NE, Kawachi I, Frazier AL, Huang B, Colditz GA (2001). Adolescents' perceptions of social status: development and evaluation of a new indicator. *Pediatrics* 108(2), E31.
- Granic I, Lobel A, Engels RCME (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist* 69(1), 66–78.
- Haataja A (2009). Yksinhuoltajaäitien sosioekonominen asema ja toimeentulo. Teoksessa Forssén K, Haataja A, Hakovirta M (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Tutkimuksia 50/2009, 95–114.
- Hakala PT, Rimpelä A, Saarni L, Salminen JJ (2006). Frequent computer-related activities increase the risk for neck-shoulder and low back pain in adolescents. *European Journal of Public Health* 16(5), 536–541.
- Hakovirta M, Kallio J (2014). Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(2), 152–162.

- Hakovirta M, Rantalaiho M (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124, Tampere. [<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf>].
- Hale L, Guan S (2015). Screen time and sleep among school-aged children and adolescents: a systematic literature review. *Sleep Medicine Reviews* 21, 50–58.
- Harris A, Goodall J (2008). Do parents know they matter? Engaging all parents in learning. *Educational Research* 50(3), 277–289.
- Hartley JEK, Levin K, Currie C (2016). A new version of the HBSC Family Affluence Scale – FAS III: Scottish Qualitative Findings from the International FAS Development Study. *Child Indicators Research* 9(1), 233–245.
- Hastrup A, Paavilainen E, Kekkonen M, Leikas T, Kivineva E, Pihlajamäki V, Lepistö E (2016). *Perhekeskus lasten ja perheiden palvelujen tarjoajana*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Työpaperi 25/2016. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131203/URN_ISBN_978-952-302-696-4.pdf?sequence=1].
- Helajärvi H (2016). *Sedentary Behaviour and Health, with Special Reference to Obesity and Fatty Liver in Early Midlife. The Cardiovascular Risk in Young Finns Study*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja D, osa 1217. Medica-Odontologica.
- Helakorpi S, Olkinuora A (1997). *Asiantuntijuutta oppimassa*. Porvoo: WSOY.
- Helldán A, Helakorpi S, Virtanen S, Uutela A (2013). *Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2013*. THL, Raportti 21/2013. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110841/URN_ISBN_978-952-302-051-1.pdf?sequence=1].
- Hietanen-Peltola M, Korpilahti U (toim.) (2015). *Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva koululaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Ohjauk 7/2015. Tampere: Juvenes Print. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126936/URN_ISBN_978-952-302-505-9.pdf?sequence=1].
- Holopainen L, Junttila N, Lappalainen K, Savolainen H (2012). The Role of Social Competence in the Psychological Well-being of Adolescents in Secondary Education. *Scandinavian Journal of Educational Research* 56, 199–212.
- Huebner ES, Suldo SM, Smith LC, McKnight CG (2004). Life satisfaction in children and youth: empirical foundations and implications for school psychologists. *Psychology in the Schools* 41, 81–93.
- Husu P, Vähä-Ypyä H, Vasankari T (2016). Objectively measured sedentary behavior and physical activity of Finnish 7- to 14-year-old children – associations with perceived health status: a cross-sectional study. *BMC Public Health* 16, 338. doi: 10.1186/s12889-016-3006-0.
- Hyvärinen-Näykki H (2014). *Kuudesluokkalaisten liikuntaharrastaminen ja ruutu-aika Seinäjoella*. Liikuntalääketieteen pro gradu -tutkielma. Terveystieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitos.

- Jumppanen A, Suutari T (2013). *Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 100. [<http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja100.pdf>].
- Junttila N (2015). *Kavereita nolla!*. Helsinki: Tammi.
- Junttila N (2010). *Social competence and loneliness during the school years – Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission*. Annales Universitatis Turkuensis, sarja B, osa 325. / Republished: Junttila N (2012). *Social competence and loneliness during the school years – Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission*. Saarbrücken, Germany: Lambert Academic Publishing.
- Junttila N, Laakkonen E, Niemi P, Ranta K (2010). Modeling the interrelations of adolescents' loneliness, social anxiety and social phobia. *Scientific Annals of the Psychological Society of Northern Greece* 8, 69–99.
- Junttila N, Vauras M (2009). Loneliness of school-aged children and their parents. *Scandinavian Journal of Psychology* 50, 211–219.
- Junttila N, Voeten M, Kaukiainen A, Vauras M (2006). Multisource assessment of children's social competence. *Educational and Psychological Measurement* 66, 874–895.
- Junttila N, Vauras M, Niemi PM, Laakkonen E (2012). Multisource assessed social competence as a predictor for later loneliness, social anxiety, and social phobia. *Journal for Educational Research Online* 4, 73–98.
- Kaasalainen K (2016). Terveyden lukutaito ja terveyserojen kaventaminen. Teoksessa Sihto M, Karvonen S (toim.) *Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja*. Helsinki: Juvenes Print, 141–160.
- Kaikkonen R, Mäki P, Hakulinen-Viitanen T, Markkula J, Wikström K, Ovaskainen ML, Virtanen S, Laatikainen T (toim.) (2012). *Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 16/2012. [<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80049/b79b33f7-e767-4a74-ab5d-40e9b60a1fe8.pdf?sequence=1>].
- Kalalahti M, Karvonen S, Rahkonen O (2011). Koululaisten sosiaaliset hierarkiat ja koulumyönteisyys. *Sociologia* 48(3), 221–237.
- Kaltiala-Heino R, Lintonen T, Rimpelä A (2004). Internet Addiction? Potentially problematic use of the Internet in a population of 12–18 year-old adolescents. *Addiction Research and Theory* 12(1), 89–96.
- Karvonen S (2011). Alue ja kontekstuaaliset tekijät. Teoksessa Laakkonen M, Silventoinen Karri (toim.) *Sosiaaliepideemiologia*. Helsinki: Gaudeamus, 106–120.
- Karvonen S, Koivusilta L (2010). Väestöryhmien terveyden erot – onko väite nuorten terveyskehityksen polarisoitumisesta totta? Teoksessa Ståhl T, Rimpelä A (toim.) *Terveyden edistäminen tutkimuksen ja päätöksenteon haasteena*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 79–92.

- Kautiainen S, Koivusilta L, Lintonen T, Virtanen SM, Rimpelä A (2005). Use of information and communication technology and prevalence of overweight and obesity among adolescents. *International Journal of Obesity* 29, 925–933.
- Kautiainen S, Koivisto AM, Koivusilta L, Lintonen L, Virtanen SM, Rimpelä A (2009). Sociodemographic factors and a secular trend of adolescent overweight in Finland. *International Journal of Pediatric Obesity* 4(4), 360–370.
- Kawachi I, Berkman L (2000). Social cohesion, social capital, and health. Teoksessa Berkman L, Kawachi I (toim.) *Social Epidemiology*. New York: Oxford University Press, Inc., 174–190.
- Keltikangas-Järvinen L (1994). *Hyvä itsetunto*. Helsinki: WSOY.
- Kestilä L, Martelin T, Rahkonen O, Koskinen S (2009). The contribution of childhood circumstances, current circumstances and health behaviour to educational health differences in early adulthood. *BMC Public Health* 9(1), 164. doi: 10.1186/1471-2458-9-164.
- Kickbusch I (2010). Health in all policies: The evolution of the concept of horizontal health governance. Teoksessa Kickbusch I, Buckett K (toim.) *Implementing Health In All Policies: Adelaide 2010*. Department of Health, Government of South Australia, Adelaide, 11–23. [<http://www.who.int/sdhconference/resources/implementinghiapadel-sahealth-100622.pdf>]
- Kiili J (1998). *Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämisestä*. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian työpapereita no. 105. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kinnunen J, Lindfors P, Pere L, Ollila H, Samposalo H, Rimpelä A (2013). *Nuorten terveystapatutkimus 2013. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2013*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:16.
- Kivinen O, Hedman J (2016). Suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälinen taso on väitettyä parempi. Mahdollisuuksien tasa-arvo ja korkea osaaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(1), 87–96.
- Kivinen O, Hedman J, Kaipainen P (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(5), 579–586.
- Kiviruusu O, Björklund K, Koskinen HL, Liski A, Lindblom J, Kuoppamäki H, Alasuvanto P, Ojala T, Samposalo H, Harmes N, Hemminki E, Punamäki RL, Sund RT, Santalahti P (2016). Short-term effects of the "Together at School" intervention program on children's socio-emotional skills: a cluster randomized controlled trial. *BMC Psychology* (4), 27. doi: 10.1186/s40359-016-0133-4.
- Koivusilta L (2011). Terveyskäyttäytyminen. Teoksessa Laaksonen M, Silventoinen K (toim.) *Sosiaaliepideologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät*. Helsinki: Gaudeamus, 123–141.

- Koivusilta L (2014). *Seinäjoen koulujen syrjäytymisen ehkäisemisen teemavuoden (2013–2014) tutkimus – perustiedot ja yksinäisyyteen yhteydessä olevat asiat*. Tampereen yliopisto, Seinäjoen yliopistokeskus, Seinäjoen kaupunki. [http://huispaus.ucs.fi/Epanet/Koivusilta/SYRE_perus_syysk2014.pdf].
- Koivusilta L (2015). *Seinäjoen koulujen syrjäytymisen ehkäisemisen teemavuoden (2013–2014) tutkimus – seurantaraportti*. Tampereen yliopisto, Seinäjoen yliopistokeskus, Seinäjoen kaupunki. [http://huispaus.ucs.fi/Epanet/Koivusilta/SYRE_SEURANTA_huhti2015.pdf].
- Koivusilta L, Rimpelä A (2000). Nuoruusiässä luodaan terveyden perusta. Teoksessa Heikkinen E, Tuomi J (toim.) *Suomalainen elämäntulkku*. Vantaa: Tammi, 155–172.
- Koivusilta LK, Rimpelä AH, Kautiainen SM (2006). Health inequality in adolescence. Does stratification occur by familial social background, family affluence, or personal social position? *BMC Public Health* 6, 110. doi: 10.1186/1471-2458-6-110.
- Koivusilta LK, West P, Saaristo VMA, Nummi T, Rimpelä AH (2013). From childhood socioeconomic position to adult educational level – do health behaviours in adolescence matter? A longitudinal study. *BMC Public Health* 13, 711. doi: 10.1186/10.1186/1471-2458-13-711
- Komu M, Hellsten K (2010). *Luottamus ihmisiin ja luottamus instituutioihin Euroopassa*. Kela, Nettityöpapereita 12. [<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16514/Nettityopapereita12.pdf?sequence=1>].
- Konu A (2002). *Oppilaiden hyvinvointi koulussa*. Acta Universitatis Tamperensis 887. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kouvo A (2014). *Luottamuksen lähteet. Vertaileva tutkimus yleistyntä luottamusta synnyttävistä mekanismeista*. Annales Universitatis Turkuensis C 381.
- Kroenke C (2008). Socioeconomic status and health: Youth development and neomaterialist and psychosocial mechanisms. *Social Science & Medicine* 66(1), 31–42.
- Kronholm E, Puusniekka R, Jokela J, Villberg J, Urrila AS, Paunio T, Välimaa R, Tynjälä J (2011). Trends in self-reported sleep problems, tiredness and related school performance among Finnish adolescents from 1984 to 2011. *Journal of Sleep Research* 24(1), 3–10.
- Krueger PM, Jutte DP, Franzini L, Elo I, Hayward M (2015). Family structure and multiple domains of child well-being in the United States: a cross-sectional study. *Population Health Metrics* 13(6), 1–11.
- Kuh D, Ben-Shlomo Y, Lynch J, Hallqvist J, Power C (2003). Life course epidemiology. *Journal of Epidemiology and Community Health* 10, 57(10):778–783.
- Kyttä M, Broberg A, Kahila M (2009). Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47(2), 6–25. [http://www.yss.fi/yks2009-2_kyttayms.pdf].

- Kämppi K, Välimaa R, Ojala K, Tynjälä J, Haapasalo I, Villberg J, Kannas L (2012). *Koulukokemusten kansainvälistä vertailua 2010 sekä muutokset Suomessa ja Pohjoismaissa 1994–2010. WHO-Koululaistutkimus (HBSC-Study)*. Opetushallitus, Koulutuksen seurantaraportit 2012:8. [http://www.oph.fi/download/142520_Koulukokemusten_kansainvalista_vertailua_2010_seka_muutokset_Suomessa_ja_Pohjoismaissa_1994-2010_WHO-Koululaistutkimus_HBSC-Study_.pdf].
- Laatu M (2012). Lemmikkieläimet hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvan tuottajina. Teoksessa Helne T, Silvasti T (toim.) *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. KELA:n tutkimusosasto, 255–270. [<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37654/YhteyksienKirja.pdf?sequence>].
- Lahelma E, Rahkonen O (2011). Sosioekonominen asema. Teoksessa Laaksonen M, Silventoinen K (toim.) *Sosiaaliepideemiologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät*. Helsinki: Gaudeamus, 41–59.
- Langinvainio H (2016). *Hyvää elämää koiran kanssa*. Suomen Kennelliiton julkaisuja 2/2016. [http://www.kennelliitto.fi/sites/default/files/media/kennelliitto_julkaisu_final_0.pdf].
- Lapsiasiainvaltuutetun toimisto (2014). *Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa*. Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja 2014. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. Helsinki.
- Leskinen L, Koskinen-Ollonqvist P (2000). Terveyden lukutaito ja sen kehittäminen, passiivisesta tiedon vastaanottajasta aktiiviseksi toimijaksi. *Promo* 15, 4–5/2000, 22–25.
- Leventhal T, Brooks-Gunn J (2003). Children and youth in neighborhood contexts. *Current Directions in Psychological Science* 12(1), 27–31.
- Lindfors E (2012). Esipuhe. Kohti turvallisempaa oppilaitosta. Teoksessa Lindfors E (toim.) *Kohti turvallisempaa oppilaitosta? Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita*. University of Tampere. [<http://tampub.uta.fi/tulos.php?tiedot=996>].
- Luopa P, Kivimäki H, Matikka A, Viikki S, Jokela J, Laukkarinen E, Paananen R (2014). *Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013. Kouluterveyskyselyyn tulokset*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 25/2014, Helsinki. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-280-5>].
- Marjanen P, Martikainen M (2012). Opiskelijat lasten ja nuorten turvallisuuskulttuurin rakentajina. Teoksessa Lindfors E (toim.) *Kohti turvallisempaa oppilaitosta – Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita*. Tampereen yliopisto, 229–240. [http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65529/kohti_turvallisempaa_oppilaitosta_2012.pdf?sequence=1].
- Marmot M (2005). *The Status Syndrome. How Social Standing Affects Our Health and Longevity*. New York: Henry Holt and Company, LLC.

- Martikainen P, Mäki N (2011). Työttömyys. Teoksessa Laaksonen M, Silventoinen K (toim.) *Sosiaaliepideemiologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät*. Helsinki: Gaudeamus, 90–105.
- Matchock RL (2015). Pet ownership and physical health. *Current Opinion in Psychiatry* 28(5), 386–392.
- Matthews KA, Gallo LC (2011). Psychological perspectives on pathways linking socioeconomic status and physical health. *Annual Review of Psychology* 62, 501–530.
- Matthews KA, Gallo LC, Taylor SE (2010). Are psychosocial factors mediators of socioeconomic status and health connections? A progress report and blueprint for the future. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1186, 146–173.
- Mattila A (2009). *Alexithymia in Finnish General Population*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 799. Tampere University Press.
- Mattila-Rautiainen S (toim.) (2011). *Ratsastusterapia*. PS-kustannus.
- Maunu A (2014). *Kuinka terveyttä tehdään? Sosioekonomiset terveyserot ja ammatilliset oppilaitokset niiden kaventajina*. EHYT, Katsauksia 1/2014. [<http://www.ehyt.fi/sites/default/files/Kuinkaterveyttatehdaan.pdf>].
- Maunu A, Katainen A, Ojajarvi A, Perälä R (2016). Terveys ja sosiaaliset erot. Mitä on tutkittu ja mitä tarvitsee vielä tutkia? *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 53(3), 188–200.
- Merikivi J, Myllyniemi S, Salasuo M (toim.) (2016). *Media hanskassa. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2016 mediasta ja liikunnasta*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 184, sarja: Kenttä. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. [http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/media_hanskassa.pdf].
- Metsämuuronen J (2003). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus.
- Miettinen A, Rotkirch A (2012). *Yhteistä aikkaetsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos – Katsauksia E 42/2012. [<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/815a50a49f921543cafabe584c52c225/1487250623/application/pdf/4660236/Yhteist%C3%A4%20aikka%20etsim%C3%A4ss%C3%A4.pdf>].
- Moisala M (2017). *Brain activations related to attention and working memory and their association with technology-mediated activities*. Dissertationes Scholae Doctoralis Ad Sanitatem Investigandam Universitatis Helsinkiensis.
- Mustonen U, Huurre T, Kiviruusu O, Berg N, Marttunen M (2013). *Elämäntilanne, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti)*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Raportti 17/2013. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114509/URN_ISBN_978-952-245-962-6.pdf?sequence=1].

- Myllyniemi S (2009). *Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009*. Nuorisotutkimusseuran/Nuoriso-tutkimusverkoston julkaisuja 92. Nuorisoasiain neuvottelukunnan julkaisuja 40. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. [https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/Nuoria_liikkeell%C3%A4_verkko.pdf].
- Myllyniemi S (toim.) (2017). *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusverkosto. [https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf].
- Myrén K (1999). *Pois paitsiosta – maahanmuuttajien liikuntaharrastukset ja vapaa-ajanvietto Suomessa*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 122. Jyväskylä: LIKES.
- Myrén K (2003). *Kohtaamisia liikunnan kentällä – liikunnan suvaitsevaisuushankkeiden arviointi 1996–2002*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 143. Jyväskylä: LIKES.
- Myrskylä P (2012). *Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?* Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. [<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjailyminen.pdf>].
- Mäki P, Hakulinen-Viitanen T, Kaikkonen R, Koponen P, Ovaskainen ML, Sippola R, Virtanen S, Laatikainen T, LATE-työryhmä (toim.) (2010). *Lasten terveys – LATE-tutkimuksen perustulokset lasten kasvusta, kehityksestä, terveydestä, terveystottumuksista ja kasvuympäristöstä*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2010. [<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80056/3ebde5ad-1be7-4268-9167-df23095fca33.pdf?sequencej>].
- Niemi PM, Junttila N, Asanti R, Clarke H, Seppinen HL (2013). Yläkouluuyhteisö nuoren sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen tukijana. Nuorten sosioemotionaalisen hyvinvoinnin suoja- ja riskitekijät. Teoksessa Pyhältö K, Vitikka E (toim.) *Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen*. Opetushallitus: Oppaat ja käsikirjat 2013/9.
- Notkola V, Notkola V, Pitkänen S, Tuusa M, Ala-Kauhaluoma M, Harkko J, Korkeamäki J, Lehikoinen T, Lehtoranta P, Puumalainen J (Kuntoutussäätiö), Ehrling L, Hämäläinen J, Kankaanpää E, Rimpelä M, Vornanen R (konsortioikumppanit) (2013). *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. [<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=jz32213140909180&cmd=download>].
- Nurmi JE (1995). Tavoitteet, keinot ja illuusiot – ihminen tulevaisuutensa tekijänä. *Tiede-politiikka* 1(20), 5–12.
- Nuutinen T, Roos E, Ray C, Villberg J, Välimaa R, Rasmussen M, Holstein B, Godeau E, Beck F, Léger D, Tynjala J (2014). Computer use, sleep duration and health symptoms: a cross-sectional study of 15-year olds in three countries. *International Journal of Public Health* 59(4), 619–628.
- OECD (2015). *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*. OECD Publishing. [<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>].

- Okkonen KM (2014). *Suomessa toimeentulovaikeudet koettelevat erityisesti yksinhuoltajaperheitä*. Hyvinvointikatsaus 1/2014, Tilastokeskus.
- Opendakker MC, Van Damme J (2000). Effects of schools, teaching staff and classes on achievement and well-being in secondary education: similarities and differences between school outcomes. *School Effectiveness and School Improvement* 11, 165–196.
- Opetushallitus (2009). *Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön*. [http://www.oph.fi/download/115274_laatua_kodin_ja_koulun_yhteistyohon.pdf].
- Paananen R (2013). *Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin tutkimustulokset tien viitoittajina*. [http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9741004&name=DLFE-28304.pdf].
- Paananen R, Ristikari T, Merikukka M, Rämö A, Gissler M (2012). *Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti no: 52. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0>].
- Paavilainen E, Flinck A (2016). Ylisukupolvisen lasten kaltoinkohtelun ehkäiseminen lasten ja perheiden palveluiden haasteena. Teoksessa Nousiainen K, Petrelius P, Yliruja L (toim.) *Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Työpäpaperi 20/2016, 92–102. [<http://www.julkari.fi/handle/10024/130733>].
- Paavilainen E, Flinck A (2015). *Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen tehokkaat menetelmät sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hoitosuositus*. Hoitotyön tutkimussäätiö [www.hotus.fi].
- Palosuo H, Koskinen S, Lahelma E, Prättälä R, Martelin T, Ostamo A, Keskimäki I, Sihto M, Talala K, Hyvänen E, Linnanmäki E (toim.) (2007). *Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005*. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.
- Puolakka K, Kiikkala I, Haapasalo-Pesu KM, Paavilainen E (2011). Mental health promotion in the upper level of comprehensive school from the viewpoint of school personnel and mental health workers. *Scandinavian Journal of Caring Science* 25(1), 37–44.
- Puronaho K (2006). *Liikuntaseurojen lasten ja nuorten liikunnan markkinointi – Tutkimus lasten ja nuorten liikunnan tuotantoprosessista, resursseista ja kustannuksista*. Jyväskylä Studies in Business and Economics 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Puronaho K (2014). DROP-OUT vai THROW-OUT? Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. Teoksessa *Mikä maksaa?* Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:5. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto. [<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75232/okm.5.pdf?sequence=1>].
- Putnam RD (2015). *Our Kids. The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Pyökkänen E (2009). Yksinhuoltajaperheiden rankempi taakka. Teoksessa Lammi-Taskula J, Karvonen S, Ahlström S (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Rantala T (2016). Itsestään selvä, unohdettu, aliarvostettu kävely. Teoksessa Sihto M, Karvonen S (toim.) *Terveiden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja*. Helsinki: Juvenes Print, 116–121.
- Rasinkangas J (2013). *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 43. Turku: Juvenes Print.
- Ridge T (2009). *Childhood Poverty and Social Exclusion: From a Child's Perspective*. Policy Press.
- Rinne R, Kivirauma J, Lehtinen E (2005). *Johdatus kasvatustieteisiin*. Helsinki: WSOY.
- Rissanen A (2016). Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Eriyistarkastelussa vuoroasuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(3), 247–258.
- Ristikari T, Törmäkangas L, Lappi A, Haapakorva P, Kiilakoski T, Merikukka M, Hautakoski A, Pekkarinen E, Gissler M (2016). *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Nuorisotutkimusverkosto. Raportti 9/2016. [http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130947/RAP2016_009_verkko.pdf?sequence=3].
- Riukulehto S (2013). Homely Sites and Landscapes as Elements of Regional Identity. Teoksessa Kuhn F (toim.) *Identities, Cultures, Spaces: Dialogue and Change*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 41–56.
- Riukulehto S, Jumppanen A, Suutari T (2012). Lapsiperheiden kotiseutu. Teoksessa Suutari T, Riukulehto S (toim.) *Kotiseutua kutomassa. Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelman dokumentointi*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 98, 94–96. [<http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja92.pdf>]
- Rosenberg M (1989). *Society and the Adolescent Self-Image*. Revised edition. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Rosenberg M (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rothon C, Head J, Klineberg E, Stansfeld S (2011). Can social support protect bullied adolescents from adverse outcomes? A prospective study on the effects of bullying on the educational achievement and mental health of adolescents at secondary schools in East London. *Journal of Adolescence* 34(3), 579–588.
- Rotko T, Aho T, Mustonen N, Linnanmäki E (2011). *Kapeneeko kuilu? Tilannekatsaus terveyserojen kaventamiseen Suomessa 2007–2010*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 8/2011. Helsinki 2011. [<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80012/9073dc45-9012-4b48-8110-d0f5160a23ef.pdf?sequence=1>].
- Saari J (toim.) (2016). *Yksinäisten Suomi*. Tallinna: Gaudeamus.
- Salmela-Aro K (2011). Mikä nuoria liikuttaa? Uupumuksesta intoon. *Tieteessä tapahtuu* 29(4–5), 3–6.
- Salmi M, Huttunen J, Yli-Pietilä P (1996). *Lapset ja lama*. Stakes, Raportteja 197.

- Salminen LK, Saarijärvi S, Äärelä E, Toikka T, Kauhanen J (1999). Prevalence of alexithymia and its association with sociodemographic variables in the general population of Finland. *Journal of Psychosomatic Medicine* 46(1), 75–82.
- Salminen M, Koivusilta L, Haanpää L (2014). *Etelä-Pohjanmaan lasten ja nuorten liikuntatutkimus 2014. Kuortaneen 6. ja 8. luokan oppilaat*. [<http://huispaus.ucs.fi/Epanet/Koivusilta/>].
- Salmivalli C (2003). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Salmivalli C, Lagerspetz K, Björkqvist K, Österman K (1996). Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior* 22(1), 1–15.
- Serpell J (1991). Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health and behaviour. *Journal of the Royal Society of Medicine* 84(12), 717–20.
- Shochat T, Cohen-Zion M, Tzischinsky O (2014). Functional consequences of inadequate sleep in adolescents: a systematic review. *Sleep Medicine Reviews* 18(1), 75–87.
- Sihto M, Karvonen S (toim.) *Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja*. Helsinki: Juvenes Print.
- Sihto H, Palosuo H, Linnanmäki E (2007). Sosioekonomisten terveyserojen kaventamisen ongelmia ja mahdollisuuksia Suomessa. Teoksessa Palosuo H, Koskinen S, Lahelma E, Prättälä R, Martelin T, Ostamo A, Keskimäki I, Sihto M, Talala K, Hyvänen E, Linnanmäki E (toim.) *Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005*. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, 197–218.
- Sirniö O, Martikainen P, Kauppinen T (2013). Intergenerational determinants of income level in Finland. *Social Forces* 92(2), 463–490.
- Sletten MA (2010). Social costs of poverty. Leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13–1-year-old Norwegians. *Journal of Youth Studies* 13(3), 291–315.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2008). *Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma 2008–2011*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2008:16. [http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3702.pdf&title=Kansallinen_terveyserojen_kaventamisen_toimintaohjelma_2008__8211_2011_fi.pdf].
- Stafford M, McCarthy M (2006). Neighborhoods, housing and health. Teoksessa Marmot M, Wilkinson R (toim.) *Social determinants of Health*. Oxford: Oxford University Press.
- Ståhl T, Wismar M, Ollila E, Lahtinen E, Leppo K (toim.) (2006). *Health in All Policies. Prospects and Potentials*. Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, European Observatory on Health Systems and Policies. [http://hiaconnect.edu.au/old/files/Health_in_All_Policies.pdf].

- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2013). *Perheet* [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Liite-taulukko 1. Perheet tyypeittäin 1950–2013. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 14.9.2014]. [http://www.stat.fi/til/perh/2013/perh_2013_2014-05-23_tau_001_fi.html].
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2014). *Työvoimatutkimus* [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-7830. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 14.9.2014]. [http://www.stat.fi/til/tyti/2014/07/tyti_2014_07_2014-08-26_tie_001_fi.html].
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2015). *Väestön koulutusrakenne* [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-4586. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 23.3.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vkour/2015/vkour_2015_2016-11-03_tie_001_fi.html.
- Suutari T, Riukulehto S (toim.) (2012). *Kotiseutua kutomassa. Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelman dokumentointi*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 98. [<http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja92.pdf>].
- Sweeting H, West P, Young R, Kelly S (2011). Dimensions of adolescent subjective social status within the school community: Description and correlates. *Journal of Adolescence* 34(3), 493–504.
- Taylor-Gooby P (2004). New Risks, New Welfare: The Transformation of the European Welfare State. *Perspectives on Politics* 3(04), 929–930.
- Telama R, Laakso L, Nupponen H, Rimpelä A, Pere L (2009). Secular trends in youth physical activity and parents' socioeconomic status from 1977 to 2005. *Pediatric Exercise Science* 21(4), 462–474.
- Telama R, Yang X, Leskinen E, Kankaanpää A, Hirvensalo M, Tammelin T, Viikari JS, Raitakari OT (2014). Tracking of physical activity from early childhood through youth into adulthood. *Medicine and Science in Sports and Exercise* 46(5), 955–62.
- Telama R, Polvi S (2016). Liikunnan sosiaalinen merkitys. Teoksessa Vuori I, Taimela S, Kujala U (toim.) *Liikuntalääketiede*. Helsinki: Duodecim Kustannus Oy.
- Tolmunen T, Heliste M, Lehto SM, Hintikka J, Honkalampi K, Kauhanen J (2011). Stability of alexithymia in the general population: an 11-year follow-up. *Comprehensive Psychiatry* 52(5), 536–41.
- Tolmunen T, Lehto SM, Heliste M, Kurl S, Kauhanen J (2010). Alexithymia is associated with increased cardiovascular mortality in middle-aged Finnish men. *Psychosomatic Medicine* 72(2), 187–91.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen.fi. Työ- ja elinkeinoministeriön palvelu. [http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/kotoutumista_edistavat_toimenpiteet/muut_kotoutumista_tukevat_toimenpiteet/lapset_ja_nuoret].
- Vaismaa K (2016). Liikennesuunnittelulla edistetään pyöräilyn houkuttelevuutta. Teoksessa Sihto M, Karvonen S (toim.) *Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus – lähestymistapoja ja ratkaisuja*. Helsinki: Juvenes Print, 122–128.

- Vettenranta J, Välijärvi J, Ahonen A, Hautamäki J, Hiltunen J, Leino K, Lähteinen S, Nissinen K, Nissinen V, Puhakka E, Rautopuro J, Vaionikainen MP (2016). *PISA 15. Ensituloksia. Huipulla pudotuksesta huolimatta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:41. [<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf?sequence=1>].
- Vieno A, Santinello M, Galbiati E, Mirandola M (2004). School climate and well being in early adolescence: a comprehensive model. *European Journal of Social Psychology* 2, 219–237.
- Virta M, Asanti R, Junttila N, Koivusilta L, Koski P, Virta A (2012). Mistä syntyy turvallisuuden tunne koulussa? Teoksessa Lindfors E (toim.) *Kohti turvallisempaa oppilaitosta – Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita*. Tampereen yliopisto, 120–134. [http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65529/kohti_turvallisempaa_oppilaitosta_2012.pdf?sequence=1].
- Väistö T (2010). Brändit lasten harrastuksissa – symbolien merkitykset sosiaalisen identiteetin kehittämisessä. *Nuorisotutkimus* 2, 37–49.
- Wardle J, Robb K, Johnson F (2002). Assessing socioeconomic status in adolescents: the validity of a home affluence scale. *Epidemiology and Community Health* 25(8), 595–599.
- Weare K (2000). *Promoting mental, emotional and social health. A whole school approach*. New York: Routledge.
- Weare K (2004). *Developing the Emotionally Literate School*. London: Paul Chapman Publishing.
- West P (1997). Health inequalities in the early years: Is there equalisation in youth? *Social Science & Medicine* 44(6), 833–858.
- West P, Sweeting H (2003). Fifteen, female and stressed: changing patterns of psychological distress over time. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 44(3), 399–411.
- Wilkinson RG, Pickett K (2011). *Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi*. Helsinki: HS-kirjat.
- Wolchik SA, Tein JY, Sandler IN, Doyle KW (2002). Fear on abandonment as a mediator of the relations between divorce stressors and mother-child relationship quality and children's adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology* 30(4), 401–418.
- Zacheus T (2010). Liikunnan ja urheilun merkitys maahanmuuttajien kotoutumiselle. *Kasvatus & Aika* 2. [http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=259].
- Ziersch AM, Baum FE, Macdougall C, Putland C (2005). Neighbourhood life and social capital: the implications for health. *Social Science and Medicine* 60(1), 71–86.
- Zins JE, Weissberg RP, Wang MC, Walberg HJ (toim.) (2004). *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say?* New York: Teachers College Press.